

નવાં ધોરણ પ્રમાણે

ધોરણ બીજીની નોટ.

તથા

મુદ્રાસા.

બંધારણ પ્રતિષ્ઠા કરનાર

એન. બી. શાહની કંપનીના માલિક

સોમચંદ લગણવાદાસ શાહ

પણસીસર, હમીરાવ બેગમ એન્ડ બુલેટર.

ખાતકાર તાકી-અમદાવાદ.

આવૃત્તિ બીજી કોપી ૩૦૦૦.

—*—

સને ૧૯૧૮

સ. ૧૯૭૪

કીમત ચાર આના.

પ્રીતેન વિદ્યાવિજય પ્રેસમાં શા. ચુનીલાલ અમથાશાએ છાપ્યો.

ગીતરોડના પુલ નીચે-અમદાવાદ.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૭૪૧૪ વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ ધો. ૨ ની ગોરે તથા ખુલારો

વિષય મૃદુરૂપ

નવી બીજી ચાપડીના અર્થ.

પરમેશ્વર=ભગવાન, પ્રભુ, ઇશ્વર.
 વટેમાર્ગુ=મુસાફરલોકો.
 ભક્તિ=ભગવાનની સેવા.
 પૃથ્વી=જમીન, ભોંય.
 ધર્મશાળા=મુસાફરલોકોને ઉતરવાની ધર્મશાળાની જગા.
 મેજ=રેખા.
 મધ્યમધે છે=ફેરેછે, સુગંધ આપેછે.
 વાસ=સુગંધી.
 શાથી=શેતા વડે.
 તળાવ=મીઠા પાણીનો મોટો ખાડો.
 પહાડ=પર્વત, મોટા ડુંગર.
 પાધર=ગામની ભાગેળ આગળનું છુટું મેદાન, સીમ.
 ઓસરી=ઓટલો.
 શા માટે=કેમ.
 તડકો=ગરમી, તાપ.
 ટાક=ઠંડી.
 હિડાકવા=કાઠી નાખવા.
 અજવાળું=પ્રકાશ, ઉજાશ.
 અંધારું=અંધકાર.
 ઘોર=ભયંકર, ખિદામણું.
 મટે છે=નાશ પામે છે.
 સુરજ=સૂર્ય, રવિ, સુરજનો વાર 'રવિ' માટે સુરજને 'સૂર્ય' કે 'રવિ' પણ કહે છે.

ચંદ્રમા=ચાંદો, શશી, 'સોમવાર' એ ચંદ્રમાનો વાર છે માટે ચંદ્રને 'સોમ' પણ કહે છે.
 ગગનમાં=આકાશમાં, વાદળામાં.
 ઝગઝગે છે=ચળકે છે.
 વિગતસૂ=પ્રકાશ, અજવાળું.
 પવન=વા, હવા.
 પાણી=જળ, નીર.
 તારા=ચાંદરણીઓ.
 સરજ્યા=રચ્યાં, બનાવ્યાં.
 કળાતું=સમજાતું.
 સત્રણું=અધું.
 દયાળું=દયાવાળા.
 સરજ્યું=કર્યું, બનાવ્યું.
 હોશિયા=ચાલાક, ડાહ્યો, સમજણો.
 પાડ=ઉપકાર, આભાર, ગુણ.
 ઉપકાર=ગુણ, પાડ.
 યાદ રાખવા=સંભાળી રાખવા.
 દરરોજ=દર મેશાં.

પાઠ ૩ બે.

વરસ=વર્ષ, બાર માસ
 ઝડતુ=રત, મોસમ (શિયાળો ઉનાળો, ને ચોમાસું).
 આવણુ=ચોમાસાનો ખીન્ને મહીનો.
 વચ્ચે=સુગંધ, કપડાં.

દીવાળી=વરસનો છેલ્લો દિવસ.
આસો વદી અમાસ, દિપોત્સવી.
તહેવાર=પર્વ, ટાણું, સારો આનંદનો
દહાડો.

મહીનો=માસ, ત્રીસ દિવસ.
યાદ છે=સાંભર છે.
ઉતરાણુ=મકરસંક્રાંતી. પોષ માસમાં
આવે છે.

રત=ઋતુ, મેસમ.
હોળી=હુતાશની. ફાગણ સુદી ૧૫
નો દિવસ.

સૂદ=અજવાળીઉં, પહેલું પખવાડીઉં.
પુનમ=સુદનો પંદરમો દિવસ.
વદ=અંધારીયું બીજું પખવાડીઉં.
પખવાડીઉં=પંદર દિવસ, અડધો
મહીનો.

અમાસ=વદનો પંદરમો દિવસ.
તિથિ=તથ, દહાડો.

લેખે=ગણતરીઓ.

તાપ=ગરમી.

ઝીણાં=પાતળાં.

ચોમાસુ=વરસાદની મોસમ.

ઝાડપાન=ઝાડ અને પાંદડાં.

ખમ=ખડુજ.

ખીલે છે=તાજાં થાય છે.

ખજેર=આવણુ સુદિ પુનમનો દિવસ
એ દિવસે બ્રાહ્મણો જનોધર્મો
બદલે છે. અને રાખડીઓ બાંધે છે.
દશેરા=વિજયાદશમી, આસો સુદિ
દશમનો દિવસ તે દિવસે લોકો

લક્ષ્મી પુજન કરે છે.

ડીક=અરાબર.

પર્વ=તહેવાર.

પાઠ ૪ થો.

ગોકળઆડમ=જન્મભાષ્ટ્રી, આવણુ
વદી આડમ.

મેળા=મેળાવડો, જ્યાં ધણાં માણુ-
સો એકઠાં થાય છે તે.

વખત=વેળા, સમય ટાઇમ.

કડકડતાં=ખડખડ, અવાજ કરતાં.

કપડાં=લુગડાં.

ભાષમંધ=ભ્રમ, દોસ્ત.

એકઠાં=મેળાં.

ખજરમાં=ચોટામાં.

હડ=ભીડ, ગીર્દી.

જોરથી=ખળથી.

વખુટાં=જુદાં.

ખેઉ તરફ=મંન્ને બાજુ.

હારમંધ=સીધી લાઇનમાં.

દુકાન=હાટ.

કંસારા=ત્રાંયા, પિતલનાં વાસણો
ખનાવનારા, તથા વેચનારા.

જુદી જુદી જાતનાં=તરેહ તરેહનાં,
ભાતભાતનાં.

સુખડીઆ=મીઠાઈ વેચનારા કસ્ટર્મ.
હાટ=દુકાન.

મિઠાઈ=અરશી, જલેબી, પેંડા વિગેરે
પકવાન.

ખડકેલી=ગોઠવી મુઠેલી

ખરાદી=સંઘાડીઆ.

લઠક સામાન=લાકડાની ચીજો,
પદ્મંગ=ઉંચા પામાનો, છત્રીવાળો
ખાટલો.

કાચ=આરામ ખુરશી.

પુષ્કળ=ધણી, બહુ.

કાપડીઆ=કાપડ વેચનારા.

ભાત ભાતનું=ખત ખતનું.

સુતરાઉ=સુતરનું.

રેશમી=રેશમનું.

સરયા=અતર જેવા સુગંધીદાર તે-
લ વેચનારા.

બહેક બહેક=મધમધાટ.

આરસા=તખતા, આવના, આલ-
લા, દારીજ.

દીલો મેલો=નારંગી, સફરજન,
દાડમ, દ્રાક્ષ, મંતરાં, રાસફળ
વિગેરે.

ચોમાન=ખુલ્લી જગા, મેદાન.

મદારી=ખેલાડી, રોજ, માંકડાં વિ-
ગેરે રમાડી ગુજરાન ચલાવનાર.

ખેલ=રમત.

સવારો=થોડા ઉપર ફરનારા સિ-
પાઇઓ.

રાજ રાજ=ખુશી ખુશી.

ગીત=ગાયન, ગાણું.

હરખ=આનંદ.

પાઠ પ મો.

નહારા=નખળા, ખરાખ.

સોખત=દોસ્તી, સંગત.

સન્નહડ=સખત, મજબુત.

વાડી=જે ખેતરમાં કુવાના પાણી-
થી ફળ, પુલ, અનાજ વગેરે
પકવવામાં આવે છે તે.

મજા=ગમ્મત, આનંદ.

શેખી=ટોળ, પતરાજી.

પારકાં=પરનાં, ખીજનાં.

આખરે=છેવટે.

સમગ્રવીને=કેસજાવીને.

ઝંપો=ગામ કે વાડીમાં જરા આ-
વવાનો રસ્તો.

ખાસાં=મજનાં.

નિશાન=ધા, એધાણુ.

તાકીને=ધારીને.

સરસ=સારાં.

ધાટ=દાવ, લાગ, આકાર.

રાસ=દોરનું.

પછવાડેથી=પાછળથી.

રખવાળ=ચોટી કરનાર.

ઝપાટો=સપાટો, ધા.

લગાવ્યો=માયો.

અથડાયું=મટકાયું, ટિઆયું.

ચકરી=મુર્જા, તમ્મર.

મેંચ=જમીન.

હુંદાખ=ચગદાખ.

લપડાકો=વોલો, લપડો.

લોહી લુલાણુ=લોહી, લોહીવાળુ.

ખચો=રહી ગયો.

ચોદી દાદી=મારી દીધી.

ફળ=પરિણામ.

સોખત તેવી અસર=જેવી ભાષન-
ધી ફરીએ તેવા થઇએ.

પાઠ ૬ ઠો.

ખાતા પીતાં હતાં=પૈસે ટકે સુખી
હતાં.

મોટી વયે=મોટી ઉંમરે.

હરખ=આનંદ, ખુશાલી.

પાર=અંત, છેડો.

વધાઇ=સારી ખબર, વધામણી.

પુત્રનાં=છોકરાનાં.

આવારણાં=દુઃખડાં.

ફાઇપગણું=ફાઇખાએ પહેરાવેલું
સોનાનું ધરણું.

લાડકાઓ=કાડીલો, મોજીઓ, મોજ
શોખમાં ઉછરેલો.

ભેટ=ઇનામ, બક્ષીસ.

લાડમાં=મોજમાં, શોખમાં.

ઉછરવાયી=મોટો થવાથી.

કુટેવ=ખરાબ આદતો.

પોળમાં=શેરીમાં, મહેલ્લામાં.

સેજત=ભાષનધી,

અટક્યાળા=અડપલાં.

લડાઇ=કલેશ. તકરાર, કળ્લો, ટટો

વિચાર્યું=ધાર્યું, નક્કી કર્યું.

ઇલાજ=ઉપાય, રસ્તો.

વંડી જશે=વહી જશે, ખમડી જશે.

સીધું ચાલવું=નિયમસર વર્તવું.

ગમ્યું=પસંદ પડ્યું, ખાનમાં આવ્યું.

શેરી=પોળ, મહેલા, પોળાનો જથ્થો.
ચોટામાં=ખખરમાં.

રઝળતો=રખડતો.

ટોળું=જુથ, ધણા માણસ એકઠાં
થાય તે.

મસ્તીમાં=તોફાનમાં.

ક્ષાતાક્ષાતી=સામાસામી પગની
પાટુઓ મારવી તે.

તંમર=મુઠ્ઠાં.

ભેંકડો તાણતો=જુઓ પાડતો.

હાડ વૈદ=ઉતરી ગયેલાં હાડકાં બે-
સાડી આપનાર વૈદ.

ખદખદતો=ઉનો ઉનો, સડસડતો.

લેપ=ખરડ.

આસડ=દવા.

વલે=દશા, હાલત.

ખોડ=ટેવ, આદત.

શિખામણું=ખોધ, ઉપદેશ.

સુધરી ગયો=સારો થયો, ડાહ્યો
બની ગયો.

પાઠ ૭ મો.

જક્કી=હડીલું.

રખારી=લરવાડ, ગાયો, ભેંસો, ખ-
કરાં, ઘેટાં ચારનાર અને પાળનાર.

વાછરડાં=ગાયના બચ્ચાં.

પાડાં=ભેંસનાં બચ્ચાં.

લવારાં=ખકરીનાં બચ્ચાં.

ગાડરાં=ઘેટાનાં બચ્ચાં.

ચારો=ધાસ.

નીરતો=નાખતો.

ઝોસડવસડ=દવા કરવી તે.

ખધિ=ખબે.

તાળે ચારો=તરતનું ઉગેલું લીલું
નવું ધાસ.

ઝેકે=ગામમાં કે ગામના પાધરમાં
દોરને ખેસવા માટે નક્કી કરી
રાખેલી જગા.

ફૂંફમાં=ગરમીમાં.

જતન=રક્ષણ, સંભાળ.

ગણુતો=મનાતો.

ગિચી=વસુકી, દુધ આપતી બંધ
ચાય છે તે.

ભાગે=અરવા દિરસથી.

વિઆય=મચ્છાં અવતરે.

ધણી=માલિક.

સાયવણ=મળવણ.

તકરાર=કળઝો.

ચાકરી=મરદાસ, સંભાળ.

શિકારી=શિકાર કરનાર હિંસક
પ્રાણીઓ.

મળવવા=સાયવવા.

મોજમાં=આનંદમાં

અભાગીઉં=કમનસીબ અકર્મી.

પાઠ ૮ મો.

કેદ=તુરંગ, જલખાનું, મંદીખાનું.

ગોધતો=પુરી રાખતો.

ચેન=મુખ, નિરાત.

મંદીખાનામાં=કેદમાં.

પાધર=ગામ બહારનું ધુટું મેદાન.

ચાંદની=સુદની અજવાળી રાત્રિ.

ખેલવું=રમવું.

ઠરેલ=અનુભવી.

નાદાન=મુખ, ગાંડું.

સંભાળ=મરદાસ, ચાકરી, તપાસ.

સપડાધ=પકડાધ.

જક=કઠ.

લાગ=દાવ.

સટકી ગયું=નાસી ગયું.

આનંદે=હોશથી.

કાતરમાંથી=ચુકા, બખોલમાંથી.

વરે=હાર, કુતરાની જાતનું જંગ-
લી પ્રાણી.

તરાપ=થેકડો, કુદકો.

ખોડમાં=ચુકામાં, બખોલમાં પોતાને
રહેવાના ઠેકાણામાં.

તાળું=તરતનું, નવું.

કમેતે=ખરાબ મોતે.

પાઠ ૯ મો.

રિસાળ=વારંવાર રીસ ચઢાવે તે.

મુદલ=જરા પણ, ખીલકુલ.

સહેજ=જરીક બાખતમાં.

છેડો=અંત, પાર.

ભાગ્યે=જવલ્લે, કાષ્ટક.

આડોશીપાડોશી=આબુખાબુના

ધરમાં રહેનારા.

બાધબાંધું,=બાધ, બેન, સમયો
વિગેરે.

કંસાર=લાવશી.

જમણુ=જમવાનું.

પચવામાં=પચી જવામાં, હજમ
થવામાં.

ચીસ=ચુમ.

રોવાની=રડવાની.

ટેવ=આદત.

નકમો=અમથો, ફેગટ.

ટોંગ=ચાળા, પાખંડ.

વદના=પીડા, દુઃખ.

બોગવવી=વેંકવી, સહેવી.

ખોટું=માફું, ખરાબ.

પસ્તાયો=દીલગીર થયો, અફસોસ
પામ્યો.

નડે=હેરાન કરે, સાલે.

રીસ=ખોટો ગુસ્સો.

તપાસી બેચુ=ખાતરી કરી બેધ.

ઘાલ=માથે મુક, પહેર.

ખુશીથી=રાજ થઇને.

રાજ રાજ=ખુશી ખુશી.

પાઠ ૧૧ મો.

ચક્રબિલુ=એક જાતની રમત છે
જેને 'મગ માટલી' પણ કહે છે.

વેળા=વખત, સમય.

કચ્છ બીડી=કચ્છ કસી, કછોટો
વાળી.

સાથ=ટોળી. બીર.

કરાવી=નકી કરી.

ગુરજ=માસ્તર, મહેતાજી.

કરાવ્યા=નકી કર્યા.

ગઢ=ફિલો.

ગઢ સાથમાં=જેનો ગઢ હોય તેની
તરફમાં.

બિલુ=બીર.

સામા સાથમાં=ગઢ ઉપર હુમલો
કરનારાઓમાં.

હુમલો=હલ્લો, ઓચાંતા લઢવું તે.

આસપાસ=આજુબાજુ.

વચ્ચે=મધ્યમાં.

ખનતાં સુધી=ફાવી શકીએ ત્યાં સુધી.

શર કરી=ચાલતી કરી.

આશરે=અડસદે, શુમારે.

માન્યો=ધાર્યો.

અંતરે=તકાવતે, ખેડે.

કાકોર=દરબાર, તાલુકદાર અગર ર-
જપુત રાજા હોય તો તેમને કાકોર
કહે છે.

સરદાર=સુબો, ઉપરી.

ચક્કર=ગોળ ફુદડી.

હુમી=મચ્છ, દોડી.

દાવમાં=લાગમાં, બામાં.

પેંતરા=ફલંગો.

ડાખી મમ=ડાખી બાજુ.

જમણી મેર=જમણી બાજુ.

પૂર બેસથી=પૂરે પૂરા બળથી.

મૂલયાપ=મૂલ ખવડાવવી, નજર
ચુકાવવી તે.

ટપોટપ=એક પછી એક.

બહાદુરી=હોંશીયારી, પરાક્રમ.

દાવ પુરો વયો=રમત થઇ રહી.

શાખાશ=વાહ વાહ.

ડીક રમ્યા=સારૂં રમ્યા.

પાઠ ૧૨ મો.

દહ=ચોકસ, ફરે નહિ તેવું.

છુટીની=રળની.

પીતરાઇ ભાઈ=કાકાનો છોકરો.

માંદો=આખરી, ખીમાર.

રંગ જામ્યો હશે=રમુજ આવી હ-

શે, ગમ્મત પડતી હશે.

પરમ દીવસે=આજથી ત્રીજે દહાડે

વચન આપેલું મોટથી કહેલું.

થોભ=અટક, ઉભો રહે.

ખાતરી=સાખીતી.

લાચાર=નીરૂપાય દીલગીર.

સુનુ=ખાલી માણસ વગરનું.

રસ્તો=માર્ગ, ઉપાય.

પીડા=પંચાત.

મરજી=મરજી, ખુશી.

ખરો મીત્ર=સાચો દોસ્ત.

ડમવા=હઠવા, પાછું ફરવા.

પાઠ ૧૩ મો.

મધમાખી=મધ બનાવનાર માંખ.

સ્વાદે=ભાવે. હોંસે.

મજામજાતી='મુ-મુ' અવાજ કરતી.

કુટુંબનાં=વંશનાં, સગાઇનાં.

મીઠું મીઠું=સ્વાદીષ્ટ.

છંછેડે=ખીજવે. ચીડવે.

ડંખીએ=કરડીએ, ચટકા કરીએ,

ડંખ મારીએ.

ચાહે છે=ચાહે છે, હેતથી સંભા-

રે છે.

પીઠ=વાંસો, બરડો ને તેની નીચેનો

ભાગ.

ચકચકે છે=ચળકે છે.

ધાટ=આકાર, રૂપ.

સુંદર=સારું.

મુલકમાં=દેશમાં.

સોહામણી=શોભીતી, સુંદર.

કુટડા=રૂપાળા.

ભપકાદાર=રોશી.

કશા=કાઠ પણ.

ઉતટા=સામા, અવળા.

માલમતા=સરસામાન.

કરડી કારીને=કાપીકાતરીને.

બગાડો છે=ખરાબ કરો છે.

દુભાવો છે=સતાવા છે, હેરાન

કરો છે.

નુકસાન=બગાડ.

વલે=દશા, હાલત.

નવાઇ=અજાણી, અચાંખો.

નડીએ=કનડીએ, સતાવીએ.

નડે=કનડે, સતાવે, હેરાન કરે,

ભલું=સારું.

મુરું=ખોટું.

ઝાલા=શાણા, સમજણા.

ઉપયોગમા=કામમા.

બગાડ=નુકશાન.

ચાહશે=છાછશે, સ્નેહ રાખશે.

પાઠ ૧૪ મો.

મોસાળ=મામાનુ ઘર, માનું પિયેર.

મોળાપ ભાષ=મામાનાં છોકરાં.

ધાન્ય=અનાજ.

લીલાં=તાજાં.

ટાઠી થઇ=ઠરી ગઇ, ખુશી થઇ.

અંગેડી=સગડી, તાપણી.

જુનાર=ગર.

ખુખ=મહુ.

મોજમઝા=મોજશોખ, લીલાદહેર.

પુતળાં=રમકડાં.

ભાણાભાષ=ભાણીઆ, ભાણેજ.

સરખાં=એકજ જાતનાં.

હરખાયો=ખુશી થયો.

તલપી=ટાંપી, ખુશી થઇ.

ઉલટભેર=હોશ ભેર, આનંદમા.

ઠેસ=ઠોકર.

કુટી ગયું=ભાગી ગયું.

પસ્તાયો=દીલગીર થયો.

ભૂલ=ત્રાક, કસર.

સમજ=બુદ્ધિ, અકલ.

હરખથી=આનંદથી.

દાખ્યો=ચાખ્યો.

નકામી=ખોટી, નાહક

હિતાવળ=તાકીદ.

પાઠ ૧૫ મો.

લીંગલી=છોડીઓને રમવાની લુગડાની પુતળી.

તખતો=આયતો, આરસો.

જુટવી લીધો=ખુચી લીધો.

સરી પડ્યો=ખસી ગયો, લપસી પડ્યો.

ખરડ=પછાડવાથી ભાગી જાય તેવું

ચીથરાં=ફાટાં તુટાં લુગડાં.

ખેંચતાણુ=ખેંચાખેંચી.

કાયર=હેરાન.

વેળાસર=વખત પ્રમાણે.

શણુગારવી=લુધડાં ધરેણાં પહેરાવવાં તે.

ખેનપણીઓ=સહીપણીઓ, સખીઓ, સાહેલીઓ.

ચોટલોવાળી=માથાના વાળ ઓળી ગયેલી.

કુટી બદામ=ખોટી પાષ.

ઉપજો=પેદા થાય

સરસ=સારામાં સારું.

સહીઅરો=સાહેલીઓ.

ગીત=ગરબા.

વિવાદમાં=લજનમાં, પરણાવવામાં.

કદા=ચાતરતા, સામાંસામી અણુ.

બનાવ હોય તે

સંતાપ=શોક, કામર કરવું તે.

હળીમળીને=સંપસંપીને સાચા

સામી લઢ્યા વગર.
હેતથી=પ્રીતથી, ખુશીથી.

પાઠ ૧૬ મો.

બાળ=માળક.

દર્પણ=આરસો.

પૂર્વ=ઉગમથી દીશા.

મન્થા=મરજી.

રૂપાળા=સુંદર, સારા.

નાનકડા=નાના. નાના.

રડવા=રોવા.

ગભરાટ=અકળામણ, ઉચાટ.

મન મનાવવા=ખુશી કરવા.

ભાત ભાતનાં=જુદી જુદી જાતનાં.

તરેહ તરેહનાં=જાત ભાતના.

કાંકાં=ગોથા, અમથી મહેનત.

ગણકાર્યુ=માન્યું.

સર્વે=અધું.

રોણ=રૂદન, રોવાનું.

જરી રાખ્યું=ચાલતું રાખ્યું.

મહેલ=રાજનો મંગલો.

ખીજવાયાં=ચીડાયા.

રડપર=રોવા ઉપર.

ગોદમાં=ખોળામાં.

મધુર=મનોહર, મીઠું.

મહારાજ=મોટા રાજ.

પ્રધાન=રાજ્યનો કારભાર કરનાર,

દીવાન.

ધીર=શાંત, યુષ.

પાઠ ૧૭ મો.

જોડું=વર અને વહુ.

વિદ્યાર્થી=વિદ્યા ભણનાર.

મુખ્ત=મેવકુદ્.

ધણી=વર, પતિ.

ધણીઆણી=વહુ, પત્નિ.

રોજ=દુમેશાં.

પરવારી=નવરી થઈ.

લકિત=ભગવાનની સેવા, પ્રાર્થના.

ગુજરાન=ભરણપોષણ.

ઝોધું આવતું=લાગણી થતી, દી-
લગીરી થતી.

વેળાએ વેળાએ=વારંવાર.

આધાર=શ્રદ્ધા, ભરોસો,

તડકડતું=થરથરતું, ધ્રજતું.

ઉછરીને=પાળી પોષીને.

મહેર=કૃપા, મહેરબાની.

જન્મ=અવતાર.

ફળ=પરીણામ.

ગુસ્સો=ક્રોધ.

ભાંગી તૂટી=સમજી શકીએ નહિ
તેવી.

ખોલીમાં=ખોલમાં, શબ્દમાં.

અભાગણી=નકારા નસીબની, અ-
કર્મી.

વગર વિચાર્યું=વિચાર કર્યા વિનાનું.

પરતાય=દીલગીર થાય.

જનન=જીવ, પ્રાણ.

જે વિચાર કર્યા વિનાનું કામ

કરે છે, તે પાછળથી બહુ પ-
સ્તાય છે. એવાં કામથી ધણાના
જીવ જાય છે. (મરી જાય છે)

પાઠ ૧૮ મો.

હોશિઆર=ડાહયો.

ગાડ=ગાડીના છેલ્લા ડબ્બામાં ગા-
ડીનું રક્ષણ કરનાર માણસ રહે
છે તે.

રેશન=જ્યાં ગાડી ઉભી રહે, અ-
ને માણસો ચઢે ઉતરે છે તે.

સંદેશો=સમાચાર, ખબર.

ખોડંગતો=કાંગડતો, લુલો.

પાળ્યો=ઉછેર્યો.

માયાળુ=હેતાળ.

હંકાળુ=ચરમીવાળું.

જાપું=વર્તમાન પત્ર.

પસંદ કરી=કબુલ કરી.

ગોઠવણુ=જનમવાઈ, મંદોઅસ્ત.

આગ ગાડી=રેલવે.

નીમેલે=નક્કી કરેલે.

દૂરથી=આંધેથી.

ડરતો=શ્ચીતો.

કરાવ પ્રમાણે=કરાવ મુજબ.

કેળવ્યો=ભણાવ્યો.

ઝપાટામંધ=જલદીથી.

હાકતો=દમ ખાતો.

ખખરદાર=ખહાદર.

પાઠ ૧૯ મો.

રીતસર=નિયમસર.

વારો=વખત, દાવ.

જાતે=પડે.

ગરીબ=રંક.

તોફાની=મસ્તીખોર.

ખસેડી મુકયો=કાઢી મુકયો.

ઢીમણું=શરીરના કોઈ ભાગને કંઈ

વાગવાથી સોળે ચડે છે તે.

છાતીચાળો=હમતવાન.

વેગળા=છેટા, દૂર.

સાથી=ભીર.

પેટભરી=મનગમતા, બહુજ.

ખઝાડીને=વળગાડીને.

પાડ=ગુણ, ઉપકાર, આભાર.

પાઠ ૨૦ મો.

પાદશાહ=દેશનો મુસલમાન રાજા.

આરબ=અરબસ્તાનદેશનો રહેવાશી.

રૈયત=પ્રજા.

ખંત=કાળજી, લાગણી.

સુખો=મેટા પ્રાંતનો ઉપરી.

ઓહો=અધિકાર, પદવી, સત્તા.

મજબુત=જોરાવર.

દેખાવડો=ખુશસુરત, સુંદર.

મુલકના=દેશના.

દરખોરમાં=કચેરીમાં, સભામાં.

નીમણુંકે=નક્કી કરી નીમેલી નોકરી.

હુકમ=રજા, મંજુરી.

શાહજાદા=પાદશાહના છોકરા.

શાહજાદી=પાદશાહની છોકરીઓ.

ચીતરામણ=જીમીઓ.

તહેનાતમા=હજુરમા.

છોકરવાદી=છોકરા સાથે રમવાની
નાહાની.

ધારંધુ=ધમ્મધુ.

ફરમાવશે=કહેશે.

સમજીતી સૂચના, શીખામણ.

અરજ=વિનંતી.

નામદાર=(રાજા અગર એવા

બારે પદવીના માણસોની સાથે

વાત કરતાં નામદાર, ખુદાવંત

વિગેરે શબ્દો વપરાય છે.

લાડમાં=પૂર હોંશમાં.

ફરજ હો=ખાળકો, છોકરાં.

ઉછરે છે=મોટા થાય છે.

અલ્લા=ખુદા, પરમેશ્વર.

ખેલતો=રમતો.

ગુનો=વાંક.

માફ=ક્ષમા.

દીલમાં=મનમાં.

વહાલ=પ્રીતિ.

ખજલાઇ=ફરવાઇ.

કંઠુહૈયાનો=નિર્દય મનનો.

રદ કરે છું=કાઢી નાખું છું.

પાઠ. ૨૬ મો.

લંમડો=લૂલો, પગ લાગેલો.

ટેકાહળીઆ=ખાડા, ટેકરા.

ટોકિ=નાખે, પછાડે.

ભોંયમાં=જમીનમાં.

મહારાયો=અકળાયો. મુંઝાયો.

આસપાસ=આજુબાજુ.

પક્ષી=ચાંચ ને પાંખવાળાં પ્રાણી-
પંખી.

માળા=પંખીના ધર.

કોહલા=શિયાળવાં.

ખોખારો=અવાજ.

આડે રસ્તે=અવળે માર્ગે

દુઆ દઇશ=આશીર્વા આપીશ.

મદદ=સહાય.

ખાજુ=તરફ, દિશા.

ધોરી રસ્તાપર=મોટા રસ્તાપર,

રાજ માર્ગ પર.

લાલ=ફાયદો.

પાઠ ૨૨ મો.

પડછાયો=ઓળો.

ભાગોળ=પાધર.

થોભીશ=ઉભો રહીશ, અડકીશ.

સામે પાર=સામી બાજુએ, સામી

તીરે.

પૂલ=નદીની એક તીરથી બીજી

તીરે જવાને બાંધેલો રસ્તો.

આક=વિસામો.

અદખો=ઝેરીલો, ધર્ષાવાળો.

લોભી=સંતાપ વમરનો.

તળીએ=તળે, નીચે.

ભોં ભોં કરતો=અસતો, બસતો.

ખોળ=શોધ, તપાસ.

દાનત=ધમ્મજા, વૃત્તિ.

ગુમાબુંધુ=ખોધ નાખ્યું.

તાકિ=ધારે, ધમ્મ.

પાઠ ૨૩ મો.

કુમ્ભગારા, ચોર.
અસલના=પહેલાના.
ખરીદ ક્યું=વેચાતું લીધું
વાટમાં=રસ્તામાં.
પડાવી લેવા=ફાંસલાવી લેવા.
અચરજ=નવાઈ, અચંખો.
હડખાયલો=હડખવા લાગેલો
મજાકારતા=મનમાં લેતાં, દરકાર
કરતાં
રખે=કદાચ.
દરકાર=પરવા, તેમાં.
ઠાવડું=શાણું, ઠેકાણું રાખી.
જલાને માટે=સારા વાસ્તે.
શિકારી=પારખી, શિકાર કરનાર.
વખર મોતે=મોત વિના.
ખામી=બૂલ, કસુર.
ખુલ્લું=ઉઘાડું.
બરોસો=વિશ્વાસ.

પાઠ ૨૪ મો.

ચોરી=કાઠ પશુ ચીજ છાનીમાની
લઈ જવી તે.
ગોળમટોળ=ગોળ ગોળ.
ચળકતો=ઝળકતો.
ચટાપટા=આડ અવળા લીસોટા.
છાનોમાનો=ગુપ્ત ગુપ્ત કાઢને પુ-
છ્યા વગર.
રૂપાળો=સુંદર, શૈભીતો.
છીનવી=ઝુંટવી, પડાવી.

ખોટું=ઝેરખાનખી.

સળ=શિક્ષા.

બૂલીશ=વીસરીશ.

પાઠ ૨૬ મો.

છેયે છોકરે=માળ બચ્ચાંથી.
બરપૂર=પૂરો, બરેલો.
હાલત=સ્થિતી, દશા.
માલમ પડે=જણાઈ આવે.
ખુબસુરત=શૈભીતો.
ઉમદા=સારી જાતનો.
હેત=પ્રીતિ, માયા.
દેશાવરથી=પરદેશથી.
પસંદ કીધો=નક્કી કર્યો.
વહાલ=પ્યાર.
કપરા=આકરા, સખત.
લાચાર=નિરૂપાય, દીલગીર.
મુલ=કિંમત.
ઠરાવ=સરત, કબુલાત.
મન માને નહિ=મમે નહિ.
હૈયું=દીલ, મન.
પંપાળતા=હાથ ફેરવતાં.
ચાકરી=ખરદાસ.
પરવડે=પાલવે, જાળે.

પાઠ ૨૭ મો.

સાખર=એક જાતનું બારે શીંગડા-
વાળું જંગલી પશુ.
ચોકખા=સ્વચ્છ, નિર્મળ.
ઝરો=ઝરણું, બહેળો.
પડાખો=ખોળો.

ભરાવ=જમાવ.

નારાજ=નાખુશ.

બડબડવા=મોલવા.

લજ્જા=સરમાવ્યું.

સુંદર=રૂપાળું.

પ્રટકા=રૂપાળી, સુંદર.

વિચાર=મનસુખા, તરંગ.

ચમકી ઉઠ્યું=અચ પામી ગયું.

છલંગ=ફલંગ.

ઝટવારમાં=જરાવામાં.

પારધીઓ=શીકારીઓ.

ચોપાસ=ચારે બાજુ.

ફેલાયલી=પથરાએલી.

ખેંચતાજી=ખેંચાખેંચ.

વખોડતું=અપખોડતું, નીંદતું.

સંકટમાંથી=દુઃખમાંથી.

બચાવ્યું=રક્ષા કરી.

મોહી પડ્યું=મોહ પામ્યું, લોભાયું.

ફસાવી દીધું=પકડાવી દીધું.

વખોડવી=નીંદવી.

વખાણવી=સારી કહેવી, વખાણ

કરવી.

પાઠ ૨૮ મો.

નકલ=દેખાદેખી, જોષ જોષને

કરવું તે.

ધ્રુષ્ટિ=મરજી.

મહારાયું=મુઝાયું.

આખરે=છેવટે.

રંમરેજ=લુગડાં રંગવાર, રંગનારા.

ખાત્રી લોકો.

જરદીનું પાણી=જરદા જેવા રંગનું

પાણી.

ગભરાટથી=ભયથી, ખીકથી.

પાસ=ડાઘો, અસર.

ખીકનું માર્યું=ભય પામીને.

જંમલમાં=વનમાં.

ડરે છે=ખીએ છે.

ભેગા=એકડાં.

પ્રધાનનું=દિવાનનું, રાજકારણ-

રીનું.

ચોડી=રક્ષણ કરવાનું.

ચટાપટા=આડઅવળા લીટા.

દીલ=શરીર.

કાલ=લુહારને લોહાનું કામ કરવાનું

મકાન.

ધગધગતા=લાલ ચોળ, હિનાહિના.

ખુરા=નઠારા.

હાલ=અત્રસ્થા, દશા, હાલત.

પાઠ ૨૯ મો.

લગ્ન=વિવાહ.

વરો=જમણવાર.

સામાન=ચીજો.

પિએર=વહુના બાપનું ઘર-વરનું

સાસર.

ટાંકણે=ટાણે, સમયે.

હેતથી=ખાત્રી, બહાલથી.

મેળાપ=મુલાકાત.

ચડબડી=કોઢે ભરાઈ, ગુસ્સે થઈ;

નડવા=હેરાન કરવા, વિતાડવા, ક-
નડવા.

લેખવે છે=ગણે છે.

મધિ ભાવે=ભારે ક્રોધતથી.

ખપ=ઉપયોગ, કામ.

સેખી=પતરાળ, બડાઇ.

રડયું ખડયું=કોઇકળ.

ભાવ=ક્રોધત.

દાદીમા=માની મા.

ભારેખમ=મોંઘા.

માન=આખર.

સૌકાઇ=સર્વે, અર્ધા.

પાઠ ૩૦ મો.

આપકર્મા=પોતાની જાતે પૈસા
જીણી ગુજરાન ચલાવે તેવા, બ-
હાદુર.

આપ કર્મા=આપના પેદા કરેલા
પૈસાથી પોતાનું ગુજરાન ચલાવે
તે, આપનો ઓશિઆળો.

કુંવર=કુમાર, છોકરો.

રાજપાટ=તમામ રાજ.

તીર્થર્મા=જાત્રાના પવિત્ર સ્થળમાં.

વતન=ગામ.

દેશમાં=મુલકમાં.

દશેરા=આસો સુદિ પુનેમનો સમી

પૂજન કરવાનો દિવસ.

મેદાનમાં=જંગલમાં.

ઓચીની=અચાનક, એકદમ.

તરાપ=થેકડો, કામટ.

ઠેમવી=કુદાવી.

સના=ફાળ, લશ્કર.

ઉપરી=માલીક, અધિકારી.

એક સમે=એક વખતે.

દિમત=ધૈર્ય, હામ.

લુણ=નીમક, અનાજ.

ફનેહ=જય વિજય.

દહેરમા=દેવળમાં, મંદીરમાં.

પ્રાર્થના=સ્તુતિ, વિનંતી.

નિશાન=રાજચિન્હની લગ્નઓ,
વાવટાઓ, નેળઓ.

ફાળ=દળ, લશ્કર.

તક=દાવ, લાગ.

નાસઆગ=નાસાનાસ.

કુંવરી=કુંવારી છાડી.

ગળામાં=કંઠમાં.

વરમાળ=વરને પહેરવાની માળા.

પહેરામણી=કન્યાના લગ્ન વખતે
આપવાની ભેટ.

સરદાર=લશ્કરને મોખરે રહી લડ-
નાર, કેપ્ટન.

પાઠ ૩૧ મો.

નરકનું=માણનું.

ખસી મધું=ઓછું થયું, જતું રહ્યું.

લીલો=નવો ઉગેલો, તાજો.

ચર્ચો=વાસ ખાધુ.

તાળો=શરીરે લડુ.

દહેર=મળ.

ખાખોચીઆમાં=ખાખમાં.

ચગદાઈ=છુંદાઈ, કચરાઈ.

મોટા જીવ=મોટું પ્રાણી.

ચદાઉ=કુલણુ.

કુલાબુ=ખાસ લાઘને ઉચું કર્યું.

મહેનત=અમ.

વેઠે છે=અમે છે.

ગુસ્સે=ક્રોધે.

મમતે=હઠે.

મળ ઉપરાંત=શક્તિથી વધારે.

જીવ ગયો=મરી ગઈ.

પાઠ ૩૨ મો.

કપડાં=લુગડાં.

વધે=અંબધે.

મહેતાજી=માસ્તર, શિક્ષક.

સવારમાં=પ્રજાતમાં.

નકારાં=મેલાં, ગંદાં.

લપસી=ખશી.

ઉપકારનું=દ્યાનું, લક્ષ.

ધ્રુજતો=ચરચરતો.

ખાદીન=ગજનાં.

ગુરજી=માસ્તર સાહેબ.

મલમલ=પાતળું કપડું.

બકારો=ધામ, પસીનો.

સાહુકાર=પૈસાદાર, શ્રીમંત, ગૃહસ્થ

વાંક=કસર, ગુનો.

વર્ગમાં=કલાસમાં.

બેદરકાર=ચિતા વગરનો, કાગજ

વગર.

લાભ=ફાયદો.

રાગો=ફરદો.

ખોરીઆ=ખટન.

બતે=પોતાની મેળે.

પાઠ ૩૩ મો.

આંખ=નેત્ર, ચક્ષુ, નયન.

ઉપરોગ=વ્યવહાર, કામ.

ધંધો રાજગાર=હુઝાર, ઉલોગ કા-

મકાજ.

દેશાવર=પરદેશ.

ડરવા=ખીલવા.

સ્ત્રી=માછડી.

ખતરી=સાખીતિ.

પાડોશમાં=નજીકમાં, પાસે.

ફાટ=ચારો.

હંકાએમાં=ફાયામાં.

દોરીને=ખંચીને.

ખાજુપર=અડખે પડખે.

અંગુડીઆં=મૈરીઓને ધગને અંગુઠે

પહેરવાની રૂપાની વીટીઓ.

જોટવાં=અંગુઠા તથા તેની નજીક

ની આંગળીએ પહેરવાના રૂપાના

કરડા.

વેહેળા=ઝરણુ, નાની નદી.

ધોખી=રજક. કપડાં ધોનાર

મીલા=શિલાઓ, પથ્થરની ઝાટો.

ધોખણુ=ધોખીની વહુ.

રાજમાર્ગ=સરીઆમ રસ્તો.

દુંકડું=નજીક, પાસે.

વસ્ત્રા=રેશા.

ખંતીલા=હોંસીલા, ઉમંગી.
 પુષ્કળ=ધણા, બહુ.
 મેળવ્યા=પેદા કર્યા.

ખીજો ભાગ.

પાઠ ૩૬ મો.

દિશાઓ=આબુઓ.
 ટેકરા=જમીનથી જે ભાગ વધીને
 ઉઠ્યો થયો હોય તે, ડુંગરા.
 સુરજ=સૂર્ય, રવી
 ઉગમણી=પૂર્વ
 આથમણી=પશ્ચિમ.
 અપોરે=મંબ્યાનહે, ખાર વાગે.
 છેકજ=તદન.
 કસરતશાળા=કસરત કરવાની જગા.
 આથમેહે=દેખાતો અંધ થઈ જાયછે.
 ઓળો=પડછાયો.
 હરકોટ=કાપપણુ.
 વસ્તુ=ચીજ.
 ઓળખારી=પારખવી.
 કંઠણુ=મુશ્કેલ.
 પીડ=ખરડો. વાંસો.

પાઠ ૩૭ મો.

નકશો=નકસો.
 માપ=કદ, આકાર.
 ભાન=સમજણ.
 માપ પ્રમાણે=ઘાટ મુજબ
 મથાળે=માથા ઉપર.

રસ્તો=માર્ગ, ઉપાય.
 મધ્યમા=વચમાં.
 બેઠકા=બેસવાની જગાઓ.
 ગેલેરી=સાફડાની અનાવેલી પગથી,
 આ જેવી બેઠક.
 ડીક=સારં, બરાબર.

પાઠ ૩૮ મો.

આણી=સાબો.
 આગગાડી=રેલવે ગાડી.
 રોશન=નવાં આગગાડી ઉભી રહે
 અને માણસો ચઢે ઉતરે તે જગા.
 બમણી=બેગણી.
 કાદ=ખેંચ, મૂક.
 અડધેલાં=અડેલાં.
 નિશાન=ચિન્હ.
 વહેછે=જાયછે.
 ઓળંગી=વટી, થડી.
 સમજ=ખબર, માહમ.
 મથક=સ્થાનક.
 ગોચર=ગાયોને ચરવા માટે ખીન
 ખેડેલાં ખેતર.
 મેળવીએ=સરખાવીએ.

પાઠ ૩૯ મો.

સહેલ=મળ, ગમ્મત.
 વર્ગ=કલાસ.
 વગડામાં=વનમાં, જંગલમાં.
 પોપડો=દોર ચરવાની જગા, ચરો.
 આંખાવાડી=આંખાનાં ખેતર.
 ઢાળ=ઢોળાવ.

આસપાસનો=આબુઆબુનો.

સુંદર=સારો.

ધ્યાન-પૂર્વ ને ઉત્તર દિશા વચ્ચેનો ખુણો.

ધન-વાવટો.

કાંઠા-કિનારા. આરા.

બાહુ-નદી કિનારાપરની ખેડવા-લાયક જમીન.

વહેણુ-પાણીનું વહેવું.

ચાલાક-હોશીયાર.

આ પાર-આ કિનારે.

પેલે પાર-સામે કિનારે.

પાળે પાળે-કઠિ કઠિ.

કપારડા-જમીનના થોડા ઉડા અને ચોરસ ખાડા.

સુમમ-સહેલું.

મસ-ધણું, બહુ.

પાઠ ૪૦ મો.

અધિકારીઓ-અમલદારો, ઉપરીઓ.

વાળુ-રાતનું ખાવાનું.

સમડી-તાપણી.

રોજ રોજ-દરેક દરેક.

ચોરો-ગામના મુખી, તલાટી અને સરકારી માણસોને કામકાજ કરવા માટે નક્કી કરેલું મકાન.

મુખી-પોલીસ પટેલ, ગામડાનો મુખ્ય માણસ.

મંદિરસ્ત-તજવીજ, ગોઠવણ.

હવાલદાર-મુખી અને તલાટીના

હાથ નીચે સરકારી કામ કરનાર માણસ.

હુકમ-આજ્ઞા. ઓડર.

મામલતદાર-તાલુકાની દેખરેખ સંભાળનાર અધિકારી.

ભરણું-જમીનની વિશેષ વિગેરના રૂપીયા.

રાવળીઓ-જીવીદાર, ચોડીદાર.

તાલુકા-પચાસ કે તેથી વધારે જામીનો નક્કી કરેલો જથ્થો.

તલાટી-ગામનું જમીન મહેસુલ ઉધરાવનાર માણસ.

હૂડી-રૂપિયા મળવાની ચીડી, મનિ-ઓરડર.

ટપાલી-ટપાલના કાગળો વહેંચનાર પોસ્ટમેન.

ગેરહાજર-હાજર ન રહેવું તે.

મંદિ-આજરી, બીમાર.

દાકતર-દવા કરનાર.

તપાસે છે-જુએ છે.

બીજી ચોપડી ભાગ ૩ નો.

પાઠ ૪૧ મો.

સવાર-પ્રભાત, પ્રાતઃકાળ.

સાંજ-સંધ્યાકાળ, રાત્રિ.

વનસ્પતિ-ઝાડ, પાંદડાં, ઘાસ વિગેરે.

આકાશ-ચાંદળ, આસમાન.

પથરાઈ-છવાઈ, ફેલાઈ.

કારો-માણુઓ.

અંગારા-ઘાઘારા, દેવતા.
 અન્નવાળું-ઉન્નથ, પ્રકાશ.
 ધંધે-કામકાજ.
 વાળીઝાડી-કચરો પુંજે કાઢી નાખી.
 સાફ-ચોખ્ખી.
 માલ-બીજો, વસ્તુઓ.
 ગોઠવે છે-ખડકે છે, મુકે છે.
 પક્ષીઓ-પંખીઓ.
 કલોલ-આનંદ.
 ખોરાક-ખાવાનું.
 તાજી-નવી ઉમેશી, લીલી.
 ખીલતીસ-ફૂલતી, ખુલતી.
 લહેર-સપાટો.
 જન-માણસ.
 જનાવર-જનવર, જીવજંતુ.
 આખરે-છેવટે.
 આથમે છે-અસ્ત થાયછે.
 નરમ-ધીમો, ઓછો.
 ચોતરફ-ચારે બાજુ.
 ઘોંઘાટ-જુમાટ, કતકલાટ.

પાઠ ૪૨ મો.

હવા-ધીમે ધીમે વાતો પવન.
 પવન-જેરથી ફેંકાતી હવા.
 પુંકાય છે-ચાય છે.
 ફેર-તફાવત, જુદાઈ.
 સમજ-સમજણ, માતીતિ.
 જુગળાઈ-અકળાઈ, મુંઝાઈ.
 ઝાડપાન-ઝાડો અને પાંદડા.
 ઝપાટો-ઝાંચકો.

તોફાન-ધણો પવન વાય ત્યારે
 થતું તુકસાન.
 ઉચલી પડ્યા-તીકળી પડ્યા.
 આમ-અગ્નિ, લાલ.
 ફેલાઈ-ચારે તરફ ફરીવળી.
 ફળીઉં-શેરી, મહેલના.
 ખચત-કગરત.
 ધસડી-ખેંચી.
 ધાન્ય-અનાજ.
 પાકે-પેદા થાય.
 વાસ-મુનંધી.
 અકળામણ-અમૂઝણ.
 અપનો-કામનો.

પાઠ ૪૩ મો.

નિર્દય-દયા વગરનો.
 મૂલ-કિંમત.
 પોચી-નરમ.
 સહેલાઈથી-સરળતાથી.
 ચુરો-ભુકો.
 કણ-કણીઓ.
 સેકાઉંછું-ગરમ થાઉંછું.
 પીગળતો-ઓગળતો.
 ભટ્ટી-નીલાડો.
 કંણ-સખત, મજબુત.
 ઝાંખો-મેલાસ પડતો.
 કાલ-ફળવેલો યુનો.
 કહાણી-કથની, કથા.
 જ-મ-અવતાર.
 ફરીઆના-સમુદ્રના.

તળીઆપર-દરીઆના પાણીની અં.
દરની જમીનપર.

બારીક-ઝીણું.

જંતુઓ-જીવડાંઓ.

વેદ-કાણાં.

છિદ્રો-કાણાં.

આધો-દર.

થર-પડ.

ચાંચવા-જમીન ખોદનારા માણસો.

બોંયમાંથી-જમીનમાંથી.

બહાર ગામ-ખીજે ગામ.

હકીકત-વર્ણન, વાત.

પાઠ ૪૪ મો.

પુષ્કળ-વૃણું, બહુજ

કંસારા-તાંબા પિત્તળનાં વાસણો

બનાવનાર ને વેચનાર.

ટીપે છે-પડે છે.

અવાજ-નાદ, સ્વર.

ભેળ-ભેળ.

ગાળાને-રસ કરીને, આગાળાને.

ચંછુ-શિરોષ્ઠ.

નાજર્યા-નળીઓ.

માંજીએ-દેશીએ, ધરીએ.

ખાંડેલો-ખમેલો. વજગેલો.

કાટ-તાંબા પિત્તળનાં વાસણો છે.

પર લીલા રંગનો થર ખાંડે છે તે.

ઝેરી-ઝેરવાળો.

ખડે છે-હાથ લાગે છે.

સિવાય-વિના.

સિક્કા-ચલણી નાણું-રૂપીઆ, પાં-
વહી, પૈસા વિગેરે.

ટંકશાળ-સિક્કા બનાવવાની જગ્યા.

પાઠ ૪૫ મો.

ખનામ-ખેટ, બહીસ.

ધાતુ-ખાણમાંથી ધાતુ, તાંબુ, લો-
હું વિગેરે નીકળે છે તે.

વર્ગમાંનાં-કલાસના.

ખાણ-વણો કડો ખાડો કે જે-
માંથી ધાતુઓ નીકળે છે તે.

મેળવણી-મેળવતું તે.

ઓગળા-પીગળા.

કડણુ-સખત, મજબુત.

મજગરાં-મડવાં, નદમાદાનાં આપડાં.

કટાય છે-કાટ ચડે છે.

ચટાવી-દેવરાવી.

જલદી-ઝડ, પુરત.

કટાતું-કાટ ચડતો.

માંજીલાં-કેડકેલાં, અજવાળેલાં.

સસ્તું-સોંધું. ઓછી કિંમતનું.

પાઠ ૪૬ મો.

કુમળું-કુળું, તાણું.

વર્ગ છોડતી વેળાએ-રત્ન આપતી
વખતે.

ખખર-ચોંટું.

ચરામાં-દોરને ચરવાની જગ્યામાં.

જાવામાં-ઢાંકવામાં.

તદન-ખીલકુલ.

ધારવાળી-પાનાવાળી, અણીદાર.

કાર-ખાણુ.
 દાબ-દર્બ, દાબડો.
 નકામું-નિરૂપયોગી-કામ વિનાનું.
 ચરાઉ-ચરનારાં.
 મંજુ-ઢગલો.
 મડી-ગાંડ.
 સુગંધ-સારી વાસ, ખુશબો.
 ખુબલી-ચળ આવવાથી ફેલીઓ
 થાય છે તે ખસ.
 અતાર-સુગંધીદાર તેલ.
 જડ-મૂળ.
 ઉપલોણ-ઉપરની ખાણ.
 પાણી વાટમાં-પાણી જવાના ર-
 સ્તા ઉપર.
 ચમરી-છોડ ઉપરની પાંદડી.
 સુંવાળી-લીસી.
 વાટ-રસ્તો.
 પડા-થોકડા.
 મૂંજ-સરકટની પાંદડીમાંથી બના-
 વેલી દોરી.

પાઠ ૪૭ મો.

ગુરુજી-જયો.
 જોનીમેળે-પોતાની જાતે.
 વાવવા-રોપવા.
 સીંઠો-આજરી કે જાડનો લાખો ને
 ગળ્યો સોટો.
 પરાળ-ડાંગરનું ધાસ.
 બાઝેલી-ચેટીલી.
 સળંગ-આખી.

કાતળી-પેર, એક ગાંઠાથી બીજા
 ગાંઠા સુધીની સળંગ સળી.
 સેંકડો-ધણા સો.
 ખાતર-ગાય બેંસનાં છાણુ મૂતર,
 મીઠું વિગેરે ગંદકા.
 ખેતી-જમીનને ખેડીને તેમાં બના-
 જ વાવવું તે.
 વધતું-મોટું થતું.
 મહીકાંઠા-ગુજરાત પ્રાંતમાં મહી
 નદીના કાંઠા ઉપરનો પ્રદેશ.
 બીજ-કુંગરો ને જંગલોમાં રહેનારા
 જંગલી લોકો.
 નાગલી-આવટો.
 થેક-ઝીણાં ધાસના મૂળની ગાંઠો.
 છડીને-ખાંડીને.
 ઢેખાં-મીઠું, મરચું, હળદર નાખી
 કરેલાં ચાનકાં.
 ખસલી-ઝીણું ધાસ.
 રાતડીઓ-રાતી જાડ કે જેની ધા-
 ણી સેકાય છે તે.
 કડગ-ધઉંનું ધાસ.
 મીઠો-ગળ્યો, સ્વાદવાળો.

પાઠ ૪૮ મો.

ખેડુત-ખેતી કરનાર.
 ધંધામાં-કામમાં.
 સખત મજુરી-મજૂરી મહેનત.
 એક સામટું-એકદમ બીલકુલ વિ-
 સામો લીધા વગર.
 વળગું-સામું.

બાતુ-ખાવાતું.
 બાથુ-સુરજ.
 નમવા-આથમવા.
 કાઢ-ઢોરને રહેવાતું ધર.
 ચારો-ધાસ, ખડ.
 નીકું-નાખું.
 હિયો-સારી જાતનો, મેધો.
 મીઠો-સ્વાદવાળો.
 કૌવતવાળું-બળવાન.
 આળસુ-સુસ્ત, એદી.
 ભારે-વજનદાર.
 હળપુણી-હળમાં નાખવાની લોઢાની
 કેશ.
 ચવડું-લાકડાનો ત્રણ પુણીઓ લાં-
 બો ભાગ.
 સડ-અહાવ, ચાલવો.
 ધુંસરી-જેસર.
 છડો-હેલડી, કુંકરી.
 ચાસ-ઓળીઆ, હારો.
 પાઠ ૪૯ મો.
 ટાંકણે-ટાણે, તહેવારે.
 બાબુપર-પડખે.
 ક્યારડા-કાંચર રોપેલા જમીનના
 ચોરસ ખાડા.
 ખાળવાળા-કાંઠાવાળા, કિનારીવાળા.
 રોપીએ-વાવીએ.
 લીલાછમ-લીલા લીલા, હરિયાળા.
 ધર-તર, વાવેલી કમરના હોલો
 ઓડવા.

સારો વરસાદ-જેવો જોઈએ તેવો
 વરસાદ.
 ઝીલવો-લેવો, ખમવો.
 કાદવકીચડ-કચરોપાણી.
 સદા-હમેશાં.
 ખળા-ખળાવાડ, કે જ્યાં દાણા
 અને ધાસ જુદા પાડવામાં આવે
 છે તે જગા.
 પરાળ-કાંચરનું ધાસ.
 ઊડા-ફાતરાં.
 રાંધીને-ખાશીને, પકાવીને.
 પાઠ ૫૦ મો.
 કાલુ-કાલ, ચીચુડો, શેરડી પીલીને
 તેમાંથી રસ કાઢવાનો સંચો.
 પઠછા-પાંદડા, ચમરી વિગેરે.
 રોપવા-વાવવા.
 પુષ્કળ-ધણું, ખહુ.
 ખીને માટે-વાવેતર માટે.
 પેરવાળી-કાતળીવાળી.
 આંખ-એ કાતળી વચ્ચેનો અણી-
 દાર ભાગ કે જેમાંથી નવી કાત-
 ળી નીકળે છે તે.
 પીત-વાવેતર.
 તરકારી-શાકભાજી.
 પાક-પેદાસ.
 કુકર-જુડ.
 નુકસાન-ખીગાડ.
 અટકાવવાને-ખાળવાને.
 પાકટ-પાકી.

ધીલે છે-દબાવે છે.
ઝરી-ઉભરો, પોપડી.
વારંવાર-વખતે વખતે.
ઘટ-ગડો.

પાઠ ૫૧ મો.

શેઠ-પૈસાદાર માણસ.
રસોઈ-જમવાનું.
ખપનો-કામનો, ઉપયોગનો.
વઢવા-લડવા.
ધીમા-શાંત.
ધરડાં-વૃદ્ધ.
મહેનત-શ્રમ, તરદી.
ઉજળો-સફેદ, સાફ.
સફેદી-ઉજળાશ, ધોળાશ.
રંધાઇને-બહાઇને.
પચી જાઉં છું-હજમ થાઉં છું.
માદા-આજરી, બીમાર.
ભાવથી-હોંશથી, પ્રીતથી.
કણક-લોટનો લોટો.
આકાર-ઘાટ, ડોળ.
ઘઠીમરોછો-લડોછો.
હિસાબે-ગણતરીએ.
સરખા-બરાબર.
પૈસાદાર-પૈસાવાળા.
ખપ-કામ, ઉપયોગ.
ખોટી તકરાર-નકામી વઢવાડ.

પાઠ ૫૨ મો.

મધપુડો-મધનું પોડું.
લટકતો-લખકતો, દીગળાતો,

કામળો-હિનનો ધાબળો.
પારકો-બીજનો.
માલ-સામાન કે ચીજ.
પડે-જતે, પોતે.
નર-પુરુષ, માદા.
પડા-જેમાંથી બચ્યા નીકળે છે તે.
લાયક-યોગ્ય, સરખા.
ઉછેરવામાં-મોટાં કરવામાં.
હુકમ-આજ્ઞા, રજા.
પાળે છે-માને છે.
જન્મ-અવતાર.
રક્ષણ-રક્ષા, બચાવ.
ડંખ-કરડવાનો આંકડો.
ગોખખાં-સફાઈદાર.
આળસુ-સુસ્ત, એદી,
દયા-રહેમીઅત.
મધમાંખ-મધ બનાવનારી માખી.

પાઠ ૫૩ મો.

બતક-એક જાતનું પાણીપર ચા-
લી શકે તેવું પક્ષી.
શેખ-મુસલમાનની અટક છે.
ખાખોચીઆમાં-ખાડામાં.
માથું મારે છે-કુબકી મારે છે.
ચીકટ-ચીકણાશ.
ભિંજાતું-પલળતું.
ઠાદવમાં-કચરામાં.
ભારે-વજનદાર.
નેડાએલાં-સંધાએલાં.
ઘડ-ગાવવાના બેવડા ઘાંત.

ખોરાક-ખાવાની ચીજો.
 અણીદાર-ઝીણી ધારવાળા.
 પાળ્યા છે-ઉછેર્યા છે.
 જળવે છે-સાયવે છે.
 ઢાંકી દે છે-ધુપાવી દે છે.
 બીકણુ-ડરકણુ, બીએ તેવી.
 છેડવા-કનડવા, ચીડવવા.
 લાલ માંજર-રાતું છોયું.
 દીપે છે-શોભે છે.
 ખોતરવાની-ખજુવાની.
 વહાણુંવાય-સવાર પડે, પરાઢીયું
 થાય.
 ધંધે-કામકાજો.

પાઠ ૫૪ મો.

સૌએ-અધાએ.
 કદી કદી-કાઠ કાઠવાર.
 એકદમ-એકાએક, અચાનક.
 તે વડે-તેનાથી.
 કાચરી-ધોળા ને કાળા.
 મજબુત-જોરથી.
 તણખલા-તરણાં.
 કશાને-કાષને.
 ખુણેખોચરે-ખુણાઓમાં.
 દરેક દેરે-દર વખતે.
 મહિથી-અંદરથી.
 પોચા-નરમ, લીસા, સુંવાળા.
 ટપકાં-ચાઠાં, નિશાનીઓ.
 ત્યાં જાગી-ત્યાં સુધી.
 રખીને-રખડીને.

કાયદો-લાલ, નફો.
 ઉગતા છેડ-નાના નાના છેડવા.
 વીણીવીણીને-શોધી શોધીને.
 ભો-ભય, બીક.
 લાગ-દાવ, ધા.
 ચોછો ભો-થોડી બીક.

પાઠ ૫૫ મો.

ધોડો-અશ્વ, હય.
 સુંદર-સારો.
 ગરદન-ડોક, બોચી.
 સુંવાળા-લીસા.
 કશવાળી-ધોડાની ગરદન ઉપરના
 વાળ.
 ચાપા-જાંઘની નીચેનો ભાગ.
 જાંઘ-સાથળ, ઢીંચણની ઉપરનો
 ભાગ.
 નકર-કંઠણ, સખત.
 ઝપાટાજાંઘ-જલદીથી.
 અંદર-મહિ.
 લઘામ-ચોટકું.
 તીણા-અણીદાર.
 ચપટા-દાઢ જેવા તીણા નહિ તે.
 ભુસું-ખઉંનું યુલું.
 લાંબી મજલ-લાંબી મુસાફરી, ધ-
 ણ્યા ગાઉની સફર.
 પાણીદાર-ચપળ, ચાલાક, તેજદાર.
 ગરીબ-રાંક.
 નીમકહલાલ-વફાદાર, ખંતથી નો-
 કરી કરનાર.

ધણી-શેઠ, માલિક.

પ્રીતિ-હેત.

તાબે-કમળે.

અવાજ-નાદ, સ્વર.

ચમકે છે-ખીએ છે.

સરત-ઈનામી રમત.

દટ્ટીઓ-ટેકરીઓ.

પીઠ-બરડો.

જન-ધોડાની પીઠપર નાખવાનો.

આમડાનો સામાન.

આર-ખોળ.

ખેંચે છે-હિપાડીને લઇ જાય છે.

લડાઇ-ખંડ, હુલ્લડ.

શિકાર-સિંહ, વાઘ, રીંછ વિગેરે.

જંગલી હાંસક જનાવરોને પકડવા કે મારવા તે.

બરદાસ-સંભાળ, ચાકરી.

લગભગ-અડસટ્ટે, આશરે.

પાઠ ૫૬ મો.

તેની જાતનાં-તેના જેવાં, તેને

મળતાં.

નાળખંધ-ધોડાને પગે નાળ જડ

નારો માણસ.

ફેર-જુદાર્થ, તફાવત.

ખરીવાળાં-પગની ફાટવાળાં.

જુમખો-જથ્થો, મુંચળું.

જેવડું-જેટલું, બરાબર.

મોખારે છે-હથ્થુલે છે.

મૂકે છે-મરડે છે.

વહાં કરે છે-ખેંચ્યાં કરે છે.

ધણી-માલિક-(ગધેડાના માલિક

કુંભાર અને રાવળીયા લોકો

ધણે ભાગે હોય છે.)

અડીઅલ-હઠીલું, જક્કી.

ઠોઠ-ડફેળ, મુખ.

મહેનતું-કામગરું.

નવાઇ-અન્યથા, અચખો.

ધીરજવાળું-શાંત.

કલાગરું-કલ્પું કરે તેવું.

ચાલાક-ચપળ, હોશિયાર.

તખેલામાં-ડેહલામાં-ધોડાહારમાં,

અશ્વશાળામાં.

ટદુ-નાનો ધોડો.

ખચચર-મધેડાથી મોટું અને ધો-

ડાથી નાનું લાંબા કાન અને ટુંકી

પુંછડીવાળું પહાડોમાં ચાલી શકે

તેવું પ્રાણી.

ટુંકું-નાનું.

કુંગરા-મોટા ટેકરા, પર્વતો.

પાઠ ૫૭ મો.

ભાગ-અવયવ.

વાડો-ધરતી પાછળની ખુણી જ-

મીન.

તફાવત-જુદાપણું, ફેર.

ધડ-ગળાની નીચેનો હાથ, પેટ,

છાતી અને પગવાળા શરીરનો

ભાગ.

ડોકું-ગળું, ગરદન-ધડ અને મા-

શાની વચ્ચેનો ભાગ.
તાળવું-માથાની અને મોઢાની વ-
ચ્ચનો ભાગ.

હડપચી-દાઢ.

ભર્વા-ભર.

પોપચા-આખ ઉપરનું પાંપણો-
વાળું ચામડીનું ઢાંકણ.

રજ-ઝીણી ધુળ.

લમણા-કપાળના છેડાનો ભાગ.

પાતરાં-પાંદડાં.

ભોચી-ગજાની પાછળનો ભાગ.

ઉપલી મેર-ઉપરની આળુએ.

વચ્ચે ગાળે-વચ્ચમાં.

નજો-ઢીંચણથી પગ સુધીનું સ-
ળંગ આખું હાડકું.

પેદુ-પેટની નીચેનો ભાગ.

વસી-ગરડો.

પાટલી-પગની નીચેનો ભાગ.

ગંધ-સાચળ, ઢીંચણની ઉપર અ-
ને ફેડની નીચેના થાપા.

એડી-પાની.

ધુંટી-ધુંટણ.

પાઠ પદ મો.

ઇંદ્રિયો-શરીરના અવયવો કે જે-
નાથી ટાડું, ઉતું, ઠંડું તથા
સ્વાદ વિગેરે જાણી શકાય છે તે.

સ્વાદ-ભાવ, મીઠાશ.

આકાર-ધાટ, ડાળ.

વાસ-મુખંધ.

સુંઘી જોયું-સોઢી જોયું.

સુંવાળી-લીસી.

શા વડે-શાથી.

મઝાની-સારી.

શીકર-ચિતા.

ધમાકો-અવાજ.

ગાન-સમજ, જ્ઞાન.

વસ્તુ-ચીજ.

ઉતું-ગરમ.

પોચું-નરમ.

પાઠ પદ મો.

નજીક-પાસે.

રંગરેજ-રંગારો, લુગડાં રંગનાર.

ભાત ભાતના-જુદી જુદી જાતના.

છુટીને-રજીને.

ધેરા-ધાટા, આછા.

જાંખા-મેલા, ઓછા તેજવાળા.

ખુલતો-ઉઘડતો.

મૂળ રંગ-ઘાલ, પીળો અને વાદ-
ળી રંગ.

કેશરીઓ-કેશરના જેવો.

સેલાં-ફુપટા.

તપખીરી-ઝીંકણીના જેવો.

જાંજુડો-જાંજુને મળતો.

રાખોડી-રાખને મળતો.

આકાશ-ગગન, વાદળ.

ઓછા વત્તા-વધારે કે ઓછા.

આછા-શીકા.

ગુલાબી-ગુલાબના ફુલના રંગને
મળતો.

પાઠ ૬૦ એ.

લુગડા-કપડાં.

ધુળે છે-થરથરે છે.

ડીલપર-શરીરપર અંગપર.

નહારી-ખરામ.

ખનાત.

ફલાનલ.

વેનીસ.

કામળા.

દોશીવાણીઆ-કપડાં વેચનારા.

ખાદી-ગજઆનું કપડું.

એ બધાં જુદી જ-
તનાં ઉનનાં કાપડાં છે.

જીંટ-જુદી જુદી જાતનું કાપડું
કપડું.

માસ્તો-માદરપાટ.

જામદાની-ઝીણું જુદાદાર કપડું.

કાપડ-કપડું.

જંગલી-જંગલના રહેનારા.

ગરીમ-રોક, કંગાલ.

રંગદાર-રંગવાળાં, રંગેલાં.

રવાંટી-ઝીણા, ટુંકા ને સુંવાળા
વાળ.

ગરજ સારે છે-ખપ લાગે છે, કામ
આવે છે.

લીંગડાં-ઉપસેલાં જાડાં ચાકાં.

બીજી ચોપડીની કવિતાના અર્થ.

પાઠ ૧ લો.

સવાર-પ્રભાત.

વર્ણન-હકીકત, કથા.

ભ્રમર-ભમરો.

જામ-ઉઠ.

મુજ-મ્હારા.

બાળ-બાળક, બેટા.

પંખી-પક્ષી.

વન-જંગલ, વમડો.

વાણુવાયું-સવાર પડ્યું.

ચીતી-મધ.

મુશ્કાં-ફકીર, મુસલમાનલોકના સાધુ.

બાંગ-મુસલમાનો નિમાજ પઢતી

વખતે અવાજ કરે છે.

તણો-નો.

ઉદય-ઉગવું તે.

અગઝગાટ-ચળકાટ.

દીસે-દેખાય.

ભાતભાત-જાતજાતના.

ઝાડપાન-ઝાડને પાંદડાં.

ડોલે-હાલે.

મેના-પોપટના જેવું સુંદર પક્ષી.

કુટડા-સુંદર, રૂપાળા.

મધુર-મીઠા.

ચંદ્રતેજ-ચાંદાનું અજવાળું.

તારાતેજ-તારાનો પ્રકાશ.

અંધકાર-અંધારું.

કમળ-એક જાતનું પાણીમાં જે

ઉગતું ફુલ.

પત્ર-પાંદડાં.

ખોલે-ઉઘાડે.

ઉમંગી-હોંસીલાં.

ઉડી ગયું-નાશ પામ્યું.

કાળું-ઝાંખું.

ખુણાખાંચા-સંતાપ રહેવાની જગ્યા.

ખોળે-શોધે.

લક્ષ્મીનો-પ્રભુની લક્ષ્મી કરનારા

લગત લોક.

ધરે ધ્યાન-ભજન કરે.

ગવૈયા-ગાનારા.

ગાન-ગાયન.

દાતા-દાન કરનાર.

દાન-મફત આપવું તે.

પંખેડું-પક્ષીઓ.

ધાય-દોડે.

ખીલે-ઉઘડે.

તુલ્ય-અનાજ.

ટોળે-જથામંથ.

વીરા-ભાષ.

મગન થઈ-ખુશી થઈ.

પ્રભુ કેરું-ભગવાનનું.

ધ્યાન દઈ-ચિત્ત જોડીને, કાળજી-

રાખીને.

(આ કવિતામાં સવારનો વખત કેવો હોય છે તેનું

વર્ણન કરેલું છે.)

હે મારા જ્ઞાતા બાળક ! તું ઉઠ ને વનમાં પક્ષીઓ ખોલવા મંડ્યા છે તે સાંભળ; રાત જતી રહી, સવાર થઈ ગયું, અને પૂર્વ દિશામાં ચળકાટ મારતો પ્રકાશ દેખાયો. જે જાતજાતના રંગ દેખાય છે તે ઝાડ તથા પાંદડાં હાલે છે. હે મારાં ૧

કુકડાઓ કુકરે કુક, અને કાળડાઓ કા, કા, કા, એમ અવાજ કરે છે. રૂપાળા મેના, પોપટ, અને મોર મીઠું મીઠું ખોલે છે-હે મારાં ૨

ચાંદાનું અજવાળું ઝાંખું થયું, અને તારાનો પ્રકાશ તો તદ્દન જતો રહ્યો છે. (સુરજ ઉગવાથી) મોરનું મીઠું મીઠું પકી મયું છે

ને તેઓ સંતાપ રહેવા માટે ખુશખાંચરા થાય છે. હે મારાં ૩
 ભક્ત લોકો પરમેશ્વરનું ભજન કરે છે, ગવૈયાઓ ગાયન ગાય છે,
 અને દાતાર માણસો સાંઈ દાન આપે છે તથા મુઠ્ઠાઓ મસીદમાં બાજ
 (નિમાજ) પોકારે છે. હે મારાં ૪

સૂરજ ઉગ્યો, રાતનું અંધારું જતું રહ્યું, ભરો 'શું શું' એ-
 વો અવાજ કરી રહ્યો છે અને કમળની પાંખડીઓ ઉઘડે છે.
 હે મારાં ૫

જેમ જેમ તડકો વધતો જાય છે, તેમ તેમ માણસો હાં-
 શીલા થાય છે. પાંખડીઓનું ટોળું આકાશમાં ઉડે છે, અને દાર
 ચારો શોધે છે. હે મારાં ૬

ઝાઢ, વેલા, ફલ ટુલ એ હળવે હળવે ઉઘડવા માંડ્યા છે
 એમાં કાંઈ પણ જુલ નથી. અને પક્ષીઓ ભેગાં ટોળે મળીને
 તાળું અનાજ ખાવાને દોડે છે અથવા ઉડે છે. હે મારાં ૭

હે લાઘ ! રાજ્ય યજ્ઞ અને પ્રભુનું સમરણ કરીને ઉઠ. અને તારું
 લેસન સંભાળથી તપાસ. એમ માતા બોલે છે. હે મારાં ૮

પાઠ ૫ એ. સોખત તેવી અસર.

સંગ-સોખત, દોસ્તી.

રંગ-પટ, અસર.

એસે-પેસે, આવે.

પ્રેમ-હેત, પ્રીત.

પેસે-આવે.

કામ-તેવે તેવે ઠેકાણે.

કરશે-એસશે, રહેશે.

રૂંડે સંગે-સારી સોખતથી.

રૂંડે-સારો.

જુરે સંગે-નહારી સોખતથી.

જુરો-નહારો.

મેંતા-માસ્તર, ગુરૂ.

ભાગ્યશાળી-નસીબદાર.

વિદ્યાભણે-વિદ્યા શીખે, જ્ઞાનમેળવે.

જે માણસને જેવી સોખત હોય તેવા ગુણ તેનામાં આવે છે.

જે માણસને જેવી સોખત હોય તેવી પ્રીતિ તેનામાં આવે છે.

જે માણસને જેવી સોખત હોય તેવાજ કામો તે કરશે.
જે માણસને જેવી સોખત હોય, તેવીજ જગ્યામાં તે જમને બેસશે.
સારી સોખતથી સારો થાયછે, અને નકારી સોખતથી નકારો થાયછે.
સારા માસ્તરની સોખતથી લાગ્યશાળી વિદ્યા બણી શકાય છે.

પાઠ ૧૦ મો. ફરી ફરીને કામ કરવા વિષે.

જળ-જળુ, કરોળીઆનું ધર.

ભોંય-જમીન.

ગભરાય-મુંઝાય, અકળાય.

વણતુટેલે-તુટ્યા વગરના.

હોઠે-નીચે.

શર કરી-ચાલુ કરી.

ખાટ-લાગ, દાવ.

ફાંચો-જીત્યો.

મંડ્યો રહ્યો-લાગ્યો રહ્યો.

ફરીફરી-વારંવાર.

હિંમત-હામ, મરદાઈ.

હોશથી-ખંતથી.

બીડ્યો-ખાઝ્યો.

ધીરજથી-શાંતિથી.

નિરધાર-નક્કી.

ખંતથી-હોશથી, ઉમંગથી.

યતન-મહેનત.

ચગદાઈ-કચરાઈ.

તળે-નીચે.

વણુમોતે-વગરમોતે.

તજ-છોડીદઈ.

લાલ-ફાયદો.

અનંત-ધણો, ખડુજ, હદ વગર.

કરોળીયો પોતાને રહેવાનું ધર (જળુ) બનાવતાં, જમીનપર પડી અકળાયછે. અને વગર તુટેલે (આખે તાંતણે જઈ ઉપર ચઢવા બળયછે.) ૧

તેણે ઉપર ચડવા માટે મહેનત શરૂ કરી, પણ લાગ નહિ ફાવવાથી (ઉપાય નહિ ચાલવાથી.) પાછો નીચે પડી ગયો. ૨

એ રીતે બે ત્રણવાર ફરી ફરીને બે ત્રણવાર લાગી રહ્યો, તેમાં પણ નહિ ચાલવાથી પાછો ફરીને તૈયાર થયો. ૩

હિંમત રાખીને ખંતથી છઠ્ઠીવાર ખાઝ્યો તો શાંતિથી તે નક્કી બળમાં જઈ પહોંચ્યો. ૪

જો વારેવારે ઉમંગથી સહેનત ન કરી હોત તો કાષ્ઠતા પમ તમે કચરાઈને વચર મોતે મરી જાત.

એ રીત મુજબ માણસો પણ મનમાં ખંત રાખી આજસ છોડી દઈને મહેનત કરે તો ધણોજ લાભ મેળવી શકે.

સાર:—સારું કામ કરવાને માટે ઉપરનો કસોળીયાનો દાખલો યાદ રાખી વારંવાર મન્યા રહી તે કામ પૂરું કરવું, પણ નયણા કામમાં બીલકુલ હાથ લાલવો નહિ.

પાઠ ૧૫ મો. લાઘ બેનના સમજ જવા વિષે

મળી—મેઘા થય.
આપણજણુ—આપણે બે જણુ.
સંપી—હળીમળીને.
સુખચેન—મન, આનંદ.
લડે—કળઓ કરે.
રડે—રૂએ.
સધળો—મધો.
શેક—દીલગીરી.
લાજ—આમર.
ધટે—ઓઠી થાય.
નીરિ—અપખોડે.
બળવંતા—બળવાન.

સદા—હંમેશાં, નિત્ય.
દહાડા—દિવસ.
કદીએ—કાષ્ઠ પણ રખત.
લેશ—જરા પણ.
કલેશ—કળઓ, લડાઈ, કંકાસ.
હળતામળતા—સંપસંપીને રહેતાં.
આજક—ઝાકરાં.
કાચ—કાષ્ઠપણુ.
રમેજમે—રમે ને ખાય પીએ.
ગીતો—ગાયન.
માતા—મા.
મનમાં—દીલમાં.

આપણે લાઘ ને બેન બંને જણુ સંપસંપીને રહીએ તો સુખ થાય, કળઓ કરીએ કે રોષએ તો બહુ દીલગીરી થાય, આમર ઓઠી થાય ને લોકો આપણું અરામ બોલે. ૧

હં અમારા બળવાળા આપ પરમેશ્વર । અમને તું હંમેશાં સંપ આપ કે જેથી અમારા દિવસો સુખમાં જમ ને કાષ્ઠ દિવસ જરા પણ કળઓ ન થાય. ૨

બાળકો સંપત્તીને રહે, કોઈ દિવસ લડે કે રૂએ નહિ, અને
બાઈ પીને સારા ગીતો ગાય તો મતાજી મનમાં બહુ ખુશી થાય છે. ૩

પાઠ ૨૫ મો. કુહાડી વિશે.

કુહાડી-લાકડાં કાપવાનું લોઢાનું

હથિયાર.

પિતાની-બાપની.

બાળ-છોકરો.

બન્યો-થયો.

ભાવડો-મરદ, પુરુષ.

બહાદુર-જામરો.

શાણો-ડાહ્યો.

ધાવ-ધા.

કંઈ-કોઈપણ.

ચીજ-વસ્તુ.

ભાળે-જુએ.

નીર-પાણી.

તાંહી-ત્યાં.

નિહાળ્યું-જોયું.

માંહી-માં.

ડર્યો-બન્યો.

બાળ-છોકરો.

દીને-મનમાં.

તે ધરી-તે વખતે.

ચીજ-બમ.

સદા-દમેશાં.

જુવતાં-હીંચતાં.

સમાતાં-રહેતાં.

સાદ-અવાજ, નાદ.

ભલાં-સારાં.

વઢે-કહે.

બતાવી-દેખાડી.

ગમે-પમંદ પડે.

ભલાં-સારાં.

સાંહેથી-અંદરથી.

સાથ-સાથે.

સંપત્ત-પૈસોટકો.

હોળે-થળે.

મે'ર-કૃપા, મહેરબાની.

જગનાથ-પરમેશ્વર જગતના ધણી.

એક નાનો છોકરો પોતાના બાપની કુહાડી લઈ જબરો અને
ડાહ્યો હોય એવો મરદ થયો, ને જે વસ્તુ દેખે તેને લા કરીને
કાપે, એમ રમતો રમતો ગામને જાંપે તળાવ હતું ત્યાં ગયો. ૧

તળાવમાં માછલાએ જરા પાણી હલાવ્યું, ને છોકરે પાણીમાં
જોયું, તેથી તે મનમાં બીન્યો અને કુહાડી પડી ગઈ, તે વખતે
બહુ જુઓ પાણીને રડ્યો. ૨

હમેશાં પાણીમાં હીંચતા અને સમાઈ રહેતા દેવીમાતા આ
 છોકરાનો અવાજ સાંભળીને બહાર આવ્યાં. દેવીએ કહ્યું કે આ
 રૂપાની કુહાડી લે ત્યારે બાળક કહે માતા મારી એવી નથી. ૩
 બીજાવાર સોનાની કુહાડી લાવી બતાવી ત્યારે પણ છોકરાએ
 માથું હલાવીને કહ્યું કે એ પણ નહિં. મને મારી સારી કુહાડી
 વહાલી લાગે છે. માટે હે બલાં માતાજી તેજ પાણીમાંથી કાઢી
 આપો. ૪

દાહરો.

દેવીએ પાણીમાંથી કુહાડી કાઢી આપી, અને છોકરાની સાથે
 બોલી કે:-તારે સુખ અને પૈસો ટકે થાઓ અને તારાપર પર-
 મેશ્વર મહેરગાની કરો.

પાઠ ૩૪ મા. પ્રભુનો મહીમા.

મહિમા-મોટામ.
 જગપતિ-જગતના ધણી, પરમેશ્વર.
 જગમા-દુનિયામાં.
 રચી-કરી, બનાવી.
 રચના-બનાવટ.
 રૂડી-સારી.
 અપાર-પારવીનાની.
 પ્રાણીઓ-જીવો.
 સરજાવ્યા-બનાવ્યા.
 સંસાર-જગત, દુનિયાં.
 નવરંગી-નવા નવા રંગના.
 બીજતા-ઉધડતાં.
 શેખી-પક્ષી.
 -ગાયન.
 તાં-દીપતાં.

તરૂપાન-ઝાડનાં પાંદડાં.
 પાડ-પહાડ, પર્વત.
 કરાડ-ટેકરા, કોતરો.
 સિંધુ-દરીઓ.
 સરિતા-નદી.
 ધાટ-આરા, કિનારા.
 રગિઆમણી-શેખીતી.
 નગર-શહેર
 વનવાટ-જંગલનો રસ્તો.
 શીતળ-ડંડો.
 નિર્ધાર-નક્ષી.
 ઝુલતા-લટકતાં.
 મધુર-મીઠા.
 નાદ-અવાજ.
 સુદર્મા-અજવાળીમાંમાં.

ચંદ્રતણી-ચંદ્રની.
 કળા-તેજ, પ્રકાશ.
 વદમા-અંધારીઆમાં.
 તારા તેજ-તારાનો પ્રકાશ.
 દીસે-દેખાય.
 રૂડો-સારો.
 કારણે-માટે.
 જળમહા-પાણીમાં.
 કળી-સમજી.

અખિટી-અખ્ય.
 બહુ-સારું.
 સાથ-સાથે.
 સરજી-બનાવી.
 ચાવણું-ચાવવાનું, ખાવાનું.
 ઉપકાર-ગુણ, આભાર, પાડ.
 કળા-ખુબી.
 સરજનહાર-બનાવનાર.

પરમેશ્વરે આ દુનિયામાં બણી સારી બનાવટો બનાવી છે. તેણે દુનિયામાં નાનાં મોટાં પ્રાણીઓ બનાવ્યાં છે. ૧

નવા નવા રંગથી ડુલ ખીલી રહ્યા છે, અને પંખીઓ, ગાયન ગાય છે તથા તેમની પાંખો અને ઝાડનાં પાંદડાં સારા રંગથી શોભે છે. ૨ મોટા પર્વતો, દરિયા, નદી અને તેના કિનારા, તથા શહેર અને જંગલના રસ્તાઓની બનાવટ બહુ શોભીતિ કરી છે. ૩

શિઆળાનો ટાઢે પવન સારી ઠંડક આપે છે, અને ઉનાળામાં સૂરજનો તડકો બહોળ પડે છે. ૪

ચોમાસાના ઢહાડામાં વરસાદ પડે છે, અને ઝાડ ઉપર ફળ ડુલ ઝુલી રહે છે તથા મોરના અવાજ બહુ મીઠા લાગે છે. ૫

અજવાળીઆમાં ચંદ્રમાનો પ્રકાશ. (ચાંદની) બહુ સુખી આપે છે. તેમજ અંધારીઆમાં તારાના પ્રકાશનો રંગ પણ બહુ સારો દેખાય છે. ૬

સ્મત ગમતને માટે મોટાં મેદાનો આપેલાં છે, પાણીમાં વેલા અને પાંદડાં કેવાં તરતાં દેખાય છે ?

બેવાને આખ આપી છે, સાંભળવાને કાન, અને બોલવાને માટે જીભ બનાવી પરમેશ્વરે બહુ સારું કર્યું છે. ૮

દાંતની સાથે ખોસાડ આપી આપણા ઉપર ધણો મુલ્ય કરેલો છે.
આવી રીતે પ્રભુએ જે જે ખુશીઓ બનાવી છે તે સમગ્ર સ-
કાય તેવી નથી. ૬

પાઠ ૩૫ મો. વસંતઋતુ.

ઋતુ-મોસમ.
રહોય-શોભાય.
વિશાળ-મોટો.
વેલ-વેલા.
છજેલ-અચેલ, ઢાંકેલ.
તંબુ-સરખી જમીનપર બાડા લુ-
ગડાના ઉભા કરેલા ડેરા.
ફેળ-ફેળાનું ઝાડ.
નાળિએરી-નાળિએરનું ઝાડ.
તાડ-ધણું ઉચું ઝાડ.
વાવટા-ધાન.
જન-માણસો.
પૃથ્વી-જમીન.
પક્ષવ-કુંપળ, ટીશી.
ધરી-ધારણ કરી.
બોલ-વચન, વેણુ,
મીઠા-સારા,
કલોજ-આતંક.
તીતર-તેતર.
વિશેષ-ધણા.

નાચે-કુદે.
બસ-સારે.
ધોળી-ધૂંટી.
ખેલે-રમે.
રીતળ-કંકુ.
હોળી-હુતાસણી.
છટિ-છંટકાવ કરે.
ઘોટા-મજર.
ચોક-રસ્તા.
મુંજર-એક જાતનો અવાજ.
નવરંગ-નવા નવા રંગ.
અપાર-ધણા.
મો'ર-આંખાનાં પુલ.
ખીલી-ઉધડી.
ચાંદની-અજવાળી રાત.
ચારે કાર-મધી તરફ ચારે બાજુ.
સિખંડ-હાડીમાં ખાંડ નાખી બ-
નાવે છે તે.
નીર-પાણી.

મોટા વડ ઉપર વેલ ચઢાવેલી છે તે બધું વેળાથી તંબુ તારવ્યો
હોય તેમ દેખાય છે. વચનમાં ફેળ, નાળિએરીને તાડ એ ઝાડો
ધણાંને વાવટાએ રૂપે બતાવ્યા છે. ૧

મીઠાં અને પાકાં ખાંડાં ખરી જમ્મ જમીન ઉપર મહે છે તથા
વનસ્પતિ પોતાને પોતાને શરીરે નવી કુંપળો ધારણ કરી શોભે છે. ૨

કાયલ મીઠાં વચન બોલે છે, મેનાં પોપટ આનંદ કરે છે, અને
તીતર, કસુતર તથા બીજાં ઘણાં પંખીઓ ખીતો ગાય છે ને
સારી રાતે નાચ કરે છે. ૩

કેસુડા રંગ ધુંટીને લોહા હોળાની રમત રમે છે, બગીચામાં
પુવારા ઉડે છે, અને બગર તથા શેરીઓ છંટાય છે. ૪

ભમરાઓ ગુંગર કરી રહ્યા છે. અને ઝાડોપર જાતજાતના
ઘણા રંગો છે. આંખા ઉપર પુલો શોભી રહ્યાં છે. અને અજ-
વાળી રાત અધી તરફ ખીલી રહી છે. ૫

માણસો મીઠાશથી શીખંડ ખાય છે, તથા ઠંડુ ખાણી પીએ છે,
અને પશ્ચિમ ને દક્ષિણ દિશાના પવનથી શરીર સુખી રહે છે. ૬

પાઠ ૪૮ મો ખેડુલ.

ખરે-નકી.

જમતનો-દુનિયાનો.

તાત-પિતા, બાપ.

સખલો-ખલો.

પાળતો-પાલણુ પોષણુ કરતો.

ધાસ-ખડ.

ધા-ય-અનાજ.

નીચળવે-ઉપજવે, પેદા કરે.

અમ-અનાજ.

ધર-પહેરે.

જન-માણસો.

વસો-કપડાં.

ભાવે-ખીનથી.

સહે-ખમે, વેઠે.

સડુ-મજબુત.

મંત્રાપે-આનંદથી.

ઉત્તમ-સારામાં સારી, શ્રેષ્ઠ.

પરઉપકારી-ખીનઓનું બહુ ક-

રનારી.

ખતથી-હોંસથી.

દીએ-દે, આપે.

ધીમ્મ-મહેનતપૂર્ણ, બદલો,

હે ખેડુત ! તું નકી આ દુનીયાએ બાપ નેણાયો છે અને બધી
દુનીયાને પાળનાર તુંજ નેણાયો છે, તું કપાસ, રબર, ડુધ, ધાસ

અને અનાજ પેદા કરે છે. બધાં પ્રાણીઓ અનાજ ખાય છે અને માણસો હોંશથી લુગડાં પહેરે છે. ૧

તાપ અને વરસાદ વેઠીને પણ તું મહેનત કરે છે, ને શરીરે મજબુત રહી હમેશાં આનંદથી રહે છે. ખરેખર ખેતીનો ધંધો શ્રેષ્ઠ છે અને તે પારકાનું બહું કરનારો છે. તેથીજ તું દુનિયાને હોંસથી મહેનતનો બદલો આપે છે.

પાઠ પર મો. મધમાખી.

મહેનતુ-ઉઘોગી.

હુન્નર-ઉઘોમ, કળા.

તણી-ની.

નિશાળ-શાળા.

મનહર-મનને ખુશી કરે તેવું,

રેય-અનાવે.

તત્કાળ-તરત.

સરે-થાય.

ગુણ-ફાયદો.

અપાર-મહુ.

નાનુંસરખું-નાનકડું.

દીસે-દેખાય.

તજે-છોડી દે.

તમામ-મધું.

ઉઘોગી-મહેનતુ.

પંકાય-વખણાય.

મધમાખી ! તું મહેનતુ અને હુન્નરની શાળા છે. મનને ખુશી કરે તેવો મધુપૂડો બનાવીને તેમાં તરત રસ મૂકે છે. ૧

મીઠું મધ ચુસી લઈ તેમાંથી મીઠુ તૈયાર કરે છે. તેનાથી આપણાં બધાં કામો થાય છે અને તે બહુ ફાયદો કરે છે. ૨

મધમાખી એ બધુંજ નાનું જીવડું છે પણ તે બારે મોટું કામ કરનારી જણાય છે, ડાહી અને સ્વચ્છ દેખાય છે. તથા આજસે છોડી દે છે. ૪

કાઠી, કરોળીઆ ને મંકાડા એ મહેનતુ જીવડાં કહેવાય છે તેમાં પણ તું બધી વખણાય છે.

પાઠવાર અધરા શબ્દોની નોંધ.

પરમેશ્વરે.	કાશો.	પત્ન.	પુતળું.	હુંકાળું.
વટેમાર્ગું.	પૂજયું.	હિમત.	વિવાહ.	પાપાળીને.
ભક્તિ.	ધુંદાઇ.	ભીડયો.	કદા.	હોશિયાર.
પૃથ્વી.	લોહીભોહાણુ	નિર્ધાર.	સહીઅરો.	સિસોટિ.
ધર્મ શાળા.	દોરત.	ચકભિલુ.	હળામળીને.	મિનિટ.
ચંદ્રમા.	રૂડો.	બહાદુરસિંહ.	કલેશ.	હિંચોળ.
સરજયું.	બચ્યો.	અજીતસિંહ.	નિંદ.	ખવડાવ્યા.
ઝગઝગેછે.	ભાગ્યશાળી.	કિક્ષી.	રામચંદ્રજી.	ઓહો.
વર્ણુન.	વિદ્યા.	પેંતરા.	શ્રીરામ.	નીમણુંક.
ભમર.	ફાઈપગલું.	ભિલુ.	કૌશલ્યા.	તહેનાત.
પૂર્વે.	વિચાર્યું.	દહ.	મણકાર્યું.	રૈયત.
ગવૈયા.	ભેંકડો.	છુટા.	પ્રધાન.	અહ્યા.
પંખેર.	લાડકવાયો.	મિત્ર.	મંગાળ્યું.	ચોખ્ખું.
મુહાં.	હાડવૈદ.	ભમ્યો.	બાબલુ.	ટેકાઢળીઆ.
ઝટ્ટ.	ઓવારણાં.	અર્ધું.	વિચાર્યું.	પડખયો.
શ્રાવણુ.	અટક્યાળાં.	સ્વાદે.	વિદ્યાર્થી.	કિનારે.
વજ્ર.	જઢી.	સુંદર.	મૂર્ખ.	અર્ધી.
તિથિઓ.	હંફ.	મધપુડામાં.	ધણી ધણિ.	ગુમાળ્યું.
શિયાળો.	ઊંચી.	કુટુંબ.	આણી.	શિકારી.
પખત્રાડીઆં.	વિઆય.	ભપકાદાર.	તરહડતું.	હલાળ્યું.
ચૈત્ર.	પ્રાણીઓ.	ચાહશે.	ભક્તિનું.	નિહાળ્યું.
પર્વ.	અભણ્યું.	પોક.	ગુસ્સો.	સુખસંપત.
પિત્તળ.	ગોધતો.	અંગેડી.	બચ્યું.	ઝેંઝેઝાકરે.
ગોકળઆઠમ	સમભળ્યું.	હોસભેર.	લોહીઆળું.	ખુબસુરત.
પુષ્કળ.	મુદલ.	કુટયું.	ગાર્ડ.	હૈયું.
દ્રાક્ષ.	ભાઈભાઈડું.	પસ્તાયો.	સ્ટેશન.	શીંગડાં.
સરૈયાની.	ઊંઢઊંઢ.	દાબ્યો.	છાપું.	લજબ્યું.
સનનક.	હીસીંગ.	દીમલી.	સોંપ્યો.	સંકટમાંથી.

ભુખ્યું.	રાજમાર્ગ.	સિલ્યા.	સસું.	કુનર.
ભટ્ટી.	મહિમા.	મુકુંદ.	ઝીઝવો.	ઉલોગી
સિંહ.	સરિતા.	ક્યારડા.	અતાર.	નકર.
રડયુંખડયું.	સિંધુ.	અધિકારી.	ગુચ્છો.	કલામર.
આપકર્મી.	વનસ્પતિ.	બંદોજસ્ત.	ધણાલીમ.	ધંદ્રિયો.
આપકર્મી.	પણવ.	લક્ષમણ.	રોળાવૃત.	કત્યાઇ.
તડંગધુમ.	સહાય.	ટિકિટ.	અમ.	આછાવત.
લશ્કર.	ઉતાર.	નિર્દય.	ઉતમ.	
દુશ્મન.	પશ્ચિમ.	છિદ્રો.	ડુકર.	
જુજો.	રલેટ.	સિકા.	તત્કાળ.	

એકત્રીસા.

૩૧ ૧ ૩૧	૩૨ ૧ ૩૨	૩૩ ૧ ૩૩	૩૪ ૧ ૩૪	૩૫ ૧ ૩૫
૩૧ ૨ ૬૨	૩૨ ૨ ૬૪	૩૩ ૨ ૬૬	૩૪ ૨ ૬૮	૩૫ ૨ ૭૦
૩૧ ૩ ૯૩	૩૨ ૩ ૯૬	૩૩ ૩ ૯૯	૩૪ ૩ ૧૦૨	૩૫ ૩ ૧૦૫
૩૧ ૪ ૧૨૪	૩૨ ૪ ૧૨૮	૩૩ ૪ ૧૩૨	૩૪ ૪ ૧૩૬	૩૫ ૪ ૧૪૦
૩૧ ૫ ૧૫૫	૩૨ ૫ ૧૬૦	૩૩ ૫ ૧૬૫	૩૪ ૫ ૧૭૦	૩૫ ૫ ૧૭૫
૩૧ ૬ ૧૮૬	૩૨ ૬ ૧૯૨	૩૩ ૬ ૧૯૮	૩૪ ૬ ૨૦૪	૩૫ ૬ ૨૧૦
૩૧ ૭ ૨૧૭	૩૨ ૭ ૨૨૪	૩૩ ૭ ૨૩૧	૩૪ ૭ ૨૩૮	૩૫ ૭ ૨૪૫
૩૧ ૮ ૨૪૮	૩૨ ૮ ૨૫૬	૩૩ ૮ ૨૬૪	૩૪ ૮ ૨૭૨	૩૫ ૮ ૨૮૦
૩૧ ૯ ૨૭૯	૩૨ ૯ ૨૮૮	૩૩ ૯ ૨૯૭	૩૪ ૯ ૩૦૬	૩૫ ૯ ૩૧૫
૩૧૧૦ ૩૧૦	૩૨૧૦ ૩૨૦	૩૩૧૦ ૩૩૦	૩૪૧૦ ૩૪૦	૩૫૧૦ ૩૫૦

૩૬ ૧ ૩૬	૩૭ ૧ ૩૭	૩૮ ૧ ૩૮	૩૯ ૧ ૩૯	૪૦ ૧ ૪૦
૩૬ ૨ ૭૨	૩૭ ૨ ૭૪	૩૮ ૨ ૭૬	૩૯ ૨ ૭૮	૪૦ ૨ ૮૦
૩૬ ૪ ૧૦૮	૩૭ ૩ ૧૧૧	૩૮ ૩ ૧૧૪	૩૯ ૩ ૧૧૭	૪૦ ૩ ૧૨૦
૩૬ ૪ ૧૪૪	૩૭ ૪ ૧૪૮	૩૮ ૪ ૧૫૨	૩૯ ૪ ૧૫૬	૪૦ ૪ ૧૬૦
૩૬ ૫ ૧૮૦	૩૭ ૫ ૧૮૫	૩૮ ૫ ૧૯૦	૩૯ ૫ ૧૯૫	૪૦ ૫ ૨૦૦
૩૬ ૬ ૨૧૬	૩૭ ૬ ૨૨૨	૩૮ ૬ ૨૨૮	૩૯ ૬ ૨૩૪	૪૦ ૬ ૨૪૦
૩૬ ૭ ૨૫૨	૩૭ ૭ ૨૫૯	૩૮ ૭ ૨૬૬	૩૯ ૭ ૨૭૩	૪૦ ૭ ૨૮૦
૩૬ ૮ ૨૮૮	૩૭ ૮ ૨૯૬	૩૮ ૮ ૩૦૪	૩૯ ૮ ૩૧૨	૪૦ ૮ ૩૨૦
૩૬ ૯ ૩૨૪	૩૭ ૯ ૩૩૩	૩૮ ૯ ૩૪૨	૩૯ ૯ ૩૫૧	૪૦ ૯ ૩૬૦
૩૬૧૦ ૩૬૦	૩૭૧૦ ૩૭૦	૩૮૧૦ ૩૮૦	૩૯૧૦ ૩૯૦	૪૦૧૦ ૪૦૦

प्राप्ता.

१ ०॥ ०॥	११ ०॥ ८॥	२१ ०॥ १५॥	३१ ०॥ २३॥	४१ ०॥ ३०॥
२ ०॥ १॥	१२ ०॥ ९॥	२२ ०॥ १६॥	३२ ०॥ २४॥	४२ ०॥ ३१॥
३ ०॥ २॥	१३ ०॥ १०॥	२३ ०॥ १७॥	३३ ०॥ २५॥	४३ ०॥ ३२॥
४ ०॥ ३॥	१४ ०॥ ११॥	२४ ०॥ १८॥	३४ ०॥ २६॥	४४ ०॥ ३३॥
५ ०॥ ४॥	१५ ०॥ १२॥	२५ ०॥ १९॥	३५ ०॥ २७॥	४५ ०॥ ३४॥
६ ०॥ ५॥	१६ ०॥ १३॥	२६ ०॥ २०॥	३६ ०॥ २८॥	४६ ०॥ ३५॥
७ ०॥ ६॥	१७ ०॥ १४॥	२७ ०॥ २१॥	३७ ०॥ २९॥	४७ ०॥ ३६॥
८ ०॥ ७॥	१८ ०॥ १५॥	२८ ०॥ २२॥	३८ ०॥ ३०॥	४८ ०॥ ३७॥
९ ०॥ ८॥	१९ ०॥ १६॥	२९ ०॥ २३॥	३९ ०॥ ३१॥	४९ ०॥ ३८॥
१० ०॥ ९॥	२० ०॥ १७॥	३० ०॥ २४॥	४० ०॥ ३२॥	५० ०॥ ३९॥

५१ ०॥ ४०॥	६१ ०॥ ४८॥	७१ ०॥ ५६॥	८१ ०॥ ६४॥	९१ ०॥ ७२॥
५२ ०॥ ४१॥	६२ ०॥ ४९॥	७२ ०॥ ५७॥	८२ ०॥ ६५॥	९२ ०॥ ७३॥
५३ ०॥ ४२॥	६३ ०॥ ५०॥	७३ ०॥ ५८॥	८३ ०॥ ६६॥	९३ ०॥ ७४॥
५४ ०॥ ४३॥	६४ ०॥ ५१॥	७४ ०॥ ५९॥	८४ ०॥ ६७॥	९४ ०॥ ७५॥
५५ ०॥ ४४॥	६५ ०॥ ५२॥	७५ ०॥ ६०॥	८५ ०॥ ६८॥	९५ ०॥ ७६॥
५६ ०॥ ४५॥	६६ ०॥ ५३॥	७६ ०॥ ६१॥	८६ ०॥ ६९॥	९६ ०॥ ७७॥
५७ ०॥ ४६॥	६७ ०॥ ५४॥	७७ ०॥ ६२॥	८७ ०॥ ७०॥	९७ ०॥ ७८॥
५८ ०॥ ४७॥	६८ ०॥ ५५॥	७८ ०॥ ६३॥	८८ ०॥ ७१॥	९८ ०॥ ७९॥
५९ ०॥ ४८॥	६९ ०॥ ५६॥	७९ ०॥ ६४॥	८९ ०॥ ७२॥	९९ ०॥ ८०॥
६० ०॥ ४९॥	७० ०॥ ५७॥	८० ०॥ ६५॥	९० ०॥ ७३॥	१०० ०॥ ८१॥

સવાયાં.

૧ ૧૧ ૧૧	૧૧ ૧૧ ૧૩	૨૧ ૧૧ ૨૬	૩૧ ૧૧ ૩૮	૪૧ ૧૧ ૫૧
૨ ૧૧ ૨૧	૧૨ ૧૧ ૧૫	૨૨ ૧૧ ૨૭	૩૨ ૧૧ ૪૦	૪૨ ૧૧ ૫૨
૩ ૧૧ ૩૧	૧૩ ૧૧ ૧૬	૨૩ ૧૧ ૨૮	૩૩ ૧૧ ૪૧	૪૩ ૧૧ ૫૩
૪ ૧૧ ૪૧	૧૪ ૧૧ ૧૭	૨૪ ૧૧ ૩૦	૩૪ ૧૧ ૪૨	૪૪ ૧૧ ૫૪
૫ ૧૧ ૬૧	૧૫ ૧૧ ૧૮	૨૫ ૧૧ ૩૧	૩૫ ૧૧ ૪૩	૪૫ ૧૧ ૫૬
૬ ૧૧ ૭૧	૧૬ ૧૧ ૨૦	૨૬ ૧૧ ૩૨	૩૬ ૧૧ ૪૫	૪૬ ૧૧ ૫૭
૭ ૧૧ ૮૧	૧૭ ૧૧ ૨૧	૨૭ ૧૧ ૩૩	૩૭ ૧૧ ૪૬	૪૭ ૧૧ ૫૮
૮ ૧૧ ૧૦	૧૮ ૧૧ ૨૨	૨૮ ૧૧ ૩૫	૩૮ ૧૧ ૪૭	૪૮ ૧૧ ૬૦
૯ ૧૧ ૧૧	૧૯ ૧૧ ૨૩	૨૯ ૧૧ ૩૬	૩૯ ૧૧ ૪૮	૪૯ ૧૧ ૬૧
૧૦ ૧૧ ૧૨	૨૦ ૧૧ ૨૪	૩૦ ૧૧ ૩૭	૪૦ ૧૧ ૫૦	૫૦ ૧૧ ૬૨

૫૧ ૧૧ ૬૩	૬૧ ૧૧ ૭૬	૭૧ ૧૧ ૮૮	૮૧ ૧૧ ૧૦૧	૯૧ ૧૧ ૧૧૩
૫૨ ૧૧ ૬૪	૬૨ ૧૧ ૭૭	૭૨ ૧૧ ૯૦	૮૨ ૧૧ ૧૦૨	૯૨ ૧૧ ૧૧૫
૫૩ ૧૧ ૬૬	૬૩ ૧૧ ૭૮	૭૩ ૧૧ ૯૧	૮૩ ૧૧ ૧૦૩	૯૩ ૧૧ ૧૧૬
૫૪ ૧૧ ૬૭	૬૪ ૧૧ ૮૦	૭૪ ૧૧ ૯૨	૮૪ ૧૧ ૧૦૫	૯૪ ૧૧ ૧૧૭
૫૫ ૧૧ ૬૮	૬૫ ૧૧ ૮૧	૭૫ ૧૧ ૯૩	૮૫ ૧૧ ૧૦૬	૯૫ ૧૧ ૧૧૮
૫૬ ૧૧ ૭૦	૬૬ ૧૧ ૮૨	૭૬ ૧૧ ૯૫	૮૬ ૧૧ ૧૦૭	૯૬ ૧૧ ૧૨૦
૫૭ ૧૧ ૭૧	૬૭ ૧૧ ૮૩	૭૭ ૧૧ ૯૬	૮૭ ૧૧ ૧૦૮	૯૭ ૧૧ ૧૨૧
૫૮ ૧૧ ૭૨	૬૮ ૧૧ ૮૫	૭૮ ૧૧ ૯૭	૮૮ ૧૧ ૧૧૦	૯૮ ૧૧ ૧૨૨
૫૯ ૧૧ ૭૩	૬૯ ૧૧ ૮૬	૭૯ ૧૧ ૯૮	૮૯ ૧૧ ૧૧૧	૯૯ ૧૧ ૧૨૩
૬૦ ૧૧ ૭૫	૭૦ ૧૧ ૮૭	૮૦ ૧૧ ૧૦૦	૯૦ ૧૧ ૧૧૨	૧૦૦ ૧૧ ૧૨૫

અહીંમાં.

૧ રા	૨ા	૧૧ રા	૨૭ા	૨૧ રા	૫૨ા	૩૧ રા	૭૭ા	૪૧ રા	૧૦૨ા
૨ રા	૫	૧૨ રા	૩૦	૨૨ રા	૫૫	૩૩ રા	૮૦	૪૨ રા	૧૦૫
૩ રા	૭ા	૧૩ રા	૩૨ા	૨૩ રા	૫૭ા	૩૪ રા	૮૨ા	૪૩ રા	૧૦૭ા
૪ રા	૧૦	૧૪ રા	૩૫	૨૪ રા	૬૦	૩૪ રા	૮૫	૪૪ રા	૧૧૦
૫ રા	૧૨ા	૧૫ રા	૩૭ા	૨૫ રા	૬૨ા	૩૫ રા	૮૭ા	૪૫ રા	૧૧૨ા
૬ રા	૧૫	૧૬ રા	૪૦	૨૬ રા	૬૫	૩૬ રા	૯૦	૪૬ રા	૧૧૫
૭ રા	૧૭ા	૧૭ રા	૪૨ા	૨૭ રા	૬૭ા	૩૭ રા	૯૨ા	૪૭ રા	૧૧૭ા
૮ રા	૨૦	૧૮ રા	૪૫	૨૮ રા	૭૦	૩૮ રા	૯૫	૪૮ રા	૧૨૦
૯ રા	૨૨ા	૧૯ રા	૪૭ા	૨૯ રા	૭૨ા	૩૯ રા	૯૭ા	૪૯ રા	૧૨૨ા
૧૦ રા	૨૫	૨૦ રા	૫૦	૩૦ રા	૭૫	૪૦ રા	૧૦૦	૫૦ રા	૧૨૫

૫૧ રા	૧૨૭ા	૬૧ રા	૧૫૨ા	૭૧ રા	૧૭૭ા	૮૧ રા	૨૦૨ા	૯૧ રા	૨૨૭ા
૫૨ રા	૧૩૦	૬૨ રા	૧૫૫	૭૨ રા	૧૮૦	૮૦ રા	૨૦૫	૯૨ રા	૨૩૦
૫૩ રા	૧૩૨ા	૬૩ રા	૧૫૭ા	૭૩ રા	૧૮૨ા	૮૩ રા	૨૦૭ા	૯૩ રા	૨૩૨ા
૫૪ રા	૧૩૫	૬૪ રા	૧૬૦	૭૪ રા	૧૮૫	૮૪ રા	૨૧૦	૯૪ રા	૨૩૫
૫૫ રા	૧૩૭ા	૬૫ રા	૧૬૨ા	૭૫ રા	૧૮૭ા	૮૫ રા	૨૧૨ા	૯૫ રા	૨૩૭ા
૫૬ રા	૧૪૦	૬૬ રા	૧૬૫	૭૬ રા	૧૯૦	૮૬ રા	૨૧૫	૯૬ રા	૨૪૦
૫૭ રા	૧૪૨ા	૬૭ રા	૧૬૭ા	૭૭ રા	૧૯૨ા	૮૭ રા	૨૧૭ા	૯૭ રા	૨૪૨ા
૫૮ રા	૧૪૫	૬૮ રા	૧૭૦	૭૮ રા	૧૯૫	૮૮ રા	૨૨૦	૯૮ રા	૨૪૫
૫૯ રા	૧૪૭ા	૬૯ રા	૧૭૨ા	૭૯ રા	૧૯૭ા	૮૯ રા	૨૨૨ા	૯૯ રા	૨૪૭ા
૬૦ રા	૧૫૦	૭૦ રા	૧૭૫	૮૦ રા	૨૦૦	૯૦ રા	૨૨૫	૧૦૦ રા	૨૪૦

શેર અને મણની ધાત.

શેરની ધાત.

- ૧ શેરના અમ્હેરા ૨
- ૧ શેરના પાશેરા ૪
- ૧ શેરના નવટાકા ૮
- ૧ શેરના અધાળા ૧૬
- ૧ શેરના રૂપિયાભાર ૪૦
- ૧ શેરના પૈસાભાર ૭૨ *

પૈસાભાર અને રૂ. ભારનો સંબંધ.

- ૪૦ રૂપિયા ભાર=૭૨ પૈસા ભાર.
- ૩૦ રૂપિયા ભાર=૫૪ પૈસા ભાર.
- ૨૦ રૂપિયા ભાર=૩૬ પૈસા ભાર.
- ૧૦ રૂપિયા ભાર=૧૮ પૈસા ભાર.
- ૫ રૂપિયા ભાર=૯ પૈસા ભાર.
- ૨૫ રૂપિયા ભાર=૪૫ પૈસા ભાર.

મણની ધાત.

- ૧ મણના અધમણિયા ૨
- ૧ મણના દશાશેરા ૪
- ૧ મણની પાંચશેરી ૮
- ૧ મણની અઢીશેરી ૧૬
- ૧ મણની સવાશેરી ૩૨
- ૧ મણના શેર ૪૦.

મણ અને શેરનો સંબંધ.

- ૧ મણ=૪૦ શેર.
- ૧૦૦૦ મણ=૩૦ શેર.
- ૧૦૦ મણ=૨૦ શેર.
- ૧૦ મણ=૧ શેર (તોલુ).
- ૧ પાંચશેરી=૫ શેર.
- ૧ અઢીશેરી=૨૫ શેર.
- ૧ સવાશેરી=૧૫ શેર.

ઉપરની ધાતો બરાબર વિદ્યાર્થીઓને સમજાવી પછી પાછળ લેખમાં જણાવ્યા મુજબ હિલટા સુલટી સવાલો પૂછવાથી બાળકોને મહાવરો પડી જતાં અધરા જવાબો પણ સહેલાઈથી આપી શકશે અને ધાતો ઉપરનો તેમનો અણગમ્મે છુટી જશે.

* મહુમ મહારાણી વિક્ટોરિયાના ૭૨ પૈસાભાર=૧ શેર થાય છે, અને હાલના ૬૬ પૈસાભાર=૧ શેર થાય છે; તે વિદ્યાર્થીઓના ધ્યાનમાં રાખીને સારી રીતે દર્શાવ્યું.

રૂપીઆ આનાની ધાત,

- ૪ આનાનો ન શ.
 ૮ આનાનો ના શ.
 ૧૨ આનાનો નાા શ.
 ૧૬ આનાનો ૧ શ.
 ૨૦ આનાનો ૧ા શ.
 ૨૪ આનાનો ૧ાા શ.
 ૨૮ આનાના ૧ાાા શ.
 ૩૨ આનાના ૨ શ.
 ૩૬ આનાના ૨ા શ.
 ૪૦ આનાના ૨ાા શ.
 ૪૪ આનાના ૨ાાા
 ૪૮ આનાના ૩ શ.
 ૫૨ આનાના ૩ા શ.
 ૫૬ આનાના ૩ાા શ.
 ૬૦ આનાના ૩ાાા શ.
 ૬૪ આનાના ૪ શ.
 ૬૮ આનાના ૪ા શ.
 ૭૨ આનાના ૪ાા શ.
 ૭૬ આનાના ૪ાાા શ.
 ૮૦ આનાના ૫ શ.
 ૮૪ આનાના ૫ા શ.
 ૮૮ આનાના ૫ાા શ.
 ૯૨ આનાના ૫ાાા શ.
 ૯૬ આનાના ૬ શ.
 ૧૦૦ આનાના ૬ા શ.

આના દોકડાની ધાત.

- ૧ આનાના ૬ા દોકડા.
 ૨ આનાના ૧૨ાા દોકડા.
 ૩ આનાના ૧૮ાાા દોકડા.
 ૪ આનાના ૨૫ દોકડા.
 ૫ આનાના ૨૧ા દોકડા.
 ૬ આનાના ૩૭ાા દોકડા.
 ૭ આનાના ૪૩ાાા દોકડા.
 ૮ આનાના ૫૦ દોકડા.
 ૯ આનાના ૫૬ા દોકડા.
 ૧૦ આનાના ૬૨ાા દોકડા.
 ૧૧ આનાના ૬૮ાાા દોકડા.
 ૧૨ આનાના ૭૫ દોકડા.
 ૧૩ આનાના ૮૧ા દોકડા.
 ૧૪ આનાના ૮૭ાા દોકડા.
 ૧૫ આનાના ૯૩ાાા દોકડા.
 ૧૬ આનાના ૧૦૦ દોકડા.

૧૨ ઈંચનો ૧ ફુટ.

૩ ફુટનો ૧ વાર.

૨ આંગળનો ૧ તસુ.

૨૪ તસુનો ૧ ગજ.

૩૬ તસુનો ૧ વાર.

લેખાં (પક્ષાખાં) આણુપાણુનાં ને સાદાં.

૧. એક ધરને ૬ ખારીઓ છે તો ૧૫ ધરને કેટલી ખારીઓ હોય ?
૨. ત્રણ માથો અને છ બળદના પગ કેટલા થાય ?
૩. ત્રણ આનાની અને છ પૈસાની પામ્પઓ મળીને કેટલી થાય ?
૪. એક ટોપીના ૬ આના પડે તો ૨૫ ટોપીઓના કેટલા ?
૫. એક ઘોડો ૫ શેર ચણા ખાય તો ૧૬ ઘોડા કેટલા મણુ ખાય ?
૬. મારી પાસે ૯૬ દાડમ છે, તે ૧૬ બચ્ચુને વહેંચુ તો દરેકને કેટલા આવે ?
૭. ૪૫ રૂા માથી દરેકને ૪-૪ રૂા આપું તો કેટલા બચ્ચુને મળે ? અને કેટલા રૂા વધે ?
૮. ૧૫ મણુ બોળે ઉપાડવાને ૫ મજુર જોઈએ તો ૬૦ મણુ બોળે ઉપાડવાને કેટલા મજુર જોઈએ ?
૯. ૨૦૦ કાચળીમાંથી ૨૦-૨૦ કાચળીની ઢગલીઓ કેટલી થાય ?
૧૦. એસ૦ બી૦ શાહની દુકાનેથી ૩૬ કાગળ લેઈ મેં ૬ પૈસા આપ્યા તો ૧ પામ્પના કેટલા કાગળ થયા ?
૧૧. ૨૫ શેરનાં અધોળા વધારે કે ૧૫ શેરનાં નવટાંકાં ?
૧૨. ૩૫ શેર-૨ અચ્છેર ૪ નવટાંકાં ને ૨ અધોળ મળીને કેટલું થયું ?
૧૩. ૧૨૫ મણુ અનાજમાંથી ૧૫ શેર અનાજની કેટલી ઢગલી થાય ?
૧૪. ૪ મણુની પાંચશેરીઓ વધારે કે ૨૫ મણુની દસ શેરીઓ ?
૧૫. ૧૫ શેરના પાશેરા વધારે કે ૪ શેરના અચ્છેરા ?
૧૬. ૯૬ આનાના રૂા૦ કેટલા ? અને ૨૫૫ રૂા. ના આના કેટલા ?
૧૭. ૬ આનાના દોકડા કેટલા ? અને ૩૭૫ દોકડાના આના કેટલા ?
૧૮. ૮૦ રૂા. માથી ૫-૫ આનાના કેટલા લાગ થાય ?
૧૯. ૪૦ રૂા. લેઈ બજારમાં મથો ૨૦) રૂા. તું કાપડ, ૩) રૂા. નો

મેવો ને ૫) રૂ. નાં મુસ્તફા તથા ૮ આનાની એસ. ૦ બી. ૦ શાહની ડાયરી લીધી તો મારી પાસે કેટલા રૂ. ૦ બાકી રહ્યા ?
 ૨૦ એસ. ૦ બી. ૦ શાહની દુકાનેથી મેં લેસન લખવાની અઢી આનાની ડાયરી લીધી, શાહે ડાયરી સાથે મને પાંચ આના પાછા આપ્યા તો મેં શાહને શું આપેલું ?

દિશાઓ અને ખૂણા.

- ૧ સવારમાં ઉઠીને આકાશ તરફ જોતાં જે બાજુ લાલ જણાય અને સુરજ ઉગ્યો હોય તે ઉગમણી કે પૂર્વ દિશા કહેવાય.
- ૨ સાંજે સંધ્યાકાળ થતી વખતે જે બાજુએથી સુરજ વાદળામાં ઢંકાઈ જાય એટલે આયમી જાય તે આયમણી કે પશ્ચિમ દિશા કહેવાય.
- ૩ પૂર્વ દિશા જાણી મોં કરીને ઉભા રહીએ તો ડાબા હાથ તરફની ઉત્તર દિશા કહેવાય.
- ૪ પૂર્વ દિશા તરફ મોં કરીને ઉભા રહીએ તો જમણા હાથ તરફની દક્ષિણ દિશા કહેવાય.

નકશાની દિશાઓ:—

નકશા સામું મોં કરીને ઉભા રહીએ તો જમણા હાથ તરફ પૂર્વ, ડાબા હાથ તરફ પશ્ચિમ, મથાળે ઉત્તર અને નીચેની તે દક્ષિણ દિશા કહેવાય.

ખુણા:—

- ૧ પૂર્વ અને દક્ષિણ દિશા વચ્ચેનો અગ્નિ ખુણો.
- ૨ દક્ષિણ અને પશ્ચિમ દિશા વચ્ચેનો નૈઋત્ય ખુણો.
- ૩ ઉત્તર અને પૂર્વ દિશા વચ્ચેનો ઇશાન ખુણો.
- ૪ પશ્ચિમ અને ઉત્તર દિશા વચ્ચેનો વાયવ્ય ખુણો.

દિશાઓનું ગીત.

આવો આવો રે સધળા ભાષ,
સમજીએ દિશા ને ખુણા આંહી.

હંમેશ રાતે વહેલા મુઠને, ઉઠો વહેલા તમે વીર;

ઉઠી પ્રભાતમાં જોશો આકાશ તો, દેખાશે લાલ લાલ તીર.

આવો આવો ૦ ૧

લાલ લાલ ભાગમાં ઉગ્યો સુરજ ન્યાં.

પૂર્વ દિશા એ કહેવાય;

નામ ઉગમણી ખાળુ છે એનું,

સંભાળી રાખજો સદાય.

આવો આવો ૦ ૨

સાંજ પડ્યા પછી સંધ્યા કહેવાશે,

સુરજ આકાશમાં જાય;

અસ્ત થયો રવિ માટે આયમણી,

પશ્ચિમ એ દિશાય.

આવો આવો ૦ ૩

પૂર્વ લણી મુખ રાખીને વીર તું,

જમણી ખાળુએ નિહાજ;

ઉત્તર દિશા એ જમણી તરફની,

ડાખી તે દક્ષિણ દિશાય.

આવો આવો ૦ ૪

દક્ષિણ પૂર્વની વચ્ચેનો ભાગ તે.

અગ્નિ ખુણા એ દેખાય.

પશ્ચિમ ને દક્ષિણની મધ્યમાં,

જો જો નૈરુત્ત એ જલાય.

આવો આવો ૦ ૫

ઉત્તર પૂર્વની મધ્યે તું પારજો,

દક્ષિણ તું છે નિશાત જો;

વાયવ્ય કોણુ છેલ્લો રહ્યો તે,
પશ્ચિમ ઉત્તરે જાણુ.

આવો આવો ૦ ૬

લેખક:—ગવરીશંકર આશારામ—ભારતર.
અમદાવાદ.

શ્રી.

ધોરણુ બીજની નોટ.

મણુ પ્રાર્થના.

મણુ તને સદા સદા, ખુશી થઈ નમું નમું;

હમેશ હું હરેહરે, તને હું કેમ વીસરે. ૧

જમીન, પાણી, વાયરો, વનરૂપતિ, જનાવરો;

અનાજ ધાતુ તેં કર્યો, અનેક રંગ આદર્યો. ૨

સુખી થવા કર્યું સહુ, બલો ન કેમ થાઉં હું;

ભુલોની માફ માગી હું, તને સદા નમું નમું. ૩

હે વિશ્વ નિયંતા નાથ ! ચસચર સ્વામી,

વંદુ હું તમને વાર વાર અહુ નામી.

સદ્ બુદ્ધિ આપીને દુરબુદ્ધિ હરિ કાપો,

સેવક પર કરીને કૃપા સુવિદ્યા આપો.

આ સકલ વિશ્વનાં કષ્ટ નિવારો નાથ,

દિન દિન પ્રત્યે મણુ સુખી કરો આ સાથ.

મણુ કૃપા લાગે તો નિશાદન સુખીવાં મનએ,

ખુણુ નાથ તમારા નિત્ય સર્વ મળી માનએ.

ડિલ.

સુમન સદા સુધારવા, ઉમંગે અંગ વાળવા,
આ આહુ બળ વધારવા, હરો ફરો અપાર.
સવાર સાંજ રોજ ચોખ્ખી હવા લે તોજ,
તું અંગ બળ વધારશે, શરીર તો સુધારશે,
સ્થીર તન જમાવશે ખચીત ચોંત વિચાર.

(યોગ્ય ઝડપથી ગાવાનું.)

ડિલ આપણી પુરી થઈને, ચાલો જઈએ ખારેખાર;
તાલે તાલે પગ ઉપાડી, ચાલો સરે હારેહાર.
શાંત બનીને સરે ચાલો, આહુ અવળું નવ બેસો;
સાચવળે સૌ દફતર પોથી, નહિં તો તેમાંનું ખોસો.
નજર આપણી સામે રાખો, ચાલો સૌ એક એક પુંઠે;
સંભાળી સંભાળી ચાલો, હાર આપણી નવ તુટે.
ઉભા રહો સૌ સૌને ઠામે, આધા પાછા નવ થાસો;
સૌ સાથે શિક્ષકને હેતે, નમન કરી એસી જાસો.

પાઠ ૧ લો. સવાર ને સાંજ.

સવાર:-રાત્રે સુતેલાં માણસો અને જનવરો ઉઠીને પોતપોતાને
ધંધે વળગેછે તે વખતને સવાર કહેછે. અથવા રાત્રિનું અંધારું જતું
રહી આકાશની બાજુએ લાલ રંગની દેખાય અને સુરજ ઉગવાથી
જમીનપર તથા આકાશમાં બધે પ્રકાશ જણાય તે સવાર કહેવાયછે.

સવારનો વખત:-સવાર પડે એટલે લોકો ઉઘમાંથી ઉઠી, દા-
તણ પાણી કરી, નાહી ધોઈ પોતપોતાને ધંધે વળગી જાય છે,
ખેડુત હજી બેડી ખેતરમાં જાય, દુકાનદારો દુકાન ઉઘાડી માલ ગોઠવે,

મીલના નોકરો નોકરી ઉપર જાય, એમ સૌ પોતપોતાને કામે લાગી જાય છે. આ વખતે લાશુનારાં છોકરાંઓ લેસન કરવા એસી જાય છે, પંખીઓ ઝાડપર એસી કલોલ કરે છે, અને અહીંથી તહીં ખોરાક શોધવા ભગે છે. દહેરાઓમાં વંટ વાગે છે. રાજમારગો છંટાય છે, ભક્તનેકો ભગવાનનું ભજન કરવા લાગે છે, ચોર લોકો સંતાપ જાય છે. સોની અને કંસારાઓ પોતાના ઘાટ ધડવા મારે છે. બધી વનસ્પતિ ખીલેલી દેખાય છે, પ્રભાતના ઠંડા પવનની લેહેરથી તમામ પ્રાણીઓ ને વનસ્પતિને આનંદ થાય છે.

દલપતરામ કવીએ કહ્યું છે કે:—સવારનાપહોરમાં ઉઠીને વિદ્યાર્થીઓ પોતાનો અભ્યાસ કરવા બેસે તો આઠ દસ માસમાં સારા હોશીયાર થઇ જાય છે. અને સવારનાપહોરમાં જો રોગી માણસો હમેશાં બાગની તાજી હવા લેવા જાય તો શરીર તંદુરસ્ત થઇ જાય છે.

બપોર:—સવાર વીત્યા પછી સુરજ ધીમે ધીમે ચઢતો જાય છે તે જ્યારે માથા ઉપર એટલે આકાશના મધ્ય ભાગમાં આવે ત્યારે મધ્યાન્હ કે બપોર કહેવાય છે. બપોર થયા કે તાપ લાગવા મારે છે. તે વખતે ખેડુત વિગેરે જરા વાર આરામ લે છે. બપોર વીતી ગયા પછી સુરજ પશ્ચિમ દિશા તરફ ઉતરતો જાય છે, એટલે તડકા ઓછો થાય છે, પછી સુરજ આથમે છે ત્યારે સાંજ પડી કહેવાય છે. સાંજે તાપ ઘણો જ ઓછો થઇ જાય છે.

સાંજ:—સુરજ આથમ્યો એટલે થોડી વાર સુધી આકાશ લાલ દેખાય છે, તે વખતને સંધ્યાકાળ કે સાયંકાળ કહે છે. દીવાળતી થઇ ગઈ એટલે સાયંકાળ વીતીને રાત્રિ પડી કહેવાય. સંધ્યા એટલે સાંજ થતાં માણસો પોતાના કામ ધંધા પરથી પાછાં ફરે છે, પક્ષીઓ ખાવાનું ખંધ કરી પોતપોતાના માળામાં જઇને બે

સે છે, ઘેર ઘેર અને જાહેર રસ્તાઓ ઉપર દીવાખતી થઈ રહે છે, અને વાગુ કરવાની તૈયારી થાય છે. રાત્રી પડી એટલે દિવસની ધમા-ચકડી મંધ પડી જાય છે. અને એ શાંત રાત્રિમાં તમામ પ્રાણીઓ આ-રામ લે છે (ઉંઘે છે.) પછી સવારે પાછા વહેલાં ઉઠી કામે લાગે છે.

પાઠ ૨ જો હવા ને પવન.

હવા:—હવાને હાથપડે પકડી શકાતી નથી, તેમ આંખપડે જોઈ શકાતી નથી. પણ આપણા શરીરને તે લાગે છે તેથી હવાને આપણે જાણી શકીએ છીએ. શિયાળામાં ઠંડો પવન આપણને લાગે ત્યારે ઠંડી હવા છે એમ કહીએ છીએ, અને ઉનાળામાં જ્યારે લૂ વાય છે ત્યારે ગરમ હવા છે એમ કહીએ છીએ—‘હવા’ એ તો તમામ પ્રાણીઓના જીવનનો આધાર છે. જો હવા ન હોય તો આપણે શુંગળાધને મરી જઈએ, ઝાડ પાનને વનસ્પતિ પણ હવા વગર તો જીવી શકેજ નહિ. તાજ અને ચોખ્ખી હવા રોગી માણસોને પણ સાજા કરે છે. માણસો અગીયામાં હવા ખાવા જાય છે. શ્રીમંતો યા રાજા મહારાજ પોતાના મંગલાઓમાં અને પર્વત અગર દરિયાકિનારે હવા ખાવા જાય છે.

પવન:—હવા અને પવનમાં ઝાઝો ફેર નથી. પવન ધીમે હાલે છે તે હવા કહેવાય છે. હવા હાલે છે તે પવન કહેવાય, ને હવા ધણા જોરથી વાય ત્યારે ખુબ પવન વાયો અને તોફાન થયું કહેવાય. પવન જ્યારે જોરથી વાય છે ત્યારે પુષ્કળ ધુળ અને કાંકરા ઉરાડી વટોળાયા ખનાવે છે, કાચાં ધરાને તથા છાપરાંને તોડી પાડે છે, અને ઝાડોને મૂળમાંથી ઉખેડી નાખે છે. જો લગાર પણ આગ લાગી હોય તે વખતે પવન મદદ હોય તો આગ વધારે ફેલાય છે, અને ગામડાં તથા શહેરોનો કાંઈ ભાગ ખાળી નાખે છે. આ ઉપરથી એમ ન સમજવું કે આવો તોફાની પવન આ-

પણુન કાંઈ પણ કામનો નથી. એજ તોફાની પવન દૂરના સમુદ્રો પરથી વાદળાં ધસડી લાવી પર્વતો સાથે અથડાવે છે, જેથી જમીનપર વરસાદ પડે છે, અનાજ પાકે છે, અને સરોવરો તથા નદીઓ ભરાય છે. વળી એજ પવનને લીધે રસ્તાપરનો કચરો ખેંચાય છે, ને કુલોનો વાસ ફેલાય છે, તથા દરીઆપરનાં વહાણો ચાલે છે. પવન વાતો મંત્ર પડે તો માણુઓ અને જનવરો અકળાઈને મરી જાય. માટે પવન ધણું જરૂરનો છે.

પાઠ ૪૩ મો. ચાક.

ચાક:—રંગે ઘોળો, ભારે, નક્કર, અપારદર્શક અને શોષક હોયછે. નિશાળમાં કાળા પાટીઆ ઉપર ચાકથીજ અક્ષર કાઢવામાં આવેછે.

ચાક કેટલાક દેશની ખાણોમાંથી નિકળે છે. જમીનમાં ઘણું ઉંડે સુધી ખોદતાં ચીકણી માટી અને ધુળ લાગેતો ચાક બહાર આવેછે. દરીઆના ઉંડા પાણીમાં ઘણાં જીણાં જંતુઓ ચાક બનાવેછે. અને પછી ચાકનાં જીણાં છિદ્રોમાં તે જંતુઓ ભરાઈ રહેછે. વખત જતાં દરીઓ આઘો ખસી જવાથી જંતુઓએ બનાવેલા ચાક ઉપર જમીનના થર ચઢી જાયછે ને જમીનમાં ઘણું ઉંડે ચાક દખાઈ જાયછે.

ચાક જાતે પોચો અને બરડ હોવાથી છોકરાઓ તેનો ચુરો કરી ખડીઆમાં નાખી તેમાં પાણી રેડી ખડી બનાવી કીતા લખે છે. પાટીઆ ઉપર લખતી વખતે ચાક ધસાયછે. અને તેમાંથી જીણાં જીણાં કણુ જુદા પડે છે. ચાકનો લુકો કાચના વાસણ માંજવામાં કામ આવે છે. ચાકનું પાણી કરી ઘર ધોળવાના કામમાં પણ આવે છે. અને કોઈ કોઈ ઠેકાણે ખેતરમાં ખાતર તરીકે પણ ચાકનો ઉપયોગ થાય છે.

ચાકને પાણીમાં નાખવાથી તે ઓગળતો નથી પણ પાણીને ચુસી લે છે તેથી શોષક કહેવાય છે. ચાકને જો બહીમાં નાખી-

એ તો તે ધાતુની ચેટ પીગળતો પણ નથી.

ચાકનો ચુનો! ચાકને ભટ્ટીમાં નાખી ખુબ શેકે છે. પછી બહાર કાઢી તેના ઉપર પાણી રેડે છે એટલે તે બહુજ કઠણ બની જાય છે. તે ચુનો કહેવાય છે. એ ચુનાના ભુકામાં રેતી ભેળવી ખુબ ગુંદે છે એટલે પાકા ચુનો અથવા કાલ તૈયાર થાય છે. તે કાલ ધર બાધવાના કામમાં આવે છે.

પાઠ ૪ થો તાંબુ ને તાંબાનાં વાસણો.

તાંબુ:—તાંબાનો રંગ લાલ હોય છે. તેનો રણકો થાય છે. તેનાં વાસણો અને સિક્કાઓ હમેશાં આપણા જોવામાં આવે છે.

ઉત્પત્તિ:—જમીનમાંથી તાંબુ, પથ્થર તથા માટી સાથે મળેલું નીકળી આવે છે. તે કાચી ધાતુ કહેવાય છે. તેને ભટ્ટીમાં ગાળે છે એટલે માટી, પથ્થર વિગેરે લાગેલું હોય તે નીકળી જાય છે. ત્યારે તે શુદ્ધ તાંબુ કહેવાય છે.

ગુણ:—તાંબાને હથોડા વતી ટીપવાથી તેના તાર થઈ શકે છે. જાતે ચીકણું અને ભારે છે. તેને માંજવાથી ચળકાટ મારે છે અને પછાડવાથી રણકો થાય છે.

ઉપયોગ:—તાંબાનો ઘણો ઉપયોગ વાસણો તથા સિક્કા બનાવવામાં થાય છે. અને તે બનાવવા માટે પ્રથમ તેનાં પતરાં બનાવવામાં આવે છે આપણા દેશમાં તાંબાનાં પતરાં બનાવવાનાં કારખાનાં ન હોવાથી વિલાયતથી તાંબાનાં પતરાં તૈયાર થઈ અન્ને આવે છે અને પછી તેના ઘાટ બનાવે છે.

એ પતરાંના લોટા, લોટીઓ, ઘરા, દેવડા, તાંબાકુંડીઓ વગેરે ઘાટ કંસારા લોકો બનાવે છે. પતરાંને ટીપવાથી લાંબાં, પહોળાં, પાતળાં અને જેમ વાળવાં હોય તેમ વળી શકે છે. વળી એ પતરાંના પાંચ, અધેલા, પૈસા, ઢણ વિગેરે સીકા પણ બનાવે

છે. તે કંસારા લોકોથી અગર બીજા કોઈથી બનાવી શકાય નહિ. સિક્કા પાડવાનું કારખાનું મુંબાઈની ટંકશાળમાં છે ત્યાં સરકાર તરફથીજ સિક્કા પાડવામાં આવે છે. સરકાર સિવાય બીજો કોઈ માણસ જો સિક્કા પાડવાનો ધંધો કરે તો તેને બારે સજા થાય છે.

કાટ:—તાંબાના વાસણમાં ખાટી ચીજ રાખી મુકીએ તો તેમાં લીલો કાટ બાજેછે, તેને જંગાલ કહેછે. જંગાલ પેટમાં જાય તો મરણ થાયછે. માટે તાંબાના વાસણોને કલાઈ દેવરાબા સિવાય કામમાં લેવાં નહિ. ત્રાંશુ ને કલાઈની મેળવણીથી ‘કાસુ’ બનેછે.

પાઠ ૫ મો. પિત્તજ ને પિત્તજનાં વાસણો.

પિત્તજ:—પિત્તજનો રંગ પીળાશ પડતો હોય છે. તેના સિક્કા બનતા નથી. ફક્ત વાસણો અને તાળાં, સાંકળ, મળગરાં, કડાં, વિગેરે બને છે. તાંબા કરતાં પિત્તજ સસ્તું મળે છે. પણ તાંબા કરતાં કઠણ વધારે હોય છે અને ચળકાટ બહુ મારે છે ત્રાંશુ જેમ ભોંયમાંથી નીકળે છે તેમ પિત્તજ ભોંયમાંથી નીકળતું નથી પણ તાંશુ ભઠ્ઠીમાં ઓગાળી તેમાં જસત મેળવવાથી પીત્તજ બને છે. જેથી પીત્તજ એ મિશ્ર ધાતુ કહેવાય છે.

પિત્તજનાં પતરાં પણ વિલાયતથી તૈયાર થઈને આપણા દેશમાં આવેછે, તે પતરાંના કણસારા લોકો લોટા, વાડકા, દેઘડા ઘડા, કમડળ, કોઠીઓ, પવાલીઓ, રકાબીઓ, બરણીઓ, તપેલીઓ વિગેરે બનાવેછે અને તાળાં, કડાં, મળગરાં, સાંકળો બનાવે છે.

તાંબા પિત્તજનાં વાસણોના સાંધા સાંધા દેવામાં કંસારાલોકો રેણુનો ઉપયોગ કરેછે. પિત્તજના સાંધા મેળવવાના રેણુમાં તાંશુ વધારે હોયછે ને તાંબાના સાંધા મેળવવાના રેણુમાં જસત વધારે હોયછે.

પિત્તજનાં બધાં વાસણો એકલા કંસારાજ બનાવે છે એમ ન ધારવું. પણ હાથની મદદથી આવતા તથા વરાળ, ધનથી આવતા

સંચાઓમાં પણ પિત્તળનાં વાસણો બનાવવામાં આવે છે. સાંધા વગરનાં વાસણો જેવાં કે રકાખી, તાસક, મોટા ટાટ, ખાલા, વાડકીઓ વિગેરે કે જેને ચળકીનાં વાસણો કહેછે તે બધાં સંચા-માંજ બનેછે. પિત્તળનાં વાસણો બાગી ગયાં હોય તો તેને ગાળીને ફરીથી પણ વાસણો બની શકેછે.

કાટ:—ત્રાંખાનાં વાસણોની માફક પિત્તળનાં વાસણોને પણ કાટ ચડે છે. પિત્તળનો કાટ ત્રાંખાના જેવો સખત નથી હોતો તોપણ તે ખાંધામાં આવે તો ઉલટી કરાવે છે. એ કાટ લીલા લીલા રંગનો હોય છે. અને વાસણો સાફ ન રાખવાથી તથા ખાટી ચીજો ધણે વખત રાખી મુકવાથી લાગે છે. કાટ ન ચડે માટે પિત્તળનાં વાસણોને પણ કદાચ દેવરાવવી જોઈએ.

પાઠ ૬ ઠા. જુદી જુદી જાતનાં ઘાસ ભાગ. ૧.

ઘાસ એ પ્રકારનાં હોય છે.

(૧) વરસાદ પડવાથી પોતાની મેળે ઉગી નીકળે છે તે.

(૨) ખાસ વાવીએ તોજ ઉગી નીકળે છે તે.

આ પાઠમાં આપણે પહેલી જાતનાં (પોતાની જાતે ઉગી નીકળનારાં) ઘાસ સંબંધી જાણવાનું છે.

પોતાની જાતે ઊગનારાં ઘાસ.

(૧) દાહ, (૨) ઝીંઝવો, (૩) મોથ, (૪) ધરો, (૫) સર-કટ, ને (૬) મૂંજ વીગેરે.

(૧) દાહ:—એ જાડી પાંદડીનું ઘાસ છે. એની પાંદ-ડીની કાર તીક્ષ્ણ ધારવાળી હોય છે. દાહનાં મુળાં મોટા સોયા કરતાં પણ વધારે જાડાં અને જમીનમાં ઘણે ઉંડે સુધી ઉતરેલાં હોયછે. હળવડે ગમે તેવી રીતે ખેડવાથી પણ તે નીકળી જતાં નથી. એ મુળ જમીનમાંથી તદ્દન તો કાઢી શકાતુંજ નથી. તેથી

જેમાં દાહ ઉગે તે ખેતર નકામું થઈ પડે છે.

દાહને હિંદુલોકો ને પારસીલોકો પવિત્ર માનેછે. હિંદુઓની ધાર્મિક ક્રિયાઓ વખતે દાહની ખાસ જરૂર પડેછે. મરી ગયેલાનું શ્રાદ્ધ સરાવતી વખતે દાહના તરણાની વીટી પહેરાવેછે અને દાહવડેજ પીંડ વહેવરાવે છે. વળી ચંદ્રગ્રહણ તથા સુર્યગ્રહણ વખતે હિંદુલોકો ઘરનાં બારીબારણાં, બળાઓ તથા ટોક્ષાઓ ઉપર દાહનાં તરણાં ધાલે છે કે જેથી આહડછેટ લાગે નહિ.

દાહની માફક ' જવાસા ' નામના કાંટાવાળા નાના નાના છોડ પણ ખેતરમાં પોતાની બાતે ઉગી નીકળેછે; તેનાં મૂળ પણ ઘણે ઉંડે ઉતરેલાં હોવાથી હળવડે જમીન ખેડતાં પણ તે નીકળતાં નથી. જવાસાવાળાં ખેતર પણ વાવેતરને માટે તો નાલાયકજ છે.

(૨) ઝીંઝવો:—આ ધાસ ચરી ખાનારાં બળવરાને બહુ બાવેછે. લીલું વાઢી, સુકવીને ખેડુતો તેની પુળાઓ બાંધી ગંજીઓ કરી રાખી મુકે છે.

(૩) મોથ:—એનાં મુળાંખાંપર ગેળગડીઓ હોયછે તેમાંથી સારી સુગંધ આવેછે. ને તેમાંથી અત્તર નીકળેછે. મોથ ખુબજા ઉપર ચોપડવાના તથા ધુપેલમાં નાખવાના કામમાં આવે છે."

(૪) ધરો કે દરો:—ધરોની પાંદડીની ધાર ઝીણી ઝીણી સોયો જેવી હોયછે. એની દાંડી જમીનપર ફેલાયછે. દાહની માફક એનાં મૂળાંખાં પણ જમીનમાં એવી જડ ધાલે છે કે ગમે તેટલી વાર કાઢી નાખીએ તોપણ ફરી ફરીને ઉગે છે.

હિંદુલોકો દેવપૂજન તથા ધાર્મિક ક્રિયાઓમાં ધરોનો ઉપયોગ કરેછે. કારણ કે ધરોને તેઓ પવિત્ર માનેછે. ધરોઆકમને દિવસે વૃત્ત કરનારી સ્ત્રીઓ ધરોની પૂજા કરીને અપવાસ કરેછે.

(૫) સરકટ:—આ ધાસ પાણીને વહેવાના માર્ગ ઉપર

હોય છે. બધાં ઘાસોથી જુદી જાતનું હોય છે. એની ચમરી બહુ સુંવાળી હોય છે. જાનવરોને એની વાસ ખીલકુલ ગમતી ન હોવાથી તેને ખાતાં નથી. સરકટ સુકાય છે ત્યારે તેની સળીઓની ટોપલીઓ, સાદીઓ, સૂપડાં, કંડીઆ, વાછટીઆં વિગેરે બનાવવામાં આવે છે.

(૬) મૂંજ:—સરકટની પાંદડીને મૂંજ કહે છે. તેને ખૂબ કચરીને પલાળે છે ને તેની દોરી વણે છે તેને મૂંજની દોરી કહે છે. એ દોરીના ખાટલા બારે છે અને દોરડાં બનાવે છે.

પાઠ ૭ મો. જુદી જુદી જાતનાં ઘાસ ભાગ ૨ જો.

ગયા પાઠમાં પોતાની જાતે ઉગી નીકળતાં ઘાસ સંબંધી આપણે શીખી ગયા. હવે આ પાઠમાં વાવવાથીજ ઉગી નીકળનારાં ઘાસ સંબંધી આપણે સમજવાનું છે.

બાજરીનો સાંઠો, જરનો સાંઠો, રાતડીઆનો સાંઠો, ડાંગરનું પરાળ, ઘઉંનું કાળ વીગેરે ઘાસ વાવવાથીજ ઉગે છે.

આપણે જે જે અનાજ ખાઈએ છીએ તે બધાં જુદી જુદી જાતના ઘાસનાં બી છે. કારણ કે હજારો વર્ષો થયાં લોકો જર, બાજરી, ઘઉં જવ, ડાંગર વીગેરેની ખેતી કરે છે. જેમ જેમ વધારેવાર એ અનાજ વવાતાં ગયાં તેમ તેમ તેમનો સાંઠો મોટો અને જડો થતો ગયો તથા બી પણ વધતું ગયું. તેજ કારણથી અનાજનું બી બીજાં ઘાસનાં બી કરતાં મોટું થયું છે.

વળી મહીઠાં તરફના ગરીબ બીજલોકો નાગલી, સામો, થેક વીગેરે ખાઈતેજ જીવે છે. તે બધાં અનાજ પણ ઘાસના બી જેવાંજ હોય છે તેથી આપણે જે જે અનાજ ખાઈએ છીએ તે બધાં જુદી જુદી જાતના ઘાસનાં બી છે. ઉપરના સાંકાનું બી તે જર. બાજરીના સાંકાનું બી તે બાજરી. ડાંગરના રોપાનું બી તે ડાંગર અને ઘઉંના રોપાનું બી તે ઘઉં.

ધાસ અને સાંઠામાં કાઠપિણુ જાતનો તફાવત નથી. બંનેની પાંદડી સરખી છે. જ્યાં આગળ પાંદડી બાજેલી હોય છે ત્યાં ધાસ અને સાંઠાને બન્નેને ગાંઠા હોય છે. એક ગાંઠાથી બીજા ગાંઠા સુધી બન્નેને સળંગ સળી હોય છે. તે સળીને પેર કે કાતળી કહે છે. અને ધાસને માથે જેમ પાંદડીનો ગુચ્છો હોય છે તેમ સાંઠાને છોડે પણ તેવો ગુચ્છો હોય છે, તથા બન્નેનાં મૂળીઆ એક બીજાને તદ્દન મળતાંજ આવે છે.

પાઠ ૮ માં. ખેડુત અને હળ.

ખેડુત:—જમીન ખેડી તેમાં અનાજ પકવનાર તે ખેડુત કહેવાય છે:—સવારમાં વહેલો ઉઠી હળ જોડી ખેડુત ખેતરમાં કામે જાય છે. તેનું હળ ગામના સુથારે બનાવેલું હોય છે. તેમાં એટલું બધું વજન હોય છે કે આપણાથી તે ઉચકી શકાય નહિ. છતાં ખેડુત તેને ઝપાટાબંધ ઉચકીને નીચે મુકી શકે છે. હળની અંદર લોઢાની કાશ હોય છે તેને હળપુણી કહે છે. તેને ચવડું જડેલું હોય છે. હળમાં લાંબો સડ હોય છે તેને ધુંસરી બાંધી બળદને જોડે છે. ને પછી છોડા પકડી હળ હાંકે છે. છોડા ઉપર ભાર દેવાથી કાશ જમીનમાં ઉતરે છે. જેથી જમીન ખેડાઈને ખોચી થવાથી ચાસ સારા પડે છે. સવારથી બપોર સુધી એક સામડું કામ કરી હળ છોડે છે ને બળદ ચરવા સાર છુટા મુકી દે છે.

બપોરે ઘેરથી બાથું આવે છે. તેમાં રોટલા, અથાણું, મરચું, દાળ, ચટણી વિગેરે હોય છે. બાથું ખાઈ જરા વિશ્રાન્તિ લઈ ખેડુત પાછો હળ જોડી કામે લાગી જાય છે. તે છેક સાંજ પડીને સંખ્યા-કાળ થતાં સુધી હળ ફેરવી સાંજે પાછો ઘેર જઈ બળદને છોડી દાણો ખવડાવી, પાણી પીવડાવી, કાઠમાં બાંધી ચારો નીરે છે.

રાત્રે ખેડુતને બહુ લુખ્મ લાગે છે. ત્યારે પણ છાશ કે દૂધ સાથે રોટલા કે ખીચડી ખાય છે. જોકે જિયો, સ્વાદિષ્ટ અને મીઠા ખોરાક ખે

કુત ખાતો નથી, તોપણ તેનું શરીર મજબુત, કૌવતવાળું અને નિ-
રાગી રહે છે. આખો દિવસ સખત કામ કરી ચાકીગયેલો હોવાથી તેને
રાત્રે સારી ઉંઘ આવે છે, તે કદી પણ આળસુ થઈ ખેસી રહેતો નથી.

આખી દુનિયાના જીવનનો આધાર ખેડુત ઉપર છે. અ-
નાજ, ફળ, પુલ, કપાસ વિગેરે દાઢ, તાપ ને વરસાદ વેઠીને પણ
ખેડુત તૈયાર કરે છે. ખરેખર ખેડુત જગતનો પાળનારો છે.

પાઠ ૯ મો. ડાંગર.

ડાંગર:—આપણે ચોખા અથવા ભાત ખાઈએ છીએ તે ચોખા
જેમથી નીકળે છે તે ડાંગર કહેવાય છે.

ચોખાસાની મોસમમાં એક નાનો ક્યારો કરી તેમાં ડાંગર રાવે છે.
તેના છોડ ઉગી નીકળે છે તે ધર કે તર કહેવાય છે, એ ક્યારાની સાથે
ખીજા ક્યારડાને ખેડીને તૈયાર કરી મુકેલા હોય છે. પછી જ્યારે જોઈએ
તેવો વરસાદ પડે છે ત્યારે પેલા નાના ક્યારાઓમાં રોપેલું ધર
ઉખેડી લાવી આ ક્યારડાઓમાં છુટું છુટું રોપી દે છે. ધર
રોપતાં ખેડુતને વરસાદ ખમવો પડે છે અને કાદવ કચરાવાળા
પાણીમાં કામ કરવું પડે છે. ડાંગરને પાણી ઘણું જોઈએ જ્યો
ક્યારડાઓની આબુખાબુ પાળ કરી તેમાં પાણી ભરી રાખે છે,
ધર રોપ્યા પછી કેટલીક મુદત સુધી ડાંગરના ક્યારડા લીલાછમ
દેખાય છે. દ્વિતી જેતાં લીલા રંગની જમીન હોય તેવું જણાય છે.

પછી ડાંગર પાકે છે ત્યારે પીળા રંગની થાય છે, અને સુકાવા
મડી છે. સુકાઈ ગયા પછી તેની પુળાઓ બાંધીને ખજામાં લઈ
જાય છે. ત્યાં પરાળ અને દાણા છુટા પાડવામાં આવે છે. પરાળ
ઢોરને ખાવાના કામમાં આવે છે. દાણા તે ડાંગર કહેવાય છે. તેને
ભરડીને ખાડવાથી ફાતરાં અને ચોખા બુદા પડે છે, એ ચોખા
સાંધીએ તે ભાત કહેવાય. ભાત આપણા ખાવાના કામમાં આવે છે.

પાઠ ૧૦ મો. શેરડી.

શેરડી:—જર અને બાજરીના સાંઠા જેવા શેરડીના સાંઠા થાય છે. જર બાજરીના સાંઠા પાતળા નેતરની સોટી જેવા હોય છે. અને શેરડીના સાંઠા લાકડી કે ચીકણી જેવા જડા અને વધારે લાંબા હોય છે તથા બહુ ગળ્યા લાગે છે. એ સાંઠાઓમાં ટુંકી ટુંકી પીરા-મચ્છો હોય છે શેરડીની બે જાત છે. (૧) ઘોળી અને (૨) રાતી.

શેરડીનું વાવેતર:—શેરડી વાવવાની જમીન ચીકણી અને કાળીજ હોય છે. ગોરાડુ જમીનમાં શેરડી થતી નથી. એ ચીકણી જમીન (કાળી બોય) ને ચૈત્ર માસ ઉતરતાં ખાતર નાખી ખૂબ પાણી પાછ, પોચા કરી સારી રીતે ખેડે છે. વૈશાખ મેસતાં શેરડી વાવવાનું શરૂ થાય છે. શેરડીના સાંઠામાંથી વેંત વેંત લાંબા અને ગાંઠાવાળા કકડા કાપી કાઢે છે. ને ગાંઠા આગળની આગમ ઉપર રહે એવા રીતે એ ખીના કકડા થોડે થોડે છેટે જમીનમાં રોપે છે. એક વીધા જમીનમાં એવા લગલગ ચાર પાંચ હજાર કકડા રોપી શકાય.

શેરડી વાવ્યા પછી તેના પીતને ખીજાં અનાજ કરતાં ઘણુંજ વધારે પાણી બેઘએ. જેથી તેને દર ત્રીજે દિવસે પાણી પાવું પડે છે. એટલે શેરડીના વાવેતરવાળી જમીન હમેશાં બીનીજ રહેવાની. એક અઠવાડીયામાં તો ખીના રોપેલા ગાંઠામાંથી અંકુર કુટીને જમીન ઉપર આવે છે. કાઢ કાઢ ઠેકાણે તે ઉગી આવેલા ફણુમાના મૂળમાં દીવેલીના ખોળનું ખાતર પૂરે છે. કારણ કે તે ખાતર શેરડીને ઘણું ચુલકારી છે. કાઢ કાઢ ઠેકાણે વાડીમાં શેરડીના બેગી ફેટલીક શાક તરકારી પણ છુટી છવાઈ વાવે છે.

શેરડીના ફણુમા એમ કરતાં કરતાં મોટા થતા જાય છે ત્યારે તે એક કહેવાય છે એ એક લગલગ ત્રણ ચાર હાથ કે તેથી પણ વધારે ઊંચા થાય છે. વળી સાંઠાની પીરામમાંથી નવાં નવાં પાંદડાં

કુટી નીકળેછે. જેથી પાછળના “જુડીજુડી જતનાં ધાસ વિધેના” પાઠમાં જથ્થાબ્યા પ્રમાણે શેરડીના છોડને બીજા નંબરના ધાસના વર્ગમાં પણ ગણી શકાયછે. શેરડી પાકીને તૈયાર થતા લગભગ દશ અગિઆર માસ લાગે છે.

શેરડીની રાખવાની સંભાળ:—સસલાં, શિઆળ, હુકર વિગેરે જનવરોને શેરડી બહુ લાવેછે. કાંઈ વેળાએ તે વાડીમાં પેસી ઘણું નુકસાન કરેછે. જેથી શેરડીના ખેતરની આજુબાજુ એ-રંડીની થોરની તથા કાંટાવાળી વાડ કરવામાં આવેછે. કાંઈ કાંઈ ઠેકાણે વાડની પાસે માટીની જાંચી ભીંતો પણ ચણી લેવામાં આવેછે.

શેરડીને પીલી ગોળ બનાવવાની ક્રિયા.

માગશર મહીનામાં શેરડી પાકટ થઈ તૈયાર થાયછે. એટલે જમીનને પાણી પાછ પોચી કરી શેરડીના સાંકાઓ મૂળમથા ખેંચી કાઢી તેની ટોચ તથા પાંદડાં અને મૂળ કાપી નાખી વચ્ચેનો રસવાળો ભાગ સ્વચ્છ કરી, તેના બબ્બે કે ત્રણ ત્રણ કકડા કરી ફાલુમાં ઘાલી પીલેછે. ફાલુ લાકડાંના કે લોઢાનો હોયછે. અને બળદો તેને ખેંચી ગોળ ફેરેછે. તેથી ફાલુ પણ ગોળ ફેરેછે. ને ફેરે છે ત્યારે કડ કડ કડ કડ અવાજ થાયછે. ફાલુની નીચે લાકડાંનું થાળું બાંધેલું હોયછે. તેમાં સાંકાઓનો બધો રસ ઉતરેછે. અને કુચા બહાર પડેછે. થાળામંત્રો રસ એક મોટા વાસણમાં ભરી ઉકળતા તાવડામાં નાંખવામાં આવેછે. ઉકળતા ઉકળતા તેમાં વારેવારે છારી વળેછે. તે ઝારાવડે લેડ બહાર કાઢી નાખેછે. પછી એ રસને બહુવાર સુધી ઉકળવા દેછે એટલે મધ જેવો ઘટ્ટ બની જાયછે. એ બદબદતા ઊના રસને પાસેજ તૈયાર રાખેલા પહોળા થાળા નાખી કરવા દેછે. ને ટાઢો પડે એટલે માટલામાં ભરીદેછે એટલે તેમાં ખુબ ઠરી જાયછે. એવી રીતે

ગોળ બનાવવામાં આવેછે. એક વીધા જમીનમાં આશરે ૫૦ થી ૬૦ મણુ સુધી ગોળ થાયછે. રાતી શેરડી કરતાં ઘોળીમાં ગળપણુ વધારે હોવાથી ઘોળી શેરડીના ગોળ વધારે નીકળેછે.

પાઠ ૧૧ મા. ભાત ને રોટલી.

ભાત:—ડાંગરના ક્યારડાઓમાંથી ડાંગર કાઢી તેને ખાંડીએ ત્યારે તેમાંથી ચોખ્ખા નીકળેછે. એ ચોખ્ખાને રાંધીએ એટલે ભાત થાય. ચોખ્ખા ઘણી જાતના હોયછે. સુતરસાળ, કમોદ, છરાસાળ, વાંસી, રંગુની વિગેરે. પૈસાદારલોકો કમોદ, રંગુની વિગેરે હાંચી જાતના ચોખ્ખા ખાયછે. અને ગરીબ માણસો સુતરસાળ જેવા હલકી જાતના ચોખ્ખા ખાયછે અગર ચોખ્ખા વગર ચત્રાવી શકે પણ ખાતા.

ચોખ્ખાને પાણીમાં ખૂબ ઘોષ્ટને રાંધવા, સારી રીતે ચોખ્ખા બકાય એટલે ભાત થયો કહેવાય. માંદાં માણસો તથા જેમને આંખો દિવસ બેઠે બેઠે કામ કરવાનું હોય તેમને ભાત ખાવો બહુ જરૂરનો છે. કારણ કે ખીજાં અનાજ કરતાં તે જલદીથી પચી જાય છે. પૈસાદાર માણસો ભાતમાં સાકર, દૂધ વગેરે નાખીને ખાયછે. ભાતને દૂધમાં નાખવાથી તેની સફેદી વધે છે. શહેરોના ધણાખરા લોકોના ખોરાકનો મુખ્ય આધાર ભાતજ છે. પૈસાવાળા લોકો ઘી, દૂધ, સાકર વગેરે ચીજો ભાત સાથે મેળવીને ખાયછે કારણ કે તે મોઢી હોવા છતાં તેમને સહેજાઈથી મળી શકેછે. ગરીબ લોકોથી તેમ બની શકતું નથી. ગરીબ અને મહેનતુ લોકોને તો ભાતની દરકાર પણુ હોતી નથી. તેઓ તો ખીચડી તથા ગર, બાજરી, જવ ને મહાધના રોટલાજ ખાય છે.

રોટલી:—ધઉંને વીણી, આટકી તેમાંથી કાંકરા, હસ્તર કાઢી નાખી ધંટીમાં ઘણી લોટ બનાવેછે. એ લોટની રોટલી, રોટલા, લાકુ, લાવણી વગેરે જે કરવું હોય તે બને છે. ધંટીના લોટને

ચાળી તેમાં તલના મીઠા તેલનું મોણુ દષ્ટ પછી જોઇતું હોય તેટલું પાણી નાખી કણુક બાધી તેને સારી રીતે ગુંદી કણુક જેવી જો-
જોઇએ તેવી બનાવેછે. પછી લગલગ અધોળ અધોળના લુઆ
બનાવી રોટલી વણી તાવડીમાં પકવેછે. તે ખાધાના કામમાં
આવેછે. રોટલી ભાત કરતાં વધારે કૌવત આપનારી છે. ગરીબ
તથા મહેનતુ લોકોને ભાત કે રોટલી બેમાંથી કોઇની જરૂર પડતી
નથી. તેઓ તો જુવાર કે બાજરીના રોટલાથીજ ચલાવી લે છે.

પાઠ ૧૨ મા. મધમાખી.

મધમાખી:—માખીઓ ઘણી જાતની હોયછે. ઘરમાં આ-
પણે ઉડતી જોઇએ છીએ તે સાધારણ માખી અને મધપૂડા બ-
નાવે છે તે મધમાખી કહેવાય છે.

મધમાખીની જાત તથા શરીર રચના.

મધ બનાવનારી માખી ત્રણ જાતની હોયછે. કેટલીક મધમાખી
સાધારણ મધમાખીથી કાંઈક નાની હોયછે, કેટલીક સાધારણ
માખીથી કાંઈક મોટી અને કેટલીક લમરી જેવી મોટી પણ હોય છે.

મધમાખીના શરીરમાં ટોકું ધડ અને છ પગ હોયછે. ડોકા
આગળ એક સૂદ તથા બે ઝીણી આંખો હોયછે. બીજાં પાંખીઓ
ચાંચવડે ખોરાક ખાયછે ત્યારે મધમાખી સૂંઢવડે ખોરાક ચૂસી લેછે.
મધમાખીથી રાત્રે બીલકુલ દેખી શકાતું નથી. મધમાખી પોતાના શ-
રીર ઉપર બીલકુલ મેલ રહેવા દેતી નથી. હમેશાં શરીર સાફ રાખેછે.

મધમાખીના વર્ગ અને તેમનું કામ.

મધમાખીની મંડળીમાં ત્રણ જાતની માખીઓ હોય છે.

(૧) દરેક મંડળીમાં એક મોટી માખ હોયછે તે રાણી કહેવાય
છે. બધી માખીઓ રાણીના હુકમ પ્રમાણેજ ચાલેછે.

(૨) રાણી સિવાય મંડળી બીજી કામ કરનારી માખીઓ હોયછે તે.

(૩). નર, રાણી ફક્ત ઈંડા મુકવાનું અને મધપૂડા ઉપર દેખરેખ રાખવાનુંજ કામ કરેછે. મધપૂડામાં બધે છ ખુણાવાળાં ખાનાં હોયછે તેમાં કેટલાંક મોટાં અને કેટલાંક નાનાં હોયછે. પોતાની માફકજ રાણી થવાને લાયક જે ઈંડાં હોયછે. તેને પાછા ખાનામાં મૂકેછે. અને બાકીના ઈંડાં નાના ખાનામાં મૂકેછે.

ખીજા વર્ગમાં જણાવેલી કામ કરનારી માખીઓ બધી વખત કામજ કર્યાં કરેછે. મધપૂડાનાં ખાનાં બનાવવાં, મધપૂડામાં મધ ભરવું, મધપૂડાનું રક્ષણ કરવું, રાણીએ મૂકેલાં ઈંડાંને ઉછેરવાં, બચ્ચાંઓને ખવડાવવું, તથા મધપૂડામાં મધ ભરવાને માટે પુલ, ફળમાંથી મધ કરવાના પદાર્થો તથા ઝીણી રજ (પરાગ) સુંઢ વડે ચૂસી લઇ એકઠી કરી લાવવી વીગેરે કામ આ ખીજા વર્ગની કામ કરનારી માખીઓજ કરેછે. રાણીની માફક આ માખીઓને પણ ડાંખ હોયછે. જે કેમ પ્રાણી મધપૂડાને ઈંજ કરે તો સઘળી માખીઓ એકઠી થઇ તેને ડાંખ દઇ દૂર કરેછે.

મધમાખીના ત્રીજા વર્ગમાં નર આવેછે. તે બહુ આજસુ હોવાથી કંઈપણ કામકાજ કરતા નથી. તેમને ડાંખ હોતો નથી. તેમની પીઠ વાળો લાગ જરા વળેલો હોયછે. આવા તદ્દન નિરપયોગી નરને માખીઓ ૩ માસથી વધારે જીવવા દેતી નથી. (ત્રણ મહીને મારી નાખેછે.)

મધપૂડાનો ઉપયોગ:—મધપૂડામાંથી મધ નીકળેછે તે ખાવાના તથા દવાના કામમાં આવેછે. નાનાં છોકરાંને શિયાળામાં બાજરીના રોટલા સાથે મધ ખવરાવવામાં આવે તો બહુ ફાયદાકારક છે. મધ ધીની માફક મોઢું મળેછે. અને ચોખ્ખું મધ હોય તો લી, તેલની માફક સમગી ઉઠે છે. મધપૂડામાંથી મીઠું નીકળે છે તે પણ માણસોને ઘણા કામનું છે.

ઉપસંહાર:—મધમાખી સંપત્તિ રહે છે. કાંઈ તેમને ચીડિ

તો બધી માખીઓ એકઠી થઈને તેને ડાંખ મારે છે. કાઈ દિવસ તે સંપ તોડતી નથી. માટે આપણે પણ સંધીલાં થવું જોઈએ.

મધમાખી પોતાનું કામ બીજાકુલ આજસ કયાં શિવાય કરે છે. ને હુમેશાં ઉદ્યોગમાં જ મચી રહે છે. માટે આપણે પણ આજસ છોડી દેઈ ઉદ્યોગી થવું જોઈએ.

પાઠ ૧૩ મો. બતક અને મરઘાં.

બતક અને મરઘાં એ પક્ષીઓના વર્ગમાં ગણી શકાય:- જોને એ પાંખો, એક ચાંચ, અને એ પગ હોય, તથા જે ઈડાં મુકે તે બધાં પક્ષી કહેવાય. કેટલાક પક્ષી આકાશમાં ઘણે ઉંચે સુધી ઉડી શકે છે, અને કેટલાંક વધારે ન ઉડતાં જમીન પર ચાલી શકે છે. પક્ષીઓના એ ભાગ છે. (૧) જમીન ઉપર ચાલનારાં તથા આકાશમાં ઉડનારાં. અને (૨) પાણીમાં તરનારાં. કાગડા, ચકલી, પોપટ, સમડી એ પંખીઓ પહેલા પ્રકારનાં. અને જળકુકડી, બતક, આડ વિગેરે પંખીઓ બીજા પ્રકારનાં એટલે પાણીમાં તરનારાં છે.

બતક:-બતકનું શરીર બારે અને પાંખો નબળાં હોવાથી તે ઉંચે ઉડી શકતી નથી. તેના પગના આગલા ભાગમાં ચાર આંગળી છે તે પાતળી ચામડી વડે સંધાયલાં હોવાથી તે પાણી ઉપર ચાલી શકે છે. તેની ચાંચ જરા લાંબી અને પહોળી હોય છે, અને મોંમાં ઘાંત તથા દાદન હોવાથી તે ખોરાકના કકડા ચાખ્યા વિના જ ગળી જાય છે. બતકના શરીર ઉપર ટુંકાં અને ચીકણાં પીંછાં હોવાથી તેનું શરીર લિંગ્ગનું નથી.

માણસના ખડખડાટથી અને ખંદકના અવાજથી બતકને બહુ બીક લાગે છે. તે પોતાનાં ઈડાં પાણીને કઠિ મુકે છે. ઈડાંમાંથી બચ્યાં નીકળે છે. તે મોટાં થઈને પાણીમાં દોડી જાય છે.

મરઘાં:-મરઘાંનું બીજું નામ કુકડાં. બતકની માફક મરઘાંનું શરીર પણ બારે અને પાંખો નબળાં હોવાથી બહુ ઉડી શકતું નથી.

તેમ બતકની માફક કુકડાના પગના આંગળાં જોડાએલાં ન હોવાથી પાણી ઉપર ચાલી શકાતું નથી. તેમ કુકડાનાં પીંછા ઉપર બતકના જેવી સ્પીકેશ ન હોવાથી તે પાણીથી ભિંજાય છે. મરધાની ચાંચ બતકના જેવડી મોટી અને પહોળા નથી પણ નાની ને અણીદાર હોવાથી તે પોતાનો ખોરાક ઝીણું જીવડાં અને દાણા અપડથી ઉપાડી લઈ બતકની માફક આખોને આખોજ ગળી લાય છે.

માંસાહારી લોકો ઈંડા ખાવાની લાલચથીજ મરધાંને પામે છે. ત્યારે કેટલાક દયાળુ માણસો પાપીઓના હાથથી બચાવવાનેજ મરધાં ઉછેરે છે.

મરધાંમાં નરને મરધડો કે કુકડો કહે છે અને માદાને મુરઘી કે કુકડી કહે છે. મુરઘીને પોતાનાં બચ્ચાં ઉપર બહુ બહાલ હોય છે. જો કે મુરઘી જાતે બીકણુ હોય છે, છતાં પણ તેનાં બચ્ચાંને જો કોઈ જરા પણ સતાવે તો તરત તેના સામી થઈ બચ્ચાંનું રક્ષણ કરે છે. એવી બીકની વખતે તથા ટાઢ તડકામાં તે બચ્ચાંઓને પાંખ તળે સંતાડી દે છે.

કુકડાને માથે લાલ માંજર હોવાથી તે ધણો શોભે છે. તેને જી-કરડા ખોતરવાની ટેવ બહુ હોય છે. પરાદીઆમાં વહેલો ઉડી કુક-રેકુક એમ બોલે છે. એટલે માણસો વહાણું વાડું (સવાર પડયું) એમ સમજી ઉઘોગી માણસો કામકાજે વળગવાની તૈયારી કરવા માંડે છે.

પાઠ ૧૪ મો. ચકલી.

ચકલી:—ધરના ચોકમાં, આંગણામાં, અને ઝાડ ઉપર ચીંચી કરતી ઉડતી ને ઠેકડા મારતી ચકલી સૌના જોવામાં આવી હશે.

શરીર રચના:—ચકલીની ચાંચ નાની ને અણીદાર હોવાથી તે વડે દાણા અને ઝીણાં જીવડાં જલદીથી પકડી પાડે છે. તેના બન્ને પગે એક પાછળને ત્રણ આંગળ એમ ચાર આંગળાં હોય છે તેનાથી

તે ઝાડની ડાળી મળજીત પકડીને બેસી શકે છે. આપણી પેઠે તે એક પછી એક પગ ઉપાડીને ચાલતી નથી. પણ ઠેકડા મારતી ચાલે છે. તે ઝાડી બીકણુ હોતી નથી પણ ચાલાક હોય છે. કાગડાની માફક જરાક ધસારે ચતાં તો તે ઉડી જઈને ઊંચી જગ્યાએ ચઢી બેસે છે. ચકલીનાં પીઠાં ઘોળાં, કાપરચીતરાં અને કાળાં હોય છે. કાળાં પીઠાંવાળાં કાળા ચકલીને દુર્ગાચકલી અથવા દેવચકલી પણ કહે છે.

ચકલીનું રહેઠાણ:—ઝાડ ઉપર, છાપરાની ઓથમાં અમર કોઇ ખુણે ખાચરે તે પોતાનો માળો બાંધીને રહે છે. ૩, તણખલાં, કસ્તર વિગેરે ચીજો એકઠી કરીને તે માળો બાંધે છે. તેનો માળો બહારથી બે કે સારો દેખાતો નથી પણ અંદર બેતાં, ૩, ઉન, પીઠાં, વાળ વિગેરે યુક્તિથી ગોઠવીને ઘણો પોચો સુંવાળો ને હંફાળો કરેલો હોય છે.

ચકલીનાં બચ્ચાં:—ચકલી વરસમાં બે કે ત્રણ વાર ઇંડાં મૂકે છે, એમ દરેક ફેરે પાંચ કે છ ઇંડાં મૂકે છે, તે ઇંડાં ભુરા રંગનાં અને કાળાં કાળાં ઝીણાં ટપકાંવાળાં હોય છે. ઇંડાંમાંથી બચ્ચાં નીકળે છે. તે બચ્ચાંને પાંખો આવે એટલે ચકલી તેમને ઉડતાં શીખવે છે. બચ્ચાં ઉડીને ખાતાં પીતાં થાય ત્યાં સુધી ચકલી ગામમાં અને સીમમાં રજળી રખડીને દાણા, જીવડાં વીગેરે લાવી બચ્ચાંની ચા-ચમાં ધીમે ધીમે મુકી હમેશાં ખવડાવે છે.

ચકલીને સમડી અને કાગડાનો ભય બહુ લાગે છે કારણ કે લામ આવે તો તેને ચારી નાખે પણ ખરાં વળી ચકલીનાં ઇંડાંને સાપનો ભય પણ બહુ હોય છે. કોઇ કોઇ વખતે સાપ ચકલીના માળામાં પેસી તેનાં ઇંડાં કે બચ્ચાંને ખાઇ જાય છે.

ચકલીનો ફાયદો:—ચકલીથી ખેડૂતને બહુ ફાયદો થાય છે. કારણ કે ખેતરના પાકને ઝીણાં જીવડાં બહુ નુકસાન કરે છે તે-

મને ચકલી વીણીવીણીને ખાઈ જાય છે. તેથી ઉગતા ઠોકને યજ્ઞ પુસ્તકના અટકી ખેતીની પેદાશમાં ફાયદો થાય છે.

પાઠ ૧૫ મો ઘોડો.

ઘોડો:—એ પશુઓના વર્ગમાં ગણાય છે. ગધેડાથી અને અચ્ચરથી મોટો હોય છે. ગાડીએ જોડવા તથા સવારી કરવા તથા લડાઈના કામમાં ઘોડો બહુ ઉપયોગી છે.

શરીર રચના:—ઘોડાને એક લાંબુ મોઢું, બે અણીદાર કાન, બે આંખો ચાર પગ અને એક પુછડું હોય છે.

પગ:—ઘોડાના પગ લાંબા, તથા સાથળના થાપા પહોળા હોય છે. દંડ પગને છેડે નક્કર ને આંખો દાબડો હોય છે. તેથી સપાટ જમીનપર તે ઝપાટાબંધ દોડી શકે છે. દાબડો કડણ જમીનમાં ચાલતાં તથા દોડતાં ફાટે કે ધસાય નહિં માટે તેને તળાંએ લોહના નાળ જડાવે છે.

પુછડું:—ઘોડાના પુછડાને છેડે લાંબા, અને લીસા વાળ હોય છે તેનાથી માંખ, મચ્છર અને ડાંસ ઉરાડી મુકે છે. શોખીન શ્રીમંતો શોભાને માટે ઘોડાના પુછડાના વાળ થોડા થોડા કાપી નાખી ઢુંકું કરે છે. એ વાળની ચમરી બને છે તે ચોમાસામાં મચ્છર ઉરાડવાને કામ લાગે છે.

ગરદન:—ઘોડાની ગરદન લાંબી હોય છે. તેનાપર મુંવાળા અને ચળકતા લાંબા ઢુંકા વાળ હોય છે તેને કેશવાળી કહે છે.

કાન:—ઘોડાના કાન ઢુંકાને અણીદાર હોય છે. કાનની ટીશીઓ વધારે અણીદાર અને બંને ટીશીઓની વચ્ચે જેમ ઘોડો મારગ તેમ ઘોડો વધારે પાણીદાર ગણાય છે.

મોઢું:—ઘોડાના મોઢું ઉપર બે કાણાં છે તે નસોમરો કહેવાય છે.

કોઈ પણ ચીજ નસકોરાંથી મુઘ્યા શીવાય ઘોડો ખાતો નથી. મેંની અંદર થોડા દાંત આગલા ભાગમાં અને બાકીના પાછલા ભાગમાં હોય છે. તેમાં આગલા ભાગના દાંત વધારે તીણા હોય છે તેના વડે ખોરાક કાપીને પાછલા ચપટા દાંત વડે ચાવે છે. અને આગલા તથા પાછલા દાંતની વચ્ચેની જો ખાલી હોય છે તેમાં લગભગ અથવા ચોક્કડું રહે છે.

ખોરાક:—ઘાસ, ભુંસું, ચણા, મઠ, ખાજરી વિગેરે ઘોડો ખાય છે નાના વછેરા કે વછેરીઓને ઉછેરવા માટે દૂધ પણ પીવડાવવું પડે છે.

જાત:—ઘોડા ધણી જાતના અને જુદા જુદા રંગના હોય છે આપણા દેશમાં ધણું કરીને લાલ, ઘોળા અને કાળા તથા કાળરા રંગના ઘોડા વધારે જોવામાં આવે છે. કાઠીઆવાડી, કચ્છી, અરબી વિગેરે ઘોડાની જાતો છે. સૌ કરતાં અરબી ઘોડા ધણા મુંઠર ગરીબ અને નિમકહલાલ તથા આજ્ઞા પાળક હોય છે.

જાતિ સ્વભાવ:—ઘોડો એ ધણી ઝડપથી દોડનાર, કલ્લાગરૂં, ચાલાક અને નિમકહલાલ પ્રાણી છે. તે પોતાના ધણી ઉપર ખુબ પ્રીતિ રાખે છે. અને સંકટના સમયમાં પોતાની જાતની પણ દર-કાર કર્યા સિવાય માલીકનો પ્રાણ બચાવે છે. અને હુમ્મેશાં ધણીના હુકમને તાબેજ રહે છે. ઘોડો અવાજ સાંભળીને ચમકે છે.

ઉપયોગ:—ગાડીએ જોડવામાં, સવારી કરવામાં, શિકાર કરવા જવામાં અને લડાઈમાં ઘોડાની ખુબ જરૂર પડે છે. કેટલેક ઠેકાણે ઘોડાની સરત આવે છે ત્યારે ઘોડા પાસે ઉચ્ચ ટટ્ટીઓ અને પ-હોળા ખાડાઓ કુદાવે છે. વિલાયતમાં તો હજી ખેંચવું વિગેરે ખેતીનું કામ પણ ઘોડા પાસે કરાવવામાં આવે છે. ઘોડા કરતાં ઘોડી વધારે પાણીદાર હોય છે. ઘોડીને ઘોડાની નજર સામ સામે

મળતાં મંન્ને હજુ હજેછે. (ખેખારેછે.) ઘોડાની જો સારી સંભાળ રાખવામાં આવે તો તે લગભગ ત્રીસ વરસ સુધી જીવી શકે છે.

પાઠ ૧૬ મે. ઘોડા અને તેની જાતનાં પ્રાણી.

ઘોડાને મળતાં પ્રાણી, ખચ્ચર, ટટુ અને ગધેડા છે. કચ્ચર કે તેમની અને ઘોડાની વચ્ચે મળતાપણું બહુ છે.

ટટુ:—હીંગણે ઘોડા હોય તે ટટુ કહેવાય છે. તે ઘોડાથી નાનું હોય છે. તે સીવાય બધી બાબતે ઘોડાને મળતું આવે છે. તે ફક્ત સવારી કરવાના તથા કાષ્ટ કાષ્ટ ઠેકાણે ગાડીએ જોડવાના કામમાં જ આવે છે. બીજા કાષ્ટ કામમાં તે આવતું નથી.

ખચ્ચર:—ઘોડા કરતાં નાનું અને ગધેડા કરતાં મોટું પ્રાણી છે તેના કાન ગધેડાના જેવા લાંબા ને મોટા હોય છે. ઘોડાની માફક તેની ગરદન અને પુંજડીપર લાંબા વાળ હોય છે. ખચ્ચર સવારી કરવાના, ગાડીએ જોડવાના, અને બાર બોળે લાવવા લઈ જવાના કામમાં આવે છે. ઘણા વખત સુધી વિસામો લીધા વગર કામ કરે છે તોપણ તે થાકતું નથી. પર્વતો, ડુંગરાઓ અને પાણીવાળી જગામાં ખચ્ચર સારી રીતે ચાલી શકે છે. પુષ્કળ બાર લઈને તે મોટા મોટા ડુંગરાઓ ચઢે છે ને ઉતરે છે. ખચ્ચર ઘોડાની પેઠે હજુ હજીતું નથી પણ ગધેડાની પેઠે જુકે છે. તેને પગે ઘોડાને ગધેડાના જેવો દાખડો હોય છે.

ગધેડું—અને તેનો ઘોડા સાથે મુકાબલો.—

ગધેડાની અને ઘોડાની વચ્ચે ઘણાજ ફેરછે. ગધેડું નાનું અને ઘોડા મોટા હોય છે. ગધેડાના કાન લાંબા ને મોટા, ત્યારે ઘોડાના ટુંકાને અણીદાર હોય છે. ગધેડાની પુંજડીને છેડે વાળનો ગુમખો અને પુંજડુ ટુંકું હોય છે; ઘોડાને તેમ નથી. ઘોડા શાળીતો દે-

ખાય છે, અને ગધેકું કદરૂપું દેખાય છે. ઘોડા ખોંખારે છે અને ગધેકું ભૂંકે છે. ગધેકું અડીઅલને ઠાઠ હોય છે, ઘોડા તેવો હોતો નથી. ગધેકું માર ખાઈ ખાઈને ચાલે છે ને ઘોડા ઈશ્વારતથી ચાલે છે. ગધેકું ધીરજવાળું અને મહેનતુ પ્રાણી છે, તેની સારી સંભાળ લેવામાં આવે તો તે કલાગરૂં અને ચાલાક નીવડે ।

પાઠ ૧૭ મો. શરીરના ભાગ.

આપણા શરીરમાં આંખ, કાન, નાક, હાથ, પગ, પેટ વિગેરે જુદા જુદા ભાગો જુદું જુદું કામ કરે છે તે બધા અવયવ કહેવાય છે.

શરીરના મુખ્ય ભાગો:—(૧) ડોકું. (૨) ધડ.

ડોકું અને તેમાં આવેલા ભાગો.

ડોકાના ઉપલા ભાગમાં માથું અને માથા પર વાળ હોય છે. ને માથા નીચે કપાળ હોય છે. ડોકાના આગલા ભાગમાં બે આંખો બે કાન, એક નાક, અને એક મોઢું છે. મોઢાની અંદર દાંત, જીભ, ને તાળવું તથા મોઢાની ઉપર બે હોઠ અને હોઠ નીચે હડપચી છે. આંખો ઉપર પોપચા અને પોપચા પરના વાળને પાંપણો કહે છે. તે આંખનું રક્ષણ કરે છે. ત્રીણી રજ કે જંતુ આંખમાં પડતાં તે અટકાવે છે. નાક વડે શ્વાસ લેવાય છે. આંખોથી જોવાય છે અને કાનથી સંભળાય છે. આંખો ને કાન વચ્ચે લમણાં, તથા મોં ને કાન વચ્ચે ગાલ હોય છે.

ગળું:—ધડ અને ડોકાની વચ્ચેનો ભાગ ગળું કહેવાય છે. ગળાની પાછળ બોચી અને આગળ હડીઓ છે. તે હડીઓ જસ થણ દબાય તો આપણો શ્વાસ મંધ થાય ને આપણે મુંઝળાઈને મરી જઈએ.

ધડ અને તેમાં આવેલા ભાગો.

ધડની ઉપલીમેર બે પાસે બે ખભા છે, ખભાની નીચે કાણી, કાણીની નીચે કાંડું, અને કાંડાની નીચે હાથ છે. કાણીમાંથી હાથને જેમ વાળવો હોય તેમ વળી શકે છે. હાથની વચ્ચેના ભાગમાં હથેળા અને તેપર આંગળાં આવે છે. બે હાથની વચ્ચે છાતી, છાતી નીચે પેટ, પેટ નીચે પેદુ, અને પેદુની બે પાસે બે ફેડો છે. બોચીયા ફેડો સુધીના ભાગને વાંસો કે બરડો કહે છે. ધડની નીચેના ભાગમાં બે પગ પગની વચ્ચેમાં ટીચણ, ટીચણની ઉપર બાંધ કે સાથળ, અને નીચે નળો હોય છે. નળાની નીચે પાટલી, પાટલી નીચે તળાઉ, તળાયાની પાછળ એડી અને ઉપર ધુંટી આવે છે.

પાઠ ૧૮ મો. ઇંદ્રિયો.

જેનાથી આપણને ટાઢું, ઉનું, ખાંડ, ખાટું, મીઠું, લીસું, ખર-બચડું. વિગેરે જાણી શકાય એવા શરીરના અવયવોને ઇંદ્રિયો કહે છે.

ઇંદ્રિયો:—પાંચ છે, આંખો, કાન, નાક, જીભ ને ચામડી.

આંખનો ઉપયોગ:—આંખથી આપણે રંગ, આકાર, કદ, પૃથ્વી ઉપરની ચીજો, પ્રાણીઓ વિગેરે તમામ જોઈ શકીએ છીએ. કાંઈ પણ ચીજ મોટી કે નાની, સુંદર કે ફદફી વિગેરે આંખે જોવાથી જાણી શકીએ છીએ. આંખ વગરના આંધળા માણસોથી એમાંનું કશું જોઈ શકાતું નથી. તેમને મન તો બહુ અંધારાવાળું કાળું કાળું જ લાગે છે. દયાળુ પ્રભુએ આપણાપર કૃપા કરી આંખો આપી છે તે માટે તેમનો આભાર માનવો જોઈએ.

કાનનો ઉપયોગ:—કાનથી આપણે માણસો અને જનવરોના અવાજ, તોપો અને બંદુકોના ધડાકા, વાજાંતો અને સામનો વિ-

ગેરે સાંભળી શકીએ છીએ. અને જાણી શકીએ છીએ. કાને સાંભળી ન શકે તે બહેરા કહેવાય. બહેરા માણસોને બહુ દુઃખ ભોગવવું પડે છે.

નાકનો ઉપયોગ:—નાકથી આપણે સુંઘી શકીએ છીએ સારી અને નકારી વાસ. (બદબો) નું આપણને નાકથીજ જ્ઞાન થાય છે. જો નાકમાં વાસ પારખી શકવાનો ગુણ ન હોત તો સુંદર ખીલેલા ગુલાબની સુગંધી અને ગટર તથા સંડાસની બદબો આપણને સરખીજ લાગત. તેમાં કાંઈ પણ ફેર માલમ પડત નહિ.

જીભનો ઉપયોગ:—જીભ વડે આપણે સ્વાદ પારખી શકીએ છીએ. ખાંડ, ખાટું, તીખું, મોળું, ગળ્યું, કડવું એ બધું જીભ ઉપર મુકવાથી આપણે તરત જાણી શકીએ છીએ. પરમેશ્વરે જીભમાં સ્વાદ પારખવાની એ શક્તિ ન રાખી હોત તો આપણે સાકર અને કાળી જીરી કે કરીઆતુ એક સાથે ચાવી જાત તોપણ જાણી શકત નહિ અને આપણા શરીરને ભારે નુકશાનીમાં ઉતારી મુકત.

ચામડીનો ઉપયોગ:—કાંઈ પણ વસ્તુ ચામડીએ અડકવાથી તેનું આપણને જ્ઞાન થાય છે. ટાહું, ઉતું, લીસું, પોચું, કઠણ, ખરબચડું એ આપણે આંગળી અડકવાથી આંગળીની ચામડી વડેજ જાણી શકીએ છીએ જો દયાળુ પ્રભુએ ચામડીમાં આ ગુણ ન નાખ્યો હોત તો બરફના ઢગલામાં સૂઈ રહેતાં, અને અગ્નિની જ્વાળામાં પેસતાં આપણને કાંઈ પણ ફેરફાર ન લાગત- અને આપણું શરીર તાજ પામત.

ઉપસંહાર:—દયાળુ પ્રભુએ આપણાપર દયા કરી આપણને તમામ ઇન્દ્રિયોનું સુખ આપ્યું છે. તેને માટે આપણે તેનો આભાર માની ઉપસી પાંચે ઇન્દ્રિયો પૈકી એક પણ ઇન્દ્રિયની ખોડથી દુઃખી

થતાં મનુષ્યો આપણાં લાંડુઓની આપણે હાંસી ન કરવી પણ તેમને શું કરવાથી શાંતિ થાય અને તેઓ સુખ પામે એવા ઉપાયો કામે લગાડવા તત્પર રહેવું.

પાઠ ૧૯ મો. રંગ.

જુદી જુદી જાતના રંગ જોવાથી માણસનું મન પ્રકૃષ્ઠિત થાય છે. અને માણસ હમેશાં ઉત્સાહમાં રહે છે.

રંગ:—મૂળ રંગો ત્રણ છે. (૧) લાલ, (૨) પીળો, (૩) વાદળી એ ત્રણ મૂળ રંગો અને તેમની અરસ્પરસ મેળવણીથી બીજા જે રંગો નારંગી, લીલો, જાંબુડો, તપખીરીઓ, કેશરી, કત્યાષ કીર-મજી ગુલાબી વિગેરે બનાવવામાં આવેછે તે અધા મિશ્ર રંગ કહેવાયછે

૧ લાલ રંગ:—કંકુ, પોપટની ચાંચ, ચણાડી, અને સુકાં મરચાંનાં.

૨ પીળો રંગ:—હળદર, ઘસેલું કેસર, પાકું સોનું, પિત્તળનો.

૩ વાદળી રંગ:—ગળી, સીસું, વાદળ, મોરની ડોક, અને કચ્છતરનો.

મિશ્ર રંગો.

નારંગી રંગ:—લાલ રંગના પાણીના પવાલામાં પીળા રંગનું પાણી નાખી અંદર કપડું બોળતાં કપડાને નારંગી રંગ લાગેલો જણાશે. પીળો કાચ, અને રાતો કાચ એક બીજા પર મુકીને જોતાં નારંગી રંગ દેખાશે ' નારંગી ' નામના ફળનો રંગ તેજ નારંગી રંગ કહેવાય.

લીલો રંગ:—ઉપર પ્રમાણે પીળા અને વાદળી રંગની મેળવણી કરવાથી લીલો રંગ બને પીળો કાચ અને વાદળી કાચ એક બીજા ઉપર રાખીને જોવાથી લીલો રંગ જણાશે. કાચી ફેરી, કાચા ફળ, ઝાડનાં પાંદડાં, અને પોપટની પાંખનો રંગ લીલો કહેવાય.

જાંબુઓ રંગ:—વાદળી અને લાલ રંગ મળીને જાંબુઓ રંગ બને છે. વાદળી કાચ ઉપર લાલ કાચ રાખીને જોતાં જાંબુઓ રંગ જણાયો. ‘ જાંબુડા ’ ખાતાં જીભ ઉપર જે રંગ લાગેલો હોય છે તે જાંબુઓ રંગ કહેવાય.

તપખીર રંગ:—નારંગી અને લીલો રંગ મેળવવાથી તપખીરીઓ રંગ થાય છે. તે તપખીર (છીંકણી) ના જેવો હોય છે.

કેશરીઓ:—પીળો અને ખુલ્લો લાલ રંગ મેળવવાથી કેશરીઓ એટલે કેશરના જેવો રંગ બને છે.

કત્યાઈ:—નારંગીમાં લીલો રંગ મેળવી, તપખીરો ને નારંગી સાથે જાંબુડો રંગ મેળવવાથી કત્યાઈ એટલે કાથીના જેવો રંગ બને છે.

કીરમજી:—ખુલ્લો લાલ રંગમાં ઘેરો વાદળી રંગ મેળવવાથી કીરમજી રંગ બને છે. એ રંગ પાઘડીઓ, સેલાં, અને બૈરાંઓના સાદા પર ચઢાવવાના કામમાં આવે છે.

ગુલાબી:—ખુલ્લો લાલ રંગમાં ઘોળો રંગ નાખવાથી ગુલાબના પુલ જેવો ગુલાબી રંગ થાય છે.

ઉપર પ્રમાણે રંગરેન્જો બૂળ રંગો ઓછા વસ્તુ લેઈ એક બીજીની સાથે મેળવવાથી ખુલ્લો, ઘેરો, કે ઓછો રંગો બનાવી શકે છે.

એજ પ્રમાણે ઘેરો, ખુલ્લો અને ઝાંખા મૂળ રંગોની એક બીજી સાથે અરસપરસ મેળવણી કરી તપખીરીઓ, રાખાડી, પોપડીઓ, ભુરો, બદામી વિગેરે રંગો પણ બનાવી શકે છે.

પાઠ ૨૦ મો. લુગડાં.

આપણા શરીરને ટાઢ, તડકો અને શરદીથી બચાવવા માટે આપણે લુગડાં પહેરવાની ખાસ જરૂર છે. લુગડાં ઘણી જાતના બને છે.

સુતરાઉ, ઉનનાં, રેશમનાં, અને શણનાં કપડાં બને છે.

સુતરાઉ કપડાં:—કપાસના ખેતરમાં કપાસના છોડ ઉપરથી કાઢ્યાં ઉતરે છે. તે કાલામાંથી ૩ કલાકી તેને ચરખામાં પીલી ચોખ્ખું ૩ અને કપાસીઆ બુદ્ધા પાડે છે. કપાસીઆ ઢોરને ખાવાના કામમાં આવે છે અને ફરીથી ખાવવાના કામમાં પણ આવે છે. રૂને સંચાઓમાં કાંતી સુતર કરી મીલોમાં તેનાં કપડ બનાવે છે. સુતરમાંથી ખાદી, માદરપાટ, છીટ, ખાસ્તો, સેલું, જામદાની, શેનો, નેનકલાક વીગેરે બણી જાતનાં કપડાં બને છે તે બધાં સુતરાઉ કપડ કહેવાય છે. ગરીબ કે તવંગર કોઈને પણ સુતરાઉ કપડ વિના ચાલી શકે નહિ. ગરીબ લોકો બુદ્ધા, મજશુત અને સસ્તું ખાદી જેવું કપડ વાપરે ત્યારે શ્રીમંતો ઊંચી જાતનું, ચારીક, સરખતી મલમલ જામનાથી અને તેથી પણ સારામાં સારું કપડ વાપરે છે.

ઉનનાં કપડાં:—ઉન ઘેટાંનાં શરીર ઉપર થાય છે તે ચૈત્રથી બાદરવા માસ સુધીમાં કાતરી લેઈ તેને કાંતી સંચાઓમાં તેનું કપડ બનાવવામાં આવે છે. બતાત, ફનાલન વીગેરે બણી જાતનાં કપડાં ઉનનાં બને છે. જડા ઉનના કામળા, કામળીઓ, પાથરણાં, દારીઓ વીગેરે બનાવે છે.

કાશ્મિર દેશમાં એક જાતનાં બકરાં થાય છે તેના શરીર ઉપરથી ઉંચા પ્રકારનું ઉન ઉતરે છે કે જેની શાલો બનાવવામાં આવે છે. તે બહુ મોંઘી કિંમતે મળે છે. અને બ્રહ્મા પ્રાંતમાં ‘અમ’ ગોરા’ નામનાં બકરાં થાય છે તેનું ઉન વળી બહુજ ઉંચા પ્રકારનું થાય છે. તેની શાલો કાશ્મિરી શાલો કરતાં બહુ મોંઘી મળે છે. મરીઓને કાલની દરકાર હોતી નથી તેઓ તો કામળા, કા-

મળાઓ અને ચોક્કાળ વિગેરેથી ચલાવી લે છે. શ્રીમંતો ને શાલો વિના ચાલે નહિ. વધારે પૈસાદાર હોય તે બારે કિંમતી શાલો ખરીદે છે. એ શાલો શિયાળામાં આપણા પ્રાંતમાં કાણુથી લોકો વેચવા આવે છે. ઊનનાં કપડાં શિયાળાની ટાઢમાં તથા શરદીના વખતમાંજ પહેરવામાં આવે છે.

રેશમી કપડાં:—રેશમ એ એક જાતના કીડા બનાવે છે. ચીન દેશ અને યુરોપમાં રેશમ નીપજે છે. રેશમના તાંતણા બેગા કરી તેનાં લુગડાં બનાવવામાં આવે છે. મુક્ટા, પિતાંબર, સાડી-ઓ, અંબર વિગેરે રેશમનાં બને છે. રેશમનાં કપડાં ધણીજ સુવાળાં, ચાકાટ મારતાં અને ખારીક હોય છે. તેમ તેની કિંમત પણ ધણી હોય છે. ગરીબ લોકોને માટે તો રેશમનાં લુગડાં ઝાઝાં કામનાં નથી. રાજ્ય મહારાજાઓ, અને શ્રીમંત શેડીઆઓ રેશમનાં કપડાં સારી રીતે વાપરે છે. અસલના વખતમાં આપણા દેશમાં મુસલમાની રાજ્ય હતું ત્યારે રાજાઓના તથા અમીર ઉમરાવોના જનાનખાનામાં રેશમનાં કપડાં બહુ વપરાતાં અને રેશમી કારીગરીને બહુ ઉત્તેજન મળતું. તે વખતે ઢાકાનાં ભોંયરામાં સુતરાઉ અને રેશમી કાપડ એવી કળાથી બનાવવામાં આવતું કે લગભગ ૮ વારનો કાપડનો કકડો આપણી મુઠીમાં સમાવી શકીએ. હાલ હિંદુ લોકો વાર તહેવારે, લગ્નસરામાં અને જમણુવારમાંજ રેશમી કપડાં પહેરે છે.

શાલુનાં કપડાં:—શાલુનાં લુગડાં પણ ધણી તરેહનાં થાય છે, શાલુના છોડમાંથી રેસા ઉતારી તેને કાંતીને લુગડાં વણે છે. તેમનું પોત પણ જુદી જુદી જાતનું હોય છે કેટલાંકનો કુમાશ ધણો ધડને કેટલાંકનો બહુ ખારીક હોય છે. એ લુગડાં તૈયાર થયા પછી તેને નીખા-

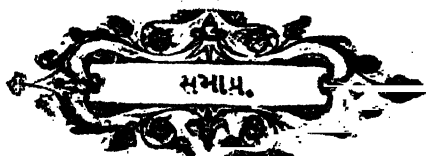
રીને ધ્રુવે છે એટલે એવાં ધોળાં થાય છે કે આપણને તે જોઈને અ-
ન્યથા લાગે તેમાં વધારે ધોળાશ લાવવાને માટે તેમાં એક જાતનું
પ્રવાહી એસિડ નાખે છે. શણનું એક જાતનું જળીદાર અને સુંદર
કાપડ બને છે કે જેને ઈંગ્રેજીમાં ક્લેસેસ લેસ કહે છે. વળી શણનું
મગજદાર કાપડ બને છે તે અને ખેતરમાં ઉગેલો શણ છોડ આપણે
સરખાવી જોઈએ તો માણસોની હુમ્મર કળાનો એક અદ્ભુત ચમત્કા-
ર આપણી નજરે પડે છે.

શણનાં કપડાંનો ઉપયોગ હિંદુ લોકો પવિત્ર ક્રિયાઓમાં અને જ-
મવા બેસતી વખતેજ કરે છે. બ્રાહ્મણ વાણીઆઓ જે ‘કંતાન’ ના-
મનું કાપડ પહેરે છે તે શણનું બને છે.

વલ્કલ (વન કુળ) કપડાં એટલે વન વાસીઓ ઝાડની છાલ-
નાં કપડાં બનાવી પહેરે છે તે આપણા દેશના અસંખ્ય રૂપિ મુ-
નીઓ વનમાં તપ કરતા ત્યારે તેઓ ઝાડની છાલનાં કપડાં બના-
વીને પહેરતા. શ્રી રામચંદ્રજી, લક્ષ્મણ અને સીતા સાથે વનવાસ
નીકળ્યા ત્યારે પણ તેમણે વલ્કલ લુગડાં પહેરી લીધાં હતાં.

હાલ પણ કુંગરો અને જંગલોમાં વસતા ગરીબ, બીજાં લોકોને
ઉપ કે સુતરનાં કપડાં નહિ મળવાથી તેઓ ઝાડની છાલનાં અ-
ગર જનાવરનાં ચામડાંનાં લુગડાં બનાવી પહેરે છે.

લી૦ ગવરીશંકર આશારામ માસ્તર—અમદાવાદ.

પ્રાથમિક શાળાઓ માટે:—

નવીન સહેલા ડ્રોઇંગનો અભ્યાસ ક્રમ.

ડ્રોઇંગ બુક ધોરણુવાર.

“શાળાપત્ર” ના નવેમ્બર-ડીસેમ્બરના અંકોમાં છપાએલા નવા ધોરણોમાં જણાવેલા ડ્રોઇંગ તથા પ્રદર્શ માટેના ક્રમને બરાબર અનુસરતી, વર્નાક્યુલર પ્રાથમિક શાળાઓના વિદ્યાર્થીઓ માટેના ડ્રોઇંગના અભ્યાસ ક્રમ પ્રમાણે બાળ વર્ગથી તે સાતમા ધોરણ સુધીના વિદ્યાર્થીઓ તેમજ શિક્ષકોને ઉપયોગી સચિત્ર ડ્રોઇંગ બુક.

ધોરણુવાર

કીમત.

બાળ વર્ગ ધોરણુ. ૧	૦-૧-૦	ધોરણુ. ૨-૩	૦-૧-૦
ધોરણુ ૪ થું.	૦-૧-૦	ધોરણુ ૫ મું.	૦-૧-૦
ધોરણુ ૬ ફું.	૦-૧-૦	ધોરણુ ૭ મું.	૦-૨-૦
બાળ મુખ્ય ગણીત ભા. ૧	૦-૧-૦	બાળ મુખ્ય ગણીત ભા. ૨	૦-૧-૬
ભરતખંડનો સરળ ઇતિહાસ	૦-૭-૬	નિબંધ અને રિપોર્ટ સંગ્રહ	૦-૮-૦
(૨૧. ૨૧. વિદ્યદાસ કૃત.)		મુખ્ય ગણીત ભા. ૩	૦-૨-૦

આ સિવાય દેશી હીસાબ ભા-૨. બૂગોળ. ૧-૨ ગણીત નાનું તથા મોટું. લેખા-બાકરણ શાળાપયોગી તમામ પુસ્તકો ધનામ લાયબ્રેરીમાં રાખવા યોગ્ય તમામ પુસ્તકો માટે નીચેના સરનામે લખો. સામટી નકલો લેનારને સાફ કમીશન આપવામાં આવે છે.

એસ. બી. શાહની કંપની.

પાનકોર તા.કા.—અમદાવાદ.

બહિર ખબર.

નવાં ધોરણને અનુસરી તમામ વિષયો સાથે રચા-
એલી સાત ધોરણ સુધીની નોટો, નવીન પદ્ધતિ મુજબ લ-
ખાયેલો લાલશાંકરકૃત મોટા ગણિતનો તથા ગોખલેકૃત ગણિ-
તનો ખુલાસો, મુખ્ય ગણિત, કિંચર ગાર્ટનની નવીન પદ્ધતિ
મુજબ રચાયેલ દશી હાસાખ ભાગ ૨ લો તથા મુખ્ય ગ-
ણિત, મિચિત્ર તથા કોરી નવી ટ્રોઈંગ બુકો, તથા નવા ધો-
રણ મુજબ શિક્ષણને લગતાં કિંચર ગાર્ટનનાં સાહિત્યો અ-
ત્રેથી મળશે.

આ ઉપરાંત ઈંગ્લીશ ઇન્ડુ ગુજરાતી ડીક્ષનેરીઓ, પાઠ-
માળાની ગાઇડસ, નાની મોટી મુદ્રે નવા વર્ષની નાની મો-
ટી સામગ્રી તમામ જાતની ફ્રેન્સી હાયરીઓ, રબર, પેન્સિલ.

તથા

દર વર્ષે છાપવામાં આવતા નવા રોજમેળ અને અડ-
ધીયાં વગેરે અત્રેથી કીફાયત ભાવે મળશે.

વેપારીઓ તથા શિક્ષકોને સાફ કમીશન આપવામાં
આવશે.

લખો થા મળો:—

એસ. બી. શાહ.

પાનકોર નાકા—અમદાવાદ.

જાહેર ખબર.

અમારે ત્યાંથી નવાં ધોરણને અનુચરીને તમામ વિષયો સાથે તમારે ઈંગ્લીશ પહેલેથી, સાત ધોરણ સુધીની નોંધો, નવીન પદ્ધતિ મુજબ તમારે કરવામાં આવેલાં કાલકાંડર ફૂલ મેટા, ગણિતનો તથા અખતે ફૂલ ગણિતનો ખુલાસો, ઈંગ્લીશની નવીન પદ્ધતિ સાથેનાં દરજ્જાવાન લા. ૩ લે, મુખ્યગણિત, અનિવ તથા ફોર્મી નવી પદ્ધતિ મુજબ, નવાં ધોરણ મુજબ શિક્ષણને લગતાં ઈંગ્લીશની સાહિત્યો વીગેરે તથા મુજસાતી અને ઈંગ્લીશ સ્કુલમાં ચાલતાં, અને દિવાલ લાખેલીનાં તમામ પુસ્તકો ઈંગ્લીશ ને મુજસાતી ની કાનસીમો, પાઠમાળા તથા લૉગરિધી ની ગાઉએ નાનાં મોટાં મુદ્દર તથા વડાની ઈંગ્લીશ ગણિત, અને રચને પેન્સિલ વર્કનેની હોવાની સામગ્રી, દર વર્સે છાપવામાં આવતા નવાં શેઝમેળ અને અડધીઆં વીગેરે કીકાયત સાથે મળશે વેપારીઓ તથા માસ્તરોને સારું કમીશન આપવામાં આવશે.

લખો યાં મળો.

એમ. બી. શાહની કંપની.

પાત્રે રમે તાલે-અમદાવાદ.

